

Szépirodalom

Papp Attila Zsolt versei	5
Lövetei Lázár László: Szervraktár	10
Tompa Gábor versei	13
Bódi Péter: Éjszaka Prágában	16
Magyary Ágnes: Szelfi	23
Gerzsenyi Gabriella: A tizenötödik	28
Tamás Dénes versei	37
Varga Balázs versei	40
Gáll Csilla: Vissza	45
Sótonyi Gábor: Az ajándék	47
Nagy Koppány Zsolt: Repceföld	53
Imre Eszter: Egy mondat a bárányfelhőkről	57
Szilveszter Andrea: Mindörökké dicsértesség	59
Gulyás Gábor rövidprózái	63
Hornyák Tibor rövidprózái	72
Juhász Róbert versei	76
Székelyhidi Zsolt: Éj-nap	78
Szilágyi Máté-Sámuel versei	80
Szima Csilla: Szemben a múlttal	82

Pályakép

Az elvégzett munka hatása és kisugárzása (Zsidó Ferenc beszélgetése Borcsa János kritikussal, irodalomtörténésszel, publicistával)	88

Kelet Népe

Iancu Laura: A moldvai magyarok a Ceaușescu-érában	107
Halász Péter: A Tázló menti Pusztinától a Balaton-parti Zánkáig	125

Ködoszlás

Bodó Ágota: Csíki turizmustörténet 1940–1944 között Székely Géza újságíró pályafutásának tükrében	131

Ujljenyomat

Balogh László: Napló III.	151

Irattár

G. Szabó Ferenc: Étfalva híres szülőtte: dr. Imreh Domokos, az építő sebészpro- fesszor	165

Szemle

Bójthe Pál: Aprólékos munka az igazság feltárására	169
Zsidó Ferenc: A legbátrabb tettek: a kimondott szavak	174
Nyeste Emőke: A <i>Kővé zsugorodott ország</i> és az országgá gyarapodott kő	177
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Papp Attila Zsolt
HALOTT EMBER LOVA

*„A káprázató fényt most hol találom?
Hová szökött az üdvösség s az álom?”
(William Wordsworth)**

Nem jó senki sem közülünk, igazán
nem jó senki sem. Mindnyájan, akik itt
vagyunk, akik most összegyűltünk ezen
a helyen, ismerjük ízét a hajnalban
felöklendezett önutálatnak, tudjuk,
milyen a tárgy nélküli lelkifurdalás
és a másnapok fojtott haldoklása.
Milyen kívülről nézni egy kertet,
ahol akár élhetnénk is. Milyen
beköltözni egy kertbe, ahonnan
megszöknünk kéne még sötétedés
előtt. Mindazok, akik belépünk lassan
e lámpa fénykörébe, viseljük az arcot,
amelyet tükör mellé akasztunk,
valahányszor kilépünk az ajtón
és elindulunk az egymást keresztező
damaszkuszi útjaink valamelyikén,
reggel, mindig szigorúan reggel.

Most épp este van, szeles este, zörgő
falevelek borítják az allét, amely
idevezet, akár egy dekadens versben,
és kezdődik az álmatlan lelkek
szomorú szeánsza. Ez a régi, félve
hordott és elhasznált personánk, aki
csak azért vágyik a halhatatlanságra,

* Ferencz Győző fordítása

mert szenvtelen szeretne lenni, mint
a holtak, védve az elkerülhetetlen
fájdalomtól, szomjúságtól, büntől,
megszabadulva a szabad akarat
zsarnokságától, a döntések terhétől,
ami erkölcsi lényé kényszeríti még
a legelvetemültebbeket is, pusztán
a mérlegelés által. Meddig menekülünk
hát az éjszakától, csak azért, mert nem
tudhatjuk biztosan, hogy aki vagyunk,
bagoly-e vagy farkas, amit magunkkal
hoztunk, megtaláljuk-e a szelidebb
másnapok során, vagy veszendőbe megy
a kritikus órák hadjárataiban.

De mit hozhatunk és mit veszíthetünk,
ha őszinték vagyunk végre magunkkal:
az élmények, melyekért fél életünket
és egész halálunkat áldoztuk volna,
már csak akkor jelentenek bármit,
ha rítussá alakítjuk őket.

Mintha falon át hallgatnánk, mi történik
a szomszéd szobában, háttérzaj csupán,
tengermoraj a homokpadokon túl,
selyemfüggönyön átszűrődő fények,
spanyolfal mögött vetkőző asszonyok,
bombák becsapódásának távoli
hangja abból a világból, amelyre
nem látunk rá az ablakunkból. Valaha
ráláttunk talán, és úgy láttunk, mint
mindenki más, és ott álltunk, ahol
mindenki más, és azt tettük, amit
tennünk adatott, és nem ismertük
az elveszettség jeges bizonyosságát
pirkadat előtt, és nem sejtettük,
hogy eljön egyszer az idő, amikor

rémálmokban ébredni bizsergető
érzés lesz, a szokásos üzemmód.

Valaha világutazók voltunk,
messzi földrészek partjain kötöttünk
ki, avagy a Holdon, és lakatlan
szigetekről palackpostával üzentünk
abba a világba, ahová nem
is akartunk visszatérni többé.
Valaha hittünk a szellemekben,
mint képzelt aranykor indiánjai,
és ma már *valóban* tudjuk,
ahogy így állunk itt a lámpa
fénykörében, hogy amire viseltes
arcunkat fordítjuk, a szabadjára
engedett lények, amelyek odakint
kószálnak a pusztaságban, nem
tartoznak hozzánk, teremtményeink
önálló életre keltek, és amin ülünk,
halott ember lova, birtoklásra váró,
megszelídíthetetlen totemállat.

ELREJTJÜK LAPJAINK KÖZÉ

Annyi mindenben osztozunk, hogy az köt
össze leginkább bennünket, amink
nem válhatott közössé soha.

Az évek, amelyeket külön töltöttünk.
A szavak, amelyeket egymásnak
biztosan nem mondtunk.
A helyek, ahol sosem jártunk együtt.
A félelmek és fájdalmak, amelyek nem
bírnak nem egyszemélyesek lenni.
A szokások, amelyeket elhagytunk

egymás kedvéért, vagy felvettünk
a másik tudomása nélkül.
A nők és a férfiak, akik
miatt nem hagytuk el egymást.
A gyermekeink, akik még
születhettek volna, de mégsem.
A versek, amiket nem írtam meg
és már nem is fogok, helyettük írom ezt.
A szabad órák, amikor örültünk
egymás távollétének, és főként saját
távollétünknek szokott önmagunktól.
Az elfelejtett tudása annak, hogy nem
ismerjük egymást, és ennek még csak
nem is vagyunk tudatában.
A levegő, amit máshol szívtunk be,
más otthonokban, másfajta idegenben.
Az állomások, ahová egymagunk érkeztünk.
A szülővárosaink, amikor még
nem ismerték a másik lábának nyomát.
Az isteneink, akikben külön hittünk.
A sóvárgás, amelyet nem csillapíthattunk
egymásban, mert fel sem ismertük.
Az álmaink, melyekből kimaradtunk.
A halál, amiben nem ismerünk egymásra.

Levendulamezők, melyeket sosem
láttunk együtt, és ez már akkor is így
marad, ha egyszer látni fogjuk.
Homályos, poros padlásszobák,
ahol gyom nőtt a lábaink nyomán.
Mélyvizek, melyekben magunkra
fulladoztunk, nyomasztóan ismeretlen
tengerek otthonos partjaihoz érve.
Térképek tervezett utazási célpontokkal,
amelyekről lemondunk régen,
és sztoikus nyugalommal rejtjük el
az ölünkben tartott könyv lapjai közé:

sérülést, szorongást, szabadesést,
várostromot, tévelygést, rémálmok
záruló csapdáit, alvajáró hadakozást
hajnali csillagokkal, menekülést
a virradat elől, szigetjelző karókat
a szárazföld közepébe szúrva,
a délutáni függőkerteken
átfutó csendes remegést:
a háború előérzetét;

el-nem-utazást, meg-nem-érkezést,
az előreláthatatlan találkozások
nevetségesen csekély valószínűségét,
csupa regényes semmiséget,
annyi mindent, ami idegenné
tesz egymás előtt, mielőtt lenne
időnk átgondolni mindent,
mielőtt lenne időnk –

a névmások kibogozhatatlan
káosztát, az *enyém, tiéd, övé,*
miénk el- és áttűnéseit:
ezeket gondosan összehajtogatva
elrejtjük mind lapjaink közé.

A függőkertben, ahol nem hevertünk,
valaki feltekint egy széteső,
megsárgult könyvből, és azt mondja:

Annyi mindenben osztozunk, hogy
leginkább az tart össze, ami hiányzik,
és csak az hiányzik majd a végén, ami
külön-külön is elveszíthető.

Lövétei Lázár László

SZERVRAKTÁR¹

*„elsorolja
testének
kimeríthetetlen gazdagságát*

*a máj kopár hegyeit
az étkek fehér szurdokait
a tüdők zúgó ereit
az izmok édes halmait
az epe és vér tavait s hullámszárait
a csontok hideg szelét
az emlékezet sója felett”*

*(Zbigniew Herbert – Weöres
Sándor: Apollo és Marsyas)*

BEVEZETÉS: 1, 1-3

1 ¹ Ezek annak a könyvnek az igéi, melyeket László, Lőrinc fia – ő Dénesnek volt a fia, ő meg Dánielnek volt a fia, ő meg Ferencnek volt a fia, ő meg Mihálynak volt a fia – sugalmazott ² a halála utáni esztendőben fiának, II. Lászlónak itt, Székelyföldön, az Olt vize mellett, ³ Mindszent havának hetedik napján, abban az időben, amikor még javában dúlt az orosz–ukrán háború.

VASKOHÓ: 35, 1-7

35 ¹ Jeremiás próféta Egyiptom földjét nevezte vaskohónak, szerintem viszont az egész Földre ráillik ez a metafora, ² ahonnét Isten kimenekíti az ő teremtményeit, miután átestünk a tűz-

1 Részletek egy készülő kötetből

keresztségen – egyeseket rögtön a mennybe, másokat a pokolba, ³ arról viszont kevesebb szó esik a Földön, hogy mennyire megható az Úr gondoskodása a halottakról: ⁴ tudnod kell, fiam, hogy a pokol is jobb a közönnél, állítólag van egy hely a túlvilágon, legalábbis a veterán lelkek szerint, ahová azok kerülnek, akikről mindenki megfélelkezett, ⁵ tudom, fiam, hogy mi jár az eszedben: „mivel langyos vagy, se hideg, se meleg, kivetlek a számból?, de nem feltétlenül erről van szó, ⁶ senki nem tudja, hol van az a hely, állítólag maga az Úr sem, neve sincs neki, nem Purgatórium tehát, nem is Átokföldje, hanem a nagy bűdös semmi, ⁷ a hideg is kiráz, ha rágondolok, na, az lehet az igazi „vaskohó“!

A VAS SZARA I.: 36, 1–9

36 ¹ Kérd el anyádtól a munkakönyvemet, fiam, abban pontosan meg van írva, hogy hány évet-hónapot-napot dolgoztam Lövétébányán a föld alatt, ² lassan fél évszázada, hogy bezárták a bányánkat, de még mindig használatos a román megnevezés, a Minele Lueta is, ³ ezek szerint a Föld tényleg sokkal tökéletlenebb a túlvilágnál, itt legalább a nagy bűdös semminek nincs neve, ⁴ véletlenül alakult így, de szerencséd van, fiam: a vasról írva legalább tudod, hogy miről beszélsz, négy-öt éves korodban a nyakamban vittelek bányásznapra a Vasszara-kanyarba, ⁵ gondolom, egyetértünk abban, hogy ez a világ legszebb dülőneve, ⁶ ne szégyelld, fiam, idézd nyugodtan az idevágó négysorosodat, nekem jólesik:
„Hol vagy, régi ünnep? (Sok évnek előtte ipari vidék volt: ócskavas, salak, s mennyi részeg bányász!) Ki a fene hitte volna azt, hogy egyszer visszasíralak?!?,

⁷ mi tagadás, én is részeg voltam, amikor megtanítottam neked a himnuszunkat,

„Szerencse fel, szerencse le,

ilyen a bányász élete...?,

⁸ látom a szemem sarkából, hogy az Úr vigyorg, egyesek Szerencseként/Fortunaként szoktak hivatkozni rá, ⁹ áldott „szerencse?, hogy nem túl sértődékeny az Úr!

A VAS SZARA II.: 37,1-8

37 ¹ Jogos lenne a kérésed, fiam, hogy a mennyre is találjak holmi metaforát, de engedelmekkel én időznék még egy kicsit „a föld alatt?: ² szarrá ment ugyan a bányásztüdőm, de akkor legalább éltem, ³ emlékszel, ugye, hogy megdicsértelek, amikor a kommunizmusban, kötelező iskolai begyűjtések idején piszok nagy vasdarabokat hurcoltál haza, ⁴ szar melő lehetett a salakhegyekben turkálni, de hát, szerencsére, nem haltál bele, ⁵ azóta már benőtte a környéket az erdő, sőt, emlékművet is kaptak azok a szerencsétlenek, akiket anno „megütött? a bánya, ⁶ persze nem egy Constantin Meunier, de nekem itt, a túlvilágon, az a bányatelepi „Jó szerencsét!?!-szobor is megfelelő, ⁷ láttam, hogy te is vittél virágot a szoborhoz, örültem a gesztusodnak, fiam, igaz, majdnem megvesztem a földi virágillat után, ⁸ javasolnám is – Krisztus urunk teljes egyetértésével –, hogy rehabilitáld magánhasználatra a nosztalgiát.

Tompa Gábor

BŰNBEEESÉS

Amikor hajnal-piros almád
kiszabadított szokásaim
rabságából
s én kértelek láncolj magadhoz
mert nem ismerem a szabadság
szigorú szabályait
szédülök
a feltétel nélküli szeretet
mélységeitől
Te mégis elengedtél
hagytad hogy ismeretlen utakon
vezesselek
úgy követtél mint sorsodat
s én hűtlen maradtam
hozzád
elejtettelek
Te fölemelkedtél
a Föld másik oldalán
lefelé repülsz
új harmatok örvényén
átpörögsz
én meg odafönt kereslek
a felszínen várok rád minden éjjel
két lépésnyire az Édentől
a Pokolban

VÁRAKOZÁS

Ahogy arcodról lesiklik a fény,
megmozdul a Föld gyomrában a kőzet,

vigaszra bírja az emlékezőket,
s elindul életedben a kemény

visszaszámlálás. Van némi remény,
hogy egyszer minden újra elkezdődhet,
hisz a halált te már többször legyőzted,
s ha végképp túl vagyunk a nehezen,

megpihenünk majd valamitől innen,
határtalan fénytenger fenekén...
Ott lessük Isten arcát: te meg én,

feloldódva a kép nélküli csendben.
A lélek ép és összetörhetetlen.
Segíts mindezt feltétel nélkül hinnem.

OPERA

Belekezdett Wagner a Ringbe,
haladt szépen az alkotás,
amíg Bayreuth fölött keringve,
mint űrbe zengő látomás:

lázadó harsonák ezüstje,
poklot vakító mennyezet,
óriások vették kezükbe
a kozmikus vezényletet,

leáldozott a Nap s a hangok
tovatűntek a semmibe,
s úgy rémlett, hogy az égi gangot
egyetlenegy hang lengi be:

egy Hang, amely süket füleknek
szív-remegetető rendület,

s amelyből Kezdet s Vég születhet,
megfacsarva a lelküket

a hívóknak s hitetleneknek,
kikben maradt még érzélem,
s kiket majd sorra tönkretesznek,
ha mindezt nem csak képzelem.

*Egzisztencia, 2018
(installáció)*

Bódi Péter
ÉJSZAKA PRÁGÁBAN

Még nem tudom, mennyire fogom elverni. Néhány csontját biztos eltöröm, vér is fog folyni, de meg nem ölöm. Mégiscsak rokon. Pedig megérdemelné, kurvára megérdemelné. Remeg a kezem, nagy levegő, le kell higgadnom. Egy parkoló autó mögött állok a sötétben, nagyjából tíz méterre tőle és a bejáratától, ő pedig telefonál, nem szól hozzá a körülötte álló jól öltözött, dohányzó tömeghez. Miután vége a hívásnak, bemegy. Valami múzeum lehet a hely. Követem, majd mikor már én is bent vagyok, egyből a catering asztalokhoz megyek – itt vannak a legtöbben. Figyelek, mert őszintén érdekel, mit csinál itt ez a fasz. Sosem volt nagy művészetrajongó, meglepődnék, ha harminc fölött talált volna rá erre a szenvedélyre. Egy pillantást sem vet a kihelyezett fotókra, a mobilját bámulja, egészen addig, míg hátba nem veregeti egy hosszú hajú, velünk egyidős férfi, szakadt, festékfoltos nadrágban és felsőben, de azt még én is meg tudom mondani, hogy ez a foltos szakadtság eltervezett, mintha egy kiáltvány volna amellet, hogy a viselője művész. Gyors, hátbaveregetős, férfias ölekezés, majd anélkül, hogy bármelyikük is felvetné, egyszerűen csak elindulnak a mosdó felé.

Egy darabig szemezek a kihelyezett borokkal, a cseheknek csak a sőreiket ismerem. A sóvárgás kulturális élvhajhászásként jelenik meg bennem. De nem. Nem most fogom újra elkezdni. Nyolcvanöt nap – lassan meglesz a száz. Nem akarom, és mégis, a kezem, mintha reflexszerűen működne, anélkül emelek fel egy poharat, hogy az elhatározás megszületne bennem. Úgy verem át magam, hogy közben átlátok magamon. Bele sem szagolok, csak leverem az egészséget, majd egy újabb pohárért nyúlok, hogy ezúttal meg is kóstolhassam.

Vörösbor íze van.

Utoljára akkor ittam, amikor sikeresen letettem a szakvizsgát: hivatásos személyi edző lettem, és ezzel úgy éreztem, lezárhatom végre az életem egy szakaszát; egy éjszakázós és balhész szakaszát. Mindig is utáltam a biztonságis melókat, de más nem jött össze. Nem tudtam,

mit kezdjek magammal, aztán egyszer, kondizás közben, ahogy egy személyi edzőt néztem, aki épp spottolt valakinek a fekvőnyomópadnál, eszembe jutott, hogy ezt én is csinálhatnám.

Anyagilag rendesen hazavágott a projekt, mert a képzések hétvége voltak, ahogy a jól fizető bulik is, de komolyan vettem, és meg is lett az eredménye. A vizsgát követően két aerobik edzővel és egy natural body builder bajnokkal megittunk néhány vodkatonikot, majd miután ők leléptek, én egyedül indultam neki az éjszakának. Szlovákiában tértem magamhoz, egy vonaton, Štúrovóban, és azóta sem tudom, miért ültem fel hajnalban egy nemzetközi gyorsvonatra.

Be kellett látnom, hogy én egyszerűen nem ihatok.

Mondanom sem kell: sehova sem vettem fel tapasztalat nélkül. Már fel is adtam az egészet, újra elvállaltam a hétvégi bulikat – szerencsére, mert így egyszer a Főnök megemlítette, hogy egy haverja, Borisz, új termet nyit a belvárosban, és mikor megkértem, hogy ajánljon be személyi edzőnek, segített.

Sosem követtem még senkit, de nem túl bonyolult. Egy saroknyival mögöttem sétálok, végig telefonál, hátra sem néz. A külvárosban vagyunk, minden épület ugyanolyan, mint a mi paneljeink, csak ezek kisebbek. Néhányemeletes lakóházak, ezenkívül építkezések és irodaházak, plusz a pályaudvar – eddig ennyit láttam Prágából.

Tényleg nem kellett volna innom. Mint mindig, ellágyít.

Szeretnék én is olyan férfi lenni, aki agresszív lesz az alkoholtól, de belőlem mindig csak valami gyermeki gyengédséget hoz elő. Puhánnyá válok az ivástól, pedig nem ez volt a célom. Ártani akarok ennek a fasznak, úgy, hogy egy életre megtanulja, nem cseszhet ki velem, erre néhány pohár bor, és máris városnézésről álmodozom.

Aznap három klienst edzettem le: egy középkorú, enyhén túlsúlyos nőt, aki meg akart szabadulni tíz kilótól, egy fiatal, kórosan sovány srácot, aki izmot akart építeni, és egy egyetemista csajt, aki saját megfogalmazása szerint „kerekebb feneket szeretett volna a nyárra”. Már a saját edzésemhez melegítettem, mikor Borisz odaszólt, hogy jönne még valaki, aki kifejezetten engem kért. Egyből megörültem, hogy máris szájhagyomány útján terjed a nevem, majd mikor kimentem a

receptióhoz, az unokatestvérem vigyorgó pofájával kellett szembesülnöm.

Tartottam Kevinnek egy olyan edzést, hogy másnap felállni is alig tudjon, de végigtoltam vele én is, másfélszeres-kétszeres súlyokkal, egyrészt, mert épp egy Stanazol-Tendorine szteroidkúra kellős közepén voltam, és ilyenkor végképp nem szeretek eltérni az edzéstervemtől, másrészt, már akkor is egyértelmű volt, hogy Kevin valami olyasmi miatt keresett fel, ami kapcsán a legjobb, ha már az elején tisztázom az erőfőlényemet.

Lenyújtottunk, majd az anyósülésén ülve végighallgattam, miért keresett fel a még mindig lihegő és izzadó, telefonja képernyőjén bankkártyával kokaincsíkokat porciózó unokatestvérem.

Az edzőtermek olyan helyek, mint a plázák és repterek: univerzálisak, a világ minden táján ugyanúgy néznek ki. Kevint figyelem, ahogy egy irodaház földszintjén nyitott konditerem előtt áll és vár, majd megjelenik előtte két negyvenes, hurkanyakú figura, abból a fajtából, amelyik csak bulkingol, de soha egy percet nem áldozna kardióra. Hosszú beszélgetésbe kezdenek, és én ekkor elkezdem unni magam. Körbenézek, sehol semmi, csak egy Penny Market. Pedig biztos jó kis város ez. Csehországban sokszor jártam már, amíg rendszeresen kickboxoltam, de Prágában még sosem. Az edzőtáborokat általában vidéken tartják, olyan helyeken, ahol a városnézést egy délután alatt lehet tudni.

A társalgás idővel az egyik hurkanyakú Mercedesében folytatódik, és én közben végig azon agyalok, benézzek-e a Pennybe néhány sörért.

Nem értettem sokat abból, amit Kevin két csík felszívása között összehordott, de a lényeg az volt, hogy egy ideje kriptovalutákkal üzletel. Összehaverkodott egy román sráccal, aki a kétezertizes évek elején bevásárolt bitcoinból, majd még épp időben, a tavalyi árfolyamvesztés előtt kivette a pénze nagy részét. Ezután saját kriptovalutákat hozott létre, és az egyik elvileg elég jól ment, olyannyira, hogy egyre többen fektettek bele, és kellett is néhány ember intéznie az ügyeket – így jött képbe Kevin, meg valami albánok, akik hasist árultak Szerbiában és Magyarországon, az így felhalmozott pénzüket pedig szerették volna tisztára mosni. Alig vártam, hogy végre kiszállhassak a kocsiból,

és rákereshessek, mi is az a kriptovaluta, szóval ezen a ponton rendesen belezavarodtam a történetbe, pedig itt került elő az én szerepem.

- Kéne valaki, akiben megbízhatok, és hát, olyan, mint te.
- Olyan, mint én?
- Olyan.
- De milyen?
- Ne csináld már, tudod.
- De mégis milyen?
- Ahh - nyög fel, miközben a mutatóujjával feltörli a telefonja képernyőjéről a maradékot. - Száztíz kilós, kigyúrt fazon, akinek nem remeg bele a lába, ha valaki ráordít.
- Mibe akarsz belerángatni, Kevin?
- Kápé.
- Hogy?
- Az albánok kápéval akarnak befektetni, nekem kéne átvenni.
- És be vagy szarva.
- Nem is az, csak érted, jól néz ki, ha van velem egy-két keménykötésű srác. Tuti nem kérsz egy csíkot?
- Szóval be vagy szarva.
- Be, kicsit be.

Üres az utca. Az arcomba húzom a baseball sapkám siltjét, és követem az unokatestvéreimet. Néhány percen belül elhagyjuk az irodaépületes-paneles negyedet, átmegyünk egy vasúti híd alatt, majd egy parkos területen folytatjuk a sétát, gyalogúton, ami megnyugtató, mert eddig végig azon paráztam, nem száll-e taxiba. Nem mintha úgy nem tudnám követni, de mindenképpen megnehezítené a dolgom. Sosem néz hátra, és folyton telefonál, amint megszakad egy hívás, már intézi is a következőt. Ráadásul megkapom a városnézésem is: egy hegyoldalban kialakított, parkos-erdős részen követem Kevint, és mintha Prágát kerülnénk meg felülről, jobb oldalt a Moldvát látni, majd az óvárost, a távolban pedig még a vár kivilágított tornyai és a Károly híd is föltűnik az ösvény menti fák ágai között.

Ha valaha össze kellett volna állítanom egy top 10-es listát azokról, akikkel szívesen dolgoznék együtt, Kevin sosem kapott volna rajta előkelő helyet. Mégis belementem a dologba. Egyrészt úgy voltam vele,

hogy az unokatestvérem csak nem fog átverni, másrészt szépen fizetett – néhány órányi könnyű melóért bőven megérte, és kellett is a pénz. A hatás kedvéért elhívtam két korábbi szekus kollégámat, Gézát és Norbit, hogy a csere ideje alatt ők is nézzenek nagyon szigorúan. A belvárosban találkoztunk néhány nagyra nőtt, szakállas, agyontetovált albánnal egy Airbnb lakásban, ők átadták a pénzt, Kevin cserébe egy pendrive-ot, és ennyi. Semmi olyan nem történt, amit Kevin a filmes élményei alapján elvárt volna. Kifizettem a srácokat, majd leléptünk, és bíztam benne, hogy újabb Kevin mentes évek várnak rám.

Úgy érzem magam, mintha Budapesten sétálnék a Citadella és a Szent Gellért-szobor közötti kiépített ösvényen. Ahogy ez eszembe jut, meg is jelenik a szokásos Szent Gellért-szobor körüli péntek esti bandázás prágai megfelelője – deszkások, BMX-esek, ittas tinédzserek és fűszag –, Szent Gellért-szobor helyett valami fura, modern emlékművel. Rákeresek, metronóm a neve. Kevin itt is találkozik valakivel, egy nálunk valamivel fiatalabb nővel, aki kutyát sétáltat. Ez is eltart néhány percig, de nem látom, mit csinálnak. A metronómhoz legközelebbi hídon megyünk át az óvárosba – sajnos így kimarad a Károly híd, viszont az asztronómiai óra mellett elsétálunk, és van is bőven időm körbenézni a téren, mivel Kevin egy kávéházszerű kocsmában eltűnik egy időre.

Egy ideig Kevin mentes is volt az életem, aztán tegnap Norbi azzal hívott fel, hogy az imént meglátogatták őt az albánok, és eltörték a kezét.

Nem tudjuk, az albánok hogy találták meg Norbit, az viszont biztos, hogy Kevinék eltűntek, így most rajtunk követelik a pénzt. Azt ismételték, hogy exit scam. Erre is rá kellett keresnem. Röviden: Kevinék összeszedték a befektetéseket, majd leléptek a pénzzel. Az első dologom volt felhívni Gabibát, Kevin apját, hogy megkérdezzem, ugyanott lakik-e még a fia, ahol három éve, mire megtudtam, hogy az exe él már ott egyedül, mert szétköltöztek, de azt elvileg nem tudta, Kevin most épp hol van. Mégis elnéztem a címre, és milyen jól tettem: találtam egy idegesen toporzékoló exbarátnőt, Szonját, aki szívesen segített. Időközben nyilván megnéztem Kevin Facebookját és Instagramját, de ezekre hónapok óta nem posztolt. Szonja viszont felvilágosított: Kevin egy ideg

használta a Snapchatet is, és volt olyan hülye, hogy valamikor bekapcsolta rajta a konkrét helymeghatározást, és úgy is hagyta. Letöltöttem az appot, majd Szonja belépett a saját, régóta nem használt fiókjába, és azóta pontosan látom, Kevin mikor hol van.

Szűk tíz perc múlva elhagyja a kocsmát, majd valamivel később egy villamosmegállóban áll meg. Ügyes, még taxira sem költ... de hogy tömegközlekedés? Ez igazán nem vall rá. Kevin az a típus, aki még zuhanyozni is az Audijával jár. Sebjaj, legalább nem éli fel a tartalékait. Szerencsére egészen elől száll fel a villamosra, én két szerelvényvel hátrébb csatlakozom, kényelmes rálátással és fedezékekkel. Legalább húsz percig zötykölődünk, szerencsém van, hogy nem jön ellenőr. Egy ugyanolyan irodás-paneles negyedben szállunk le, mint ahol korábban mászkáltunk, de ez a környék valahogy kihaltabb, sötétebb. Megnézem a mobilomon, és kábé ott vagyunk, ahol Kevin tegnap késő éjszaka és délelőtt is tartózkodott. Megvan a rejtekhelye, bár valami elegánsabbra számítottam. Egy lerobbant bérházig követem, majd a sarkon állok és várok, mert miután a lépcsőházban felkapcsolódik a villany, az emeletenként elhelyezett üveglakoknak köszönhetően kintről is látom, hanyadikra megy.

Megvárom, míg valaki kijön, hogy beengedjen.

Felmegyek a harmadikra, várok.

Egy darabig hallgatózom.

Úgy fest, egyedül van.

Bekopogok.

- Who is that?

Válasz helyett újra kopogok. Kíváncsi alkat, kinyitja.

- Hát te meg...? - kérdi elkerekedett szemmel.

Egyből elkapom egy balegyenessel, amitől felszakad a szája, majd megkínálok egy jobbegyenessel is, amivel eltöröm az orrát. A vér azonnal megindul. Megpróbál hátrálni, de megfogom a tarkóját, és megküldöm egy térdessel a gyomorszáját, amitől szimplán összeesik.

Körbenézek. Szétkopott laminált padló, penészes, zsírfoltos tapéta, búra nélküli, fakósárgán világító izzó.

- Szóval... téged is lehúztak - kérdésnek indul, kijelentés lesz belőle.

Nekitámaszkodom a falnak, majd leülök a földre a magzatpótzban kuporgó unokatestvérem mellé.

- Le - nyögi.
- Aztán otthagytál minket a szarban.

Nem válaszol. Felül, elővesz egy zsebkendőt, az orrát törölgeti, teljesen feleslegesen; mint egy slagból, úgy folyik a vér.

- Hogy találtál meg?
 - Töröld le a Snapchatet.
 - A picsába.
 - Hajtsd hátra a fejed.
 - Jó.
 - Az albánok pénzével mi van?
 - Hülye voltam. Akkor még teljesen abban voltam, hogy egy-két hónap múlva az csak váltópénz lesz. Az egészet átadtam Alexandrunak.
 - Az ki?
 - A román srác. Legalábbis így mutatkozott be. Hónapok óta nincs semmi hír róla.
 - Az Audi?
 - Hitelre volt. És kevés is lenne.
 - Pedig ki kell fizetni az albánokat.
 - Megtaláltak?
 - Meg. Mennyid van?
 - Hát, kábé semennyi. Kristályt és hintóporral hígított kokaint árulok, hogy ki tudjam fizetni ezt a lerobbant albérletet. Elbasztam.
 - Akkor ezért mászkáltál egész délután a városban?
- Válasz helyett feláll, maga után vércseppcsíkot húzva belép a szomszéd helyiségbe, majd meghallom a hűtő ajtaja és az üvegcsörömpölés jellegzetes hangját. Két sörrrel tér vissza, az egyiket odadobja. Miközben leül mellém, kibontom a sört és meghúzom, majd előveszek néhány zsebkendőt, és odaadom Kevinnek, mert a kezében lévő már teljesen átázott a vértől.
- Akkor erre rábasztunk - mondom.
 - Rá. Bocs. Azt hittem, csak engem keresnek.
 - Nincs valami erősebb? - kérdem, majd újat kortyolok.
 - Asszem van egy üveg vodka valahol.
 - Aztán találjunk ki valamit.
 - Jó.

Magyary Ágnes

SZELFI

Minden egyes alkalommal fürdőszobában készült szelfiket tett fel magáról. A tükörrel szembe állva, fehér pólóban fényképezte magát. Ennek oka korunk nárcisztikus hajlamain túl az volt, hogy náluk nem volt fürdőszoba. Ruhát sem mostak, ha valami nagyon elhasználódott, azt elégették. Van ilyen. Elvégre a XXI. században mindenre van példa. Leginkább a szürke hétköznapi posványos kisszerűségének az ésszerűtlen kibillenésére. Így aztán ahányszor beszabadult egy csillogó-villogó mellékhelyiségbe, szelfit készített. És ez nem önbecsapás volt, de még a többiek félrevezetésének sem lehetne nevezni. Ez egész egyszerűen a szeretet utáni sóvárgás slendrián megnyilvánulása. De a kor, amiben élünk, mindenben felületes – miért pont a szeretetben lenne alapos.

Tehát nem volt fürdőszoba otthon, ezért a tizenhat éves fiú – akit az egyszerűség kedvéért nevezünk egy fiúnak – megölte a szomszéd néni macskáit. Így szoktak az ilyen ügyek összefüggni. Szemfüles bölcsészek ezekből az esetekből írnak doktori dolgozatot, majd alaposan megvitatják, szörnyülködnek, és az élet megy tovább. Mert mindig lesznek fiúk, akik csillogó fehér csempék előtt állva a tükörben készítetik magukról a telefonjukkal fényképet. És mindig lesznek bölcsészek, akik ezen elszörnyülködnek vagy éppenséggel kikacagják a szánalmas vidéki bugris kivagyiságát. Attól függ. Mert így szoktak az ilyen ügyek összefüggni.

A szomszéd néni persze nem hagyta magát, és mindenkit fellármázott a faluban. Bár ez nem volt nehéz, hiszen az egy fiú bűnlajstroma igencsak tetszetős volt: meglopta az öregeket, fiatalokat és a saját apját – akit csak Vénségnek neveztek a faluban; kővel dobálta az úton sétálókat; kiengedte a karámba zárt állatokat; letaposta a termést és bedobta a templom ablakát. Ezeket természetesen nem egyedül követte el, hanem a kisöccsével, akit nevezünk az egyszerűség kedvéért öcskösnek. Csakhogy az öcskös nem akart a falu népe példát statuálni, mivel az kicsit bugyutaként jött erre a világra,

miután az anyjuk a terhesség kilenc hónapja alatt részegen ököllet verte a saját hasát. Így az öcskös feje kissé gyenge volt – így mondták a környéken.

Az emberek így csak az egy fiú tettein háborogtak, a lelkesz legyintett. A gyámhatóság a vállát vonogatta. Az apa, azaz a Vénség ragaszkodik a gyermekeihez – mondták. Ez igaz volt, mert ha nem lettek volna gyermekek, a gazdaságot sem tudta volna működtetni. Munkáskezek nélkül nincs, aki kihajtsa az állatokat, megfejje a teheneket. Persze, hogy ragaszkodott hozzájuk, és mindent megígért a hatóságnak. Még fürdőszobát is épített. Csak egy másik házban. Egy olyanban, ahol nem laktak. Abban a házban még saját szobát is készített az egy fiúnak – merthogy az öcskös nem számított, mert gyenge volt a feje. Új bútorokkal, szőnyeggel, függönnyel – ahogy a nagykönyvben meg van írva. Azt mutogatta a Vénség a gyámügynöknek. Azok meg is hatódtak. Csak éppen ők nem ott laktak.

Nem jól gondolkodik – mondták a faluban, bár volt, aki szerint egész egyszerűen csak megőrült. De végeredményben szinte mindegy is, hogy mi is volt a helyzet a mentális állapotával, mert az nem sokat változtatott a tényeken. Ez akkor is így van, ha közben imádjuk a magunk vagy mások mentális rezdüléseit elemezni. Ugyan egy centivel sem jobb senkinek, de legalább tudományos alapossággal tudjuk körbeírni, mitől rossz nekünk vagy az egy fiúnak.

A katasztrófa lassan ketyegett. Mint valami időzített bomba. Ketyeg az már – legyintett a Vénség –, amióta a világ világ.

Az állatvédők azonban már nem bizonyultak ilyen megértőnek. Történt ugyanis, hogy az egy fiú apja, azaz a Vénség, megbetegedett, így a gazdaság a kamaszra maradt, az pedig bosszúból nem adott enni a teheneknek. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy kin is akart revansot venni az egy fiú, de vannak a létnek olyan peremvidékei, ahol a józanság minden vonatkozása magától megszűnik, lepattan a ráció az omladozó ház faláról, bedől az ítélőképesség, mint a korhadt kerítés, leesik a gondolat, mint az elnyűtt cserép, és felfordul a logika, mint az agyonvert macska.

Két tehén pusztult el, a többi már alig állt a lábán, amikor kijöttek az állatvédők. Elvitték az összes életben maradt állatot. Nem volt apelláta. Ez nem a gyámhatóság volt, velük nem lehetett alkudozni, nem volt kecmec. A gazdaság alappilléret képező tehenek odalettek. Az

egy fiú dörzsölte a tenyerét és irigykedve nézte, ahogy viszik a teheneket. Jó lett volna velük menni! De neki nem volt szerencséje. Bezzeg a nővére! Ő szerencsésen megúszta a dolgokat, és azóta minden áldott nap feszíthet a csillogó-villogó fehércepmpés fürdőszobában. Ehhez mindössze tizenhárom évesen kellett teherbe esnie. A kis kurva.

A jó hír az volt, hogy a gyerek apja nem a Vénség volt, aminek a túlszocializált bölcsészek annyira nem örültek. De ez van. Nem minden eset a szociográfiai tankönyvek lapjairól ugrik elő. A bűnös egy félnótás cigányfiú volt a szomszéd faluból, aki minden számítás szerint kétszer olyan idős volt, mint a lány. Ilyenekről szoktak írni szaktanulmányokban érzékenylelkű feministák.

A Vénség szemei rögtön összeugrottak a hírre. Ugyan már jó ideje figyelmeztették, hogy vigyázzon, de volt is neki ideje ilyesmire, amikor a gazdaság ügyeit kellett intéznie, nem vesztegethette drága energiáit a ketyegő bomba zakatolására. Bár elnézve a gazdaságot, kérdéses volt, hogy azon mit kellett intéznie.

A Vénség a lányt azonnal orvoshoz vitte. Majd személyesen szállította el a gyámügyhöz, mert nagyon megijedt. Mivé lenne a világ, ha cigányok kezére jutna a gazdaság. Még csak az hiányozna. Ő nem jótékonyági intézmény.

Az egy fiú irigykedve nézte, ahogy a nővére beszáll a Vénség autójába, hogy jó messzire menjen. Mehetne ő is, de innen mindenki kikerül egy nap, még a Vénség is, amikor lábbal előre viszik ki a házból a gyászhuszárok, csak ő marad ott a romok közt – a saját élete romjai közt. Tizenhat évesen általában nem sokat adunk a romlásra, de az, akinek már megszületése előtt rozsdásan nyikorog az élet értelme, az már a szülőcsatornában küzdve tudja: ez nem lesz fáklyásmenet. De a valóság mindig felülírja a legpesszimistább elképzeléseket is.

A csecsemőket általában izgatott családtagok várják és adják kézzel a kézre. Őt nem várta senki. A Vénség és a nővére ugyan ott voltak, de várni nem vártak. Ha a nővére nem lett volna még alig két éves, akkor a Vénség őt küldte volna el az anyakönyvi hivatalba, hogy írja a gyermeket az anyja nevére. Hiszen egyik gyermeket sem vette a nevére, neki elvei voltak. Voltak neki rendes gyerekei, akik viselték a nevét – szükségtelen a bűzát a konkollyal összekeverni.

Az egy fiú a gyerekkorát a fal mellett kuporogva töltötte, arra várva, hogy az anyja magához ölelje, de annak erre nem volt ideje, mivel innia kellett – másképp nem bírta volna elviselni az egymás nyomában zakatoló napok idegesítő őrlését. Az egy fiú addig várt szemeit letakarva, testtel a falhoz simulva és összekuporodva, hogy egy idő után már nem akarta, hogy bárki is hozzászóljon, vagy hozzáérjen.

Különben is – mondta bosszantó kivagyisággal a nővére egy nyári napon a mező közepén – titeket a csósz csinált, egyedül csak én vagyok a Vénség lánya. A fiú akkor megverte a lányt. Illetve csak meg akarta verni, de iszonyú erős volt a céda, és nem bírt vele. Az öcsköst hívta segítségül, aki lelkesen állt a rendelkezésére, és kissé bugyuta kedvesége egy percig sem kérdőjelezte meg, hogy miért is kellene az egyetlen embert, aki néha törődik velük, megverni. Ketten már legyűrték a lányt minden fennhéjzásával együtt.

Az istálló egy nap beomlott, de akkor már nem voltak ott a tehenek, mert ahogy említettem, egy részük megdöglött, a többit meg elvitték az állatvédők. Aztán az anyjuk is eltűnt otthonról, aki amúgy sem sokat osztott vagy szorzott, hiszen tulajdonképpen nem létezett. A Vénség még tizenötéves korában vette ki az árvaházból, mert valakinek meg kellett fejni a teheneket, aztán csak úgy jöttek a gyerekek. A nő meg csak ivott, és amikor nem kellett fejni és ganézni, akkor a határban kóborolt, ki tudja, kivel. A lányt az anyja után, az egy fiút a Vénség után nevezték el, de amikor világra jött a harmadik gyerek is, már kifogytak az ötletekből és a nevekből. Így napokig nem volt neve az újszülöttnak. Végül jobb ötlet hiányában az orvos keresztnevét kapta meg, mert a szülész orvos szüleinek az a név volt a kedvence. Ha annak a családnak megfelelt, akkor nekik is jó lesz – mondta a Vénség.

Az orvos nevét viselő öcskös már másképpen viszonyult a magányhoz: ő nem a fal mellett kuporogva várta, hogy valaki felfigyeljen rá, minden bugyutasága ellenére jobban működtek benne az ösztönök, és bemászott az anyakoca mellé, hogy annak a csecsét szopja.

Az egy fiú, bár minden zsigerével irigykedett rá, az ól ajtajában állva csúfolta. De nem sokat adott rá az öcskös, és amikor csak tehetett, a malacok közt fetrengett, mohón félrelökösve őket, hogy minél több jusson neki nem csak a táplálékból, de az anyai melegségből is.

Tehát először az anya tűnt el otthonról, akiről az a hír járta, hogy megint gyermeket vár. Ki tudja, kitől. Utána a lányt vitte el a Vénség. Ekkor az egy fiú arra a felismerésre jutott, hogy a megoldás a gyámhatóság. De amikor a tehenek is elkerültek a háztól, rájött, hogy a gyámügy használhatatlan, neki másfelé kellene tendálni. Valami sokkal radikálisabb megoldást kell keresnie. Ekkor jutott eszébe, hogy felgyújtja a házat.

Csak azt nem tudta eldönteni, hogy mi lenne jobb: ha csak a Vénség van benne, vagy ha az öcskös is.

*Toxikózis, 2017
(installáció)*

Gerzsenyi Gabriella

A TIZENÖTÖDIK

Mamutokat is fogunk látni, meg kellett ígérnem, különben Lencsi soha nem indul el. Bozontos oroslánfejjel állt előttem, ma még nem fésülködött. Egyáltalán, nem is szokott fésülködni, legfeljebb megrázza a fürtjeit, szétnyitja a tíz ujját, beletúr a hajába, és ezzel el van intézve. A magam részéről egyetértek, minek pazarolni az időt ilyesmire, Isten nem azért teremtette az embert, hogy világi hívságokra pazarolja a drága időt, ami itt a Földön megadatik neki. Bele kellene foglalni a Tízparancsolatba, hogy ne cicomázkodj, ez lenne a tizenegyedik parancsolat. Inkább szolgálj embertársaidat, tégy jót, segítsd az elesetteket, őrizd a családi tűzhelyet, szeresd a házastársadat meg a gyerekeidet, adakozzál, imádkozzál, dolgozzál, de semmi esetre se cicomázkodjál. Állnak a tükör előtt percekig, mit percekig, órákig, vajon, ha egyszer valaki összeszámolná, mi lenne a végeredmény, az életükből hány évet töltenek a tükör előtt, mennyi elpazarolt másodperc, mennyi eltékozolt érték. Itt például jó a levegő, tiszta és friss, mondhatni, harapni lehet, de miért is kellene harapni, elég, ha beszívjuk, hosszan és mélyen, érezzük a tüdő tágulását, a vér felfrissülését, a szív, az erek munkáját, ez a fiatalság és az egészség titka, sőt, a záloga, nem a cicomázkodás, a krémek meg a festékek. Lencsi hiába kap fésűt, nem használja, ott sorakozik a polcán legalább négy különböző méretű fésű és hajkefe, lepi őket a por, a fekete nyelük már szürkének látszik, egyre kevesebb kedve van kézbe venni.

Mamutokat! Ez meg miféle képtelenség? Édes értetlenkedett. Édes alaptermészete az értetlenkedés, sőt, a gyanakvás. Mit eszeltél ki már megint, talán bizony múzeumba akarsz cipelni, ott vannak mamutok. Igaz, azok is csak kitömve, ki a franc kíváncsi kitömött mamutokra. Ha már mamut, akkor menjünk a plázába, úgyis kell a gyereknek új kabát. Esetleg beülünk egy moziba, keresek neked mamutos filmet, ha mindenáron ezt a témát találtad ki mára. Méltatlankodott, de azért csomagolt becsülettel, teát a termoszba, szendvicset a dobozba, még almát és répát is hámozott, mintha többnapos expedícióra mennénk. Úgy tűnik, nagyon komolyan vette a mamutokat. Fellapozták Lencsivel

a lexikont, meg kellett nézni, hogyan is néz ki pontosan a mamut. Örülök, hogy nem a neten keresték ki, a netet is be kellene tiltani, mint a cicomázkodást. Ez lenne a tizenkettedik parancsolat, ne netezzél, vagy legalábbis csak akkor, ha feltétlenül szükséges. A mamutra éppenséggel lehetne mondani, hogy feltétlenül szükséges, persze csak akkor, ha nem lenne lexikon.

Régen nem volt net, mindent megtaláltunk, amire szükség volt, legfeljebb lassabban. Valahogy mégis megvoltunk, sőt, jobban, mint most. Ezt a rohanást nem lehet bírni, állandóan hajkurászunk valamit, egész nap tevékenykedünk, estére holtfáradtak vagyunk, és az egésznek végső soron nincs semmi eredménye. Istennek nem tetsző cselekedet az örökös rohanás, így nem lehet hozzá szólni, pedig meghallgatna, figyelne ránk, ha mi is figyelnénk őrá. Édes azt mondja, épp elég, ha elmegyünk vasárnap a templomba, dehogyan elég, naponta kellene imádkozni, igaza van István atyának. Édes nem szereti István atyát, túl unalmas a prédikációja, túl lassan beszél, mindig ezen sóhajtozik. Lencsi is nehezen bírja, mocorog, a kiségerét másztatja a padon, legutóbb beesett az előttünk ülő Rita néni háta mögé. Lencsi nyafogni kezdett, nem akartam, hogy cirkuszoljon, muszáj volt megböknöni Rita nénit, és visszakérni az egeret, éppen a Hiszekegy közben. Rita néni kelleetlenül adta vissza, a nyamvadt kölyök miatt nem tud nyugodtan megülni a fenekén, ezt mondta. Nem a szájával mondta, csak a szemével meg a homlokával, amit úgy összeráncolt, hogy vetni lehetett volna a barázdákba. A száját ki se nyitotta, összeszorította keményen. Gonosz a néni, ezt súgta Lencsi a fülembe, amikor visszakapta a kiségerét, és a farkánál fogva lóbálta, biztos Isten megveri és hamarosan meg fog halni, és a pokolra kerül.

Rita néni egy héten háromszor ott van a templomban, és hetente szokott gyónni, ezt István atya mondta, ez igazán Istennek tetsző cselekedet. Mi csak vasárnap megyünk, nem is minden héten, és mindenféle limlommal, plüss egérrel, képes imakönyvvel, tartalék zoknival. Jézus kiüzte a kereskedőket meg a limlomjaikat a templomból. Bele kellene foglalni a tízparancsolatba, ez lenne a tizenharmadik parancsolat, ne vigyél magaddal felesleges limlomot a templomba, mert akkor nem tudsz az atyára figyelni. Istenre még kevésbé, aki szintén Atya, csak nagybetűvel írja, a papoknak a kisbetűs atya jut, mint a Nemeceknek, habár ők nem tesznek semmi rosszat, csak valahogyan

mégis meg kell őket különböztetni az igazítól, a mennyeitől. Lencsi a képeskönyvben megnézte Istent, és kereste a templomban, nyafogott emiatt is, miért nincs ott, hiszen azért jöttünk, hogy vele találkozzunk. István atya elég öreg, de nincs szakálla, és fehér helyett még mindig barna a haja, ő nem lehet Isten, erre jutott Lencsi. Aztán a szenteltvíztartó mellett meglátta Istent, mert természetesen annyit nyüzsgött, forgolódott, hátrafelé is bámészkodott, hiába mondom, hogy előre kell nézni és István atyára figyelni, meg az oltár fölötti keresztben lógó Jézusra. Őneki az nem Jézus, mert olyan sovány és szomorú, és majdhogynem pucér, ezt hangosan mondta, ránk is szóltak a mögöttünk ülők, nem ismertem őket, biztosan kirándulók voltak, hogy mondhat ilyet a gyerek.

Lencsi megmutatta nekik a képeskönyvben, hogy Jézusnak szép hosszú fehér ruhája van, kisbárányt visz a kezében, és nagyon nyugodt az arca. Az ott a keresztben nem is hasonlít rá, az valaki más, csak összekeverték, akik a templomot építették, az valami gonosztevő lehet, azokat szokás kínozni, és a keresztre feszítés kínzásnak számít, mert biztosan nagyon fáj, ha szeggel átszúrják a kezét meg a lábát. Rita néni is gonosz, őt is meg fogják kínozni, lehet, hogy éppen keresztre feszítik. Csak nehogy kicseréljék azzal a másikkal, aki most az oltár fölött lóg, mert ő akkor soha többet nem jön templomba, nem akarja a halott Rita nénit nézegetni, előben is elég ronda, olyan ráncos a bőre, mint az aszalt szilva, viszont a szilva legalább finom. A kirándulók félig-meddig elmosolyodtak, aztán pisszegtek Lencsire, hagyja már abba, a mutatóujjukat a szájuk elé tették, figyeljél szépen a pap bácsira, kislány, apukád is milyen csendben ül, vegyél példát róla.

A szenteltvíztartó mellett Barna bácsi állt, mindig ott áll, nem szokott leülni. Neki fehér haja és fehér szakálla van, kicsit görnyedt ugyan a háta, de ez nem zavarta Lencsit, megállapította, hogy ott van Isten. Félősnek látszik, mert nem mer előrébb jönni, felrepülni sem akar, elfáradhatott a sok munkában, és most ő is pihen, mivel vasárnap van. Következő szombaton együtt mentünk a termelői piacra, Barna bácsi a szokott helyén árulta a kertjében beérett zöldségeket. Lencsi meglátta, és egy óriási dicsértessékkal köszönt rá, keresztet is vetett, és el akart venni a pultjáról három sárgarépat. Barna bácsi megkérdezte, hogy tegye-e zacskóba, de nem tette, hanem egyből felrakta a mérlegre, és megmondta, mennyit kell érte fizetni. Lencsi nem akarta, hogy fizes-

sünk, mert Isten mindig mindent ingyen ad, a földet meg a vizet meg a levegőt, meg a világosságot is teljesen ingyen teremtette. Szerinte az sem stimmel, hogy fizetni kell a villanyért meg a vízért, meglátta a sárga csekket az asztalon, a nyomtatott nagybetűket már el tudja olvasni, az volt ráírva, hogy vízdíj. Miért ideges az anyja, hogy be kell fizetni, ha egyszer Isten teremtette, akkor nem kellene érte fizetséget kérni. Barna bácsinak is megmondta, adja csak ingyen a répát, ő majd imádkozik otthon egy Miatyánkot, és azzal meglesz a fizetség. Barna bácsi elnevette magát, tudod mit, Lencsike, kifizetitek ezt a hármat, és egy negyediket kapsz ajándékba, ezzel létrejött az üzlet. Lencsi már a hazaúton megevett két répát, mosatlanul, hámozatlanul, azt mondta, Isten adta a kezébe, és azt meg kell becsülni.

A következő télen Barna bácsi elcsúszott a jégen, és sántítva jött a templomba, Lencsi integetett neki, hogy üljön le mellé, mégse álldogáljon a fájós lábával. Amikor Barna bácsi leült mellénk, Lencsi megkérdezte, nincs-e nála véletlenül abból a finom répából, és ha nincs, akkor nem tudna-e esetleg varázsolni. Megmutatta neki a kisegerét, és kérte, hogy Barna bácsi szaporítsa meg, legyen belőle legalább három, mert gyakran elveszíti, és ha három lenne, akkor az egyik mindig kéznél lehetne, még akkor is, ha a másik kettő éppen elkallódott. Barna bácsi megint elnevette magát, micsoda ötleteid vannak, fürtöske, hát nem vagyok én Jézus Krisztus, hogy megszorítsam a dolgokat. Lencsi kinyitotta a képeskönyvet, és helyeselt a bácsinak, hogy ő csakugyan nem Jézus Krisztus, mert Jézusnak szép hosszú fehér ruhája van, és kisbárányt visz a kezében. Viszont Istenre nagyon hasonlít, sőt, egészen biztosan ő maga az, csakogy István atya azt mondta az ovis hittanon, hogy az Atya és a Fiú egy személy, akkor nem igazán érti, hogyan lehet Barna bácsi mindkettő egyszerre. Ráadásul ott van a Szentlélek is, ami pedig teljesen láthatatlan, de gondolni lehet, hogy jelen van, és ő is egy az Atyával meg a Fiúval, akkor Barna bácsinak nagyon nehéz lehet ennyi személynek lenni egyszerre.

Édes nem örült, amikor beíratam Lencsit az ovis hittanra, minek a gyerekek máris különóra, amúgy is fáradt estére. Szerencsére Lencsi nem tiltakozott, nem árulta el, miért, de sejtettem, hogy a kis szemüveges Buci van a dologban, vele már a homokozóban nagy barátkozás folyt. Sokkal jobb a hittan, mint a cicomázkodás, bele kellene foglalni a Tízparancsolatba, ez lenne a tizennegyedik parancsolat, mihelyst

teheted, járassad a gyerekedet hittanra, mert ott szép és jó dolgokat tanul, és fel lesz vértézve a gonosz ellen, meg a világ minden veszélye ellen. Lencsi komolyan is veszi, megkérdezte, hogy ha medve vagy farkas támadna ma ránk, akkor Isten megvédene-e, mert hittanon azt is tanulta, hogy Isten mindig vigyáz az övéire, és aki jár hittanra meg templomba, és rendesen imádkozik, az az övének számít. Az arborétum körbe van kerítve, itt nincsenek medvék és farkasok, talán az egész országban nem akad egy sem belőlük, de egyébként jól gondolja, Isten vigyáz az övéire. És mi lesz, ha jönnek a mamutok, itt már kicsit zavarba jöttem, mert hát a mamuttal bizony csaltam, úgyhogy annyit feleltem, hogy a mamutok sem fognak bántani.

Mikor jönnek már a mamutok, kérdezte Lencsi a bejárat után tíz méterrel, kicsit még sétálnunk kell, de olyan fincsi a levegő, szedjed csak a lábadat. Az első mamutot a tó túloldalán pillantottuk meg, lehetett legalább harminc méter magas, mutattam Lencsinek, de csak a szemét meresztette, ő másmilyen mamutot keresett, igazit, amelyiknek agyara van. Mamutfenyők közt sétálunk, fürtöske, láttál már egyáltalán ekkora fát életedben, igyekeztem megelőzni, hogy sírva fakadjon, mert biggyesztette a száját erősen. Gondolj bele, ha a hintádat a papa nem a barackfára kötné fel, hanem egy ekkora fenyőre, milyen messze szállna veled az a hinta, és fuss csak oda a törzséhez, csinálok egy fényképet, megmutathatod a barátaidnak meg az óvónéninek. Édes a foga közt sziszegte, hogy átvertem a gyereket, és hogy ez vajon mennyire Istennek tetsző cselekedet, szentfazék létemre nem gondoltam ebbe bele, meg kell majd gyónnom István atyának.

Még hogy szentfazék, ahelyett, hogy örülne ő is velem, nézd, az ég szinte átölel, mondom Édesnek, a felhőpamacsok összenevetnek a fejünk felett, nem vagyok hajlandó büntudatot érezni. Lencsi megvizsgálgatózott, el is feledkezett az igazi mamutokról, a kiségerét betette a fa alatti mohába, betakarta falevéllal, téli álmat alszik az egerke, ő nem tudja, hogy valójában nyár van. Hamarosan a nyakunkba hullik az eső, Édes kémleli az eget a fák túloldalán, alattomban gyülekeznek a szürke, morcos felhők. Nem lesz baj, nem erre jönnek a felhők, a szélirányból lehet tudni, másszuk még meg a kis dombot, onnan lesz kilátás a túloldali tisztásra, mondom, és szaladok előre. Nem egyszerűen szaladok, hanem szökdécelek, Édes ingatja a fejét, a gyerek utánam iramodik, hozza az egerét is a kezében, most nincs idő, hogy a fűben

vezesse. A dombtetőről Lencsi meglát egy derékba tört fát, lerohan, fel akar rá mászni, az ilyen fákon remekül lehet egyensúlyozni, hintázni, lajhár módra csüngen, sikongat hozzá, öröm hallani, rég nem érdeklük már a mamutok, sem állati, sem növényi formában. Édes aggódik, lezuhan a gyerek, különben is induljunk már, el fog kapni a vihar, jó kis megfázás lesz belőle, már lila az ég, lecsap az istennyila nemsokára, ezt is vegyem fel a tízparancsolatba, ha vihar közeleg, ne mászkáljál arborétumban.

Belátom, ezúttal igaza lehet, valahogy nem jól számítottam ki a széljárást, csakugyan beborult, meggyorsítjuk a lépteinket, a kis dombot oldalról kerüljük, így rövidebb lesz. A kerékpárok le vannak lakatolva, tekerem a számszár korongjait, ekkor megindul, az első kövér csepp a kézfejemre esik, szétterül rajta, fejemre húzom a dzseki kapucniját. Lencsi is begombolkozik, úgy fogja a kormányt, hogy jobb kezében szorítja az egeret, nem lesz jó, így nem tudsz majd fékezni, Édes most szigorú és gyors, az egér csak a kormányon lévő kosárkában utazhat, de ott megázik, Lencsi visít. Tedd akkor a zsebedbe, nem baj, ha kilóg a farka, gyömöszöld meg, kiabálok, aztán induljunk végre. A dinamót be kellene kapcsolni, hogy világítsunk, hallom az első mennydörgésen átúszni a szavakat, fenébe a dinamóval, a lábam már a pedálon, első vagyok, Lencsit középre vesszük, Édes marad hátra. Sűrű vízfüggönyben kanyarodunk ki, az erdősávok közti földúton sárban cuppog a kerék, erővel kell irányban tartani. Hidegre vált közben az idő, kezünk-lábunk hamar elázik, a felsőtestet és a fejet védi még valamennyire a vízhatlan anyag, de hazáig nem fog kitartani, sebjaj, megszáritkozunk, felöltözünk melegen, dehogysis lesz ebből megfázás, inkább megedződünk.

Az aszfaltozott úttesten egész ár hömpölyög, Édes üvöltve próbál valamit mondani, annyit veszek ki belőle, hogy taxi, ugyan már, nagyot lendíték a karommal, leintem, amit ritkán szoktam, de most nincs idő megvitatni. Miféle taxit tudnánk itt találni, és mi lenne a biciklikkel, ne legyünk puhányok, más is két keréken menekül hazafelé, amott jön egy sárga mellény a túlsó oldalon, több nem is látszik belőle, csak a mellény. A sajátjainkat nem találtam a garázsban, megint elkeveredtek valahol a rendtelenségben, képtelenség rendet tartani három kamasz meg egy kislány mellett, mindig mindent csak behajigálnak meg kiráncigálnak, egy zseni a káoszban is boldogul, ezt szokták a nagyok a fejemhez vágni. Nem látszanak az átkelő fehér csikjai, egyébként is

alig látok valamit, a szemüvegem csuromvíz lett, de tudom, hogy ott vannak a csíkok, elsőbbségiünk van, kicsit lassítok csak, és már gurulok át. Egy teherautó majd' elüt, nyilván a sofőr ugyanúgy nem lát át a vízben úszó ablakon, ahogyan én sem látok át a szemüveglencséken. Egy pillanatra hátrafordulok, Lencsi átjutott, Édes is átjutott, minden rendben, pedálozhatunk tovább.

Megint mennydörgés, hosszan és ijesztően, a villámot észre sem vettem, itt már nincsenek fák, egyébként is vigyáz a Mindenható az övéire, ezt már Lencsi is tudja. A dudálást és a fékcsikorgást távolról hallok, az esőn át, nem gondolom, hogy törődnöm kellene vele, de Édes biciklicsengője is jelez, folyamatosan szól, hisztérikusan mozgatja a kallantyút, így szokott, ha valamit akar menet közben mondani, és én nem hallok meg elsőre, legutóbb még csapkodta is a kormányt, mintha arra jobban felfigyelnék. Nem bánom, megfordulok, Lencsi nincs mögöttem, miért marad le, mit szórakozik ebben az özönvízben. Visszagurulok, az átkelőnél áll egy furgon, mögötte két személyautó, hétvégén nincs nagy forgalom a bekötőúton, Édes az út közepén toporzékol és hadonászik, Lencsit még mindig nem látom.

Odaérek, leugrom, a bicikli eldől, az Édesé is fekszik a furgon mellett, a Lencsié az átkelő közepén felborulva, az első kereke a másik irányba néz, Lencsi visszafelé ment, visszafordult valamiért, meglátom, a túlsó fehér csíkon fekszik, a feje oldalt fordulva a járdán, nem mozdul. Mellé ugrom, Édes megelőz, hívd a mentőt, ordítja, a belső zsebemben van a telefon, alig nyílik a cipzár, a kezem a hideg víztől elgémberedett, a félelemtől remeg, Miatyánk, aki a mennyekben vagy, ez jut először eszembe, vigyázz a tieidre. Csuromvíz lesz a kijelző, a fülemhez teszem a kapucni alá, közben figyelem a gyereket, a szeme csukva, az ujjai a járda vizes burkolatán szétnyitva, kicsit megemelkedve, görcsösen, mintha valamit kiásni vagy felmarkolni akarna. Zuhog az eső, az aszfaltra, az arcára, a testére, a bicikli rózsaszín kosárkájára, amelyik a bicikliúton hever a gyerektől két arasznyira, és a szürke kisegérre, amit csak abban a pillanatban veszek észre, amikor rálépek, valami puhát érzek a talpam alatt, ahogy fel-alá futkosok, mert mi egyebet tehetnék. Az egér se mozdul, az átkelő előtt négy-öt méterrel esett ki a gyerek dzsekijéből, kifacsarom valamennyire, betuszkolom a belső zsebembe, ráhúzom a cipzárt.

Mindenem remeg, csorog a víz a ruhámból, egész tócsa gyűlik a műanyag pad alá, Édes körbe-körbe járkal, egy világoskék takarót szorongat a vállán, a takaró is átnedvesedik, vizes lábnyomokat hagyunk magunk után, lassacskán vizes lesz minden, a linóleumpadló, a pad, a fal, tócsa gyűlik, sok-sok kis tócsa, összeérnek, nagy tócsában egyesülnek, a nagy tócsákból patak lesz, folyóvá duzzad, áttetsző kristályfolyam hömpölyög közöttünk, nekem bokáig ér, Édesnek a lábszára közepéig, steril szag van, vegyszerek szaga, nem érzek szagokat, csak tudom, hogy itt az van, jobbra és balra egy-egy fehér ajtó nyílik, mindkettő fölött piros lámpa villog, mindkettőn felirat, műtő, idegeneknek belépni tilos, mindenem nyálkás, nyálkás körülöttem a levegő, minden nyúlós, nyúlósak a percek, a másodpercek, odalépek Édeshez, átölelem, nyálkás és nyúlós csókot nyomok a fejére, kilép a karomból, folytatja a körözést, előveszem a telefonom, megnyitom a fotógalériát, Lencsi ül a derékba tört fa ágán, kezében a kiséger, egy rövid filmen Lencsi hintázik, és kacag, és sikongat, a következő képen Lencsi áll az óriás mamutfenyő törzsénél, aprócska színes pont a kislány, megmozdul a képen a mamutfenyő, zavart lesz a tekintete, lesüti a szemét, ágait meghajtva néz rémült szemembe, Lencsi integet, egyre kisebb, irdatlan nagyra nő mellette a fa, Lencsi valamit kiabál, de nem hallom, már egészen kicsi, totyogós baba, visszafelé fut az idő, villog a piros lámpa az ajtó felett, Édes körbe-körbe jár, a körmét rágia, csuromvizes hajtincseit gyűri, tapasztja a füle mögé, az idő megáll, tétovázik, néhányat vissza is lép, az idő táncol, összeolvad a múlt és a jelen, szakad az eső, a folyó tovább duzzad, már nekem is térdig ér, az iménti áttetsző kristályfolyam sárga és barna színű, zavarossá válik, moszatok és koszfoltok úsznak a tetején, elmossa a linóleumpadlót, elmossa a padot, az ajtókat, elmossa Édest, a folyosót, a kórházat, az egész tájat, a közel és a távol összefolyik, csak a piros lámpa villog, az ég leszédül a földre, nem számolom a perceket, az idő is vízzé válik, lomhán folyik le a vállamon, emlékek jönnek a múltból, bűnök, vágyak, remények, a telefonom a vízbe esik, tovaúsznak a mamutfenyők, tovaúszik a gyermek, némán fuldokolni látok mindent, két kézzel Lencsi után kapok, de késő, nem érhetem el, minden elúszik, csak a piros lámpa marad, csak a piros lámpa villog, térdre borulok a villogó piros lámpa előtt, Miatyánk, ha ugyan a mennyekben vagy, mert most nem ott kellene lenned, most itt kellene lenned mellettünk, mert vigyáznod

kell a tieidre, és ha számontartod a hajunk minden szálát, akkor a Lencsi fürtös haját is óvjad, ha létezel, akkor óvjad, gyere ide mellém, hagyd abba a villogást, szállj le a piros lámpából, ez lesz a tizenötödik parancsolat, nekünk adtál tízet, én hozzáírtam még négy másikat, ami neked tetsző, egyetlenegyét igazán magadra vállalhatsz, hogy vigyázol a tieidre, és visszaadod, ami a miénk, mert a hajunk szálai is mind meg vannak számlálva, és ha valaki vallást tesz Jézusról az emberek előtt, akkor Jézus is vallást tesz arról az Isten angyalai előtt, és nem tudom, hány személy vagy egyszerre, és hol vagy éppen, de add vissza Lencsit, egy fürtös haja szála sem görbülhet meg, ez a tizenötödik parancsolat, mi betartjuk az összes többit, de ezt az egyet neked kell betartanod.

*Ne állj meg!, 2021
(150 x 140 cm, linómetszet)*

Tamás Dénes
ISMERKEDÉS

Huszonegy nap,
négy óra,
tizenhárom perc.

Ennyi ideje nem láttalak.

Benyúlok a pólóm alá.
Tenyeremet lassan végigsimítom a hasamon.
Óvatosan húzom felfelé a bordákon,
el egészen a mellizom domborulatáig.

Mélyen, hosszasan szagolok bele a tenyerembe.

Milyen lehet az illat,
amit akkor érzel,
amikor hozzám bújsz?

J.A.-MEMORITER

Mindig zavart
szoborként találkozni veled,
a holt érc tagadja valód,
otthonosabb a szélfűtta lomb neked,
a kisülő idegekben kóborolsz.

Vas éjszaka,
kés-idő,
mereven csattogó vizek,
az egész fölött ott ingadozik
kettéhasadt, hatalmas gömbfejed.

Mindent elrontottál az életedben,
hogy egyszer sorokká bomolj,
nem tart meg a vers szövedéke,
dadogásunkban bujdokolsz.

Elveszünk, magunkra találunk,
lebomlik az idő fonadéka,
ha tévedni, megrendülni megy is nekem,
magyarként fájni tőled tanultam.

Nincs feloldozás arra, hogy éltél,
elbúcsúzni tőled nem lehet,
mint gyalult deszka,
amire végül kifektettek,
kemény a menny neked.

Sehova se tartozol,
elménk csillámló sziklafalán kuporogsz,
most már mindig ott vagy,
ahol felfeslik a lét szövedéke,
hogyha pedig elfelejtenélek,
ott libbensz az ég vizében.

A LÉLEK SIVATAGA

Mintha ablakból néznél ki,
feketén füstöl a sáv a kopár oldalban.
Marad a sötét.
Csak a dombhát és az ég találkozásában
kékül valami.
Megroggyant háztető.
Gémeskút kérdőjele bököd:
végy mély lélegzetet!

Aztán negyven nap után
úgy döntesz, nem térsz haza.
Nem érdemes.
Hisz létezik olyan világtapasztalat,
ahol nem lehet mellébeszélni.
Ahol semmilyen koholmánnyal
nem tudjuk a terhet levenni
egymás válláról.

Ott egyek vagyunk.

Vagyok, 2024
(linómetszet, grafikai installáció)

Varga Balázs
MINDIG A KŐ BELSEJÉBEN

Megyek a háromméteres kukoricák
között a halászok ösvényén
a régi katonahátizsákban még meleg
a puliszka remélem eljutok a hűvös
Marosig sietek a halakhoz hallom a szívem
tűz a nap izzadok sáskák hada tikkog
loholok boldog vagyok de félek is
felnőtt is vagyok de gyermek is egyidőben
időtlenül nem úgy mint egy folytonos vonal
hanem mint egy tömör pont mint a kő
sietek a halakhoz van valami a
némaságukban amivel csak ők tudják
megérteni hogy félek és
boldog vagyok egyszerre
mindig félek hogy nem lesz ott a víz
az a hűvös csobogás amiért loholok
mindig az a folytonos csobogás a világ
legértelmesebb dolga ahogy
egy folyó folyni tud

kiérek a kukoricásból
ott van
és tiszta
játszik a köveivel nem figyel rám
de nem zavar a jobb szemembe
könny gyúl a boldogságtól
a bal szemem száraz a félelemtől
most csak a jobb szememmel nézem
azzal jövök rá hogy a Maros mindig is –
de úgy mindig ahogy nem létezik idő
ebben a mindigben nincs most benne az idő
ebben mint egy kő belsejében időtlenség

van és a legbiztosabb bizonyosság
a Maros is azt keresi folyton most
nem figyel rám de nekem keres
most azzal van elfoglalva forgatja koptatja
a köveit ez nem játék ez szeretet ez
szorgalom értem dolgozik hogy kikoptassa
egyenként nekem azt a biztosat egyre
kisebb és kisebb a kő aztán ahogy elfogy
a Maros felnéz és önzetlenül odaadja
nekem a bizonyosságot majd ismét alábukik
hála tölt el azon sírok most egy szemmel
– szóval a mindig most jövök rá a mindigre
hogy a Maros ha este naplemente előtt
megálltam a magas marton és elnéztem az
Istenszéke felé és láttam a kanyargását
az mindig emlékeztetett valamire és
mostanáig nem tudtam
hogy az mindig bizonyosan és időtlenül
a te kibontott szőke hajad volt.

B

most tudtam meg egy másik versemből
hogy a bizonyosság csak a kövekben lakik
kerek kövek középpontjában
folyómederben le kell menni víz alá
le nagyon mélyre oda ahová
gyönyörű lovakat láttam belefulladás
tizenegy évvel ezelőtt lehúzta őket
egy bizonyossággal teli szekér
az első elmerült a vízből felbugyogott a vér
a másiknak sokáig néztem a szemét
addig állt a másik tetemén
azt használta fel az élethez míg lehetett
a gazdájuk tagbaszakadt férfi remegett

úgy kérte a telefonomat a B betűnél
keresgéltem mondtam ha a bizonyosságot
keresné szívből sajnálom nekem sincs meg
akkor nem öleltem át ha megtettem volna
tudom most más lenne a világ
de úgy az egész ám az a mulasztás
az a mulasztás tesz most ilyené hogy
köveket török kalapáccsal és keresek
koslatok tipegek topogok és nem merek
sok levegővel lemenni a mélybe
megnézni hol van az a szekérderék
és felcipelni egyenként sorba rakni
számot vetni megmérni
beírni a telefonba hogy hívható legyen
és nézni őket összetörni nem ér
mert akkor összetörök amit kerestem
össze én is csak nézni ér hosszan
míg elfogy körülötted a kő egyidős leszel nézéssel
kövel bizonyossággal csak így tanulod meg
ha egyáltalán tanulni lehet ha tanulni kell.

FEKETERIGÓ

Futok és főzök és bort iszom mellé
futok és főzök és bort iszom mellé
van egy százas szeg a szegycsontomban
az alkohol mindig feloldja egy pillanatra
soha nem voltam vérszegény vashiányos
egy korty bor vagy inkább egy pohár pálinka
feloldja a vasszeget egy pillanatra
aztán mindig visszarendeződnek a molekulák
visszakapja régi formáját a szeg
azt a kalapácsot kerestem egész eddigi
életemben biztos ezért lettem színész
ezt kellett volna mondani minden interjúban

de ehelyett mindig ilyeneket válaszoltam
hogy jobbá tegyem a világot
vagy mert lehetek koldus és királyfi
gyilkos és szerelmes lehetek bármi
vagy őszintébb pillanataimban
az exhibicionizmust emlegettem
de valójában mindig a kalapácsról volt szó
ma próba után hazajöttem és azt mondtam
mielőtt elalszom megkeresem a harapófogót
elfelejtem a kalapácsot örökre
kihajítom az ablakon bele
a kert csendjébe a fák közé
remélem nem bántom vele
azt a szingli feketerigót
hátha nem hallgat el és tovább énekel
elalszom azt álmodom hogy a családból
az összes férfi aki valaha élt az összes mezősegi
és Felső-Maros menti földművelő paraszt
mozdulatlanul áll egy hatalmas téren
talán a Vörös tér és néz a vörös égre
kórusban sóhajtoznak
jajajaj jajajaj ahelyett hogy énekelnének
mint a feketerigó ők sóhajtoznak
talán az a sok százas szeg az oka
ha jobban megnézem
az egész ég maga a vörös lobogó
de csak egy hatalmas sarló van rajta
a kalapács sehol.

SMS, ZSOLTÁR

Gyáva vagyok
kiteszem a párkányra a telefonom
írjon neked sms-t az eső
hogy mit ír annak semmi
értelme nem lesz inkább az érdekel
a hányadik esőcsepp

esik majd a küldés billentyűre
a harmadik de félő
hogya az első
– egy üres üzenet
is elég lenne most –
és akkor kénytelen
leszek meggyőződni
hogya bátrabb nálam
az eső ma bátrabb minden
ma van valami megoldatlan
megoldhatatlan a levegőben

évek óta áll sok nő
odakint az esőben
akit az éjszaka közepén
hazaküldtem melletted
nem tudok elaludni
mondtam
de igazából magam mellett
volt nehéz
zsoltár lesz ebből
most látom
mert a mélyből kiáltok hozzád Uram
hogya kell olyannak lenni
aki mellett könnyen alszom el
bebalzsamoz valami álom
ebben az idegen mély kútban
Egyiptomban
puha gézbe csavar
itt a még vagy már
zsoltár nélküli
időben
most már nem vezetem
ki a népem
most már a telefonom ír
helyettem üzenetet
az esőben.

Gáll Csilla

VISSZA

Egy kora tavaszi napon visszamennék
abba a mozaikos tengerparti faluba.
Megtalálnám a biciklidet a vonatállomás
kerítéséhez lakatolva árván.
A pótkulcsot közös rejtékhelyünkről
elvenném, és odatekernék,
abba a házba mennék, ahol esténként
Pino Danielét hallgattunk,
ahol zsákomba csempészted az antikvár
könyvet, amit a Piazzale Román vettünk,
és kedvenc teámat fémdobozban.
Hol utoljára sütőkrémlevest készítettél,
pirított fenyőmaggal bőven megszórtad.
Betoppannék abba a kékzsalus házba,
ahol azt mondtad: nem, nem vállalhatsz
gyereket, házasságról szó sem lehet.
Azt üvöltötted, hát nem érted,
árvaházi gyermekből nem válik jó apa.
Egyetlen, mit adhatok a világnak,
a munkám, a két kezem, mutattad.
Majd a kapu ajtaját jól bevágtad.
Azóta se ettem ossobucót.
Az énekest sem hallgattam meg többet.

Ha meglátnálak, rád ismernék?
Húsz év eltelt, mivé váltál?
Megvan-e még a gödör az álladon?
Dinamikusan gesztikulálnál,
emelt szemöldökkel csipkelődnél.
Elmesélném, hogy van élet nélküled,
bár évekig csak bolyongtam.
Meggérdezném, megtaláltad-e már

helyedet ebben a világban.
Visszajönnél majd egyszer ide,
a korán elcsendesülő városba.
Ahol mindenki gondterhelt,
mondtad, amikor a hídon,
a ködben átsétáltunk Budára.
Visszajönnél Budapestre,
de nem egyedül, hanem asszonnyal,
és két ebonitzemű fiúcskával.
Vagy veled mennék tengeren túlra,
oda messze, a távoli Csádba.
Infrastruktúrát, táborokat építenénk,
víz és áram nélküli barakkban élnénk.
Látnánk megszámlálhatatlan tragédiát,
gyerekeket, családokat szétszakadni.
Szerelmünk azt vajon túlélné?

Deformációk, 2021
(3 db. 100 x 70 cm, linómetszet, monotípiá)

Sótonyi Gábor

AZ AJÁNDÉK

Apám a huszonegyedik születésnapomon a ronaldós pólójában fogadott. Amikor átölelt, megéreztem az arcszesze illatát. Becsuktam a szemem, eszembe jutott az utolsó születésnapom, amit hármásban ünnepeltünk. Ahogy ültünk percekig némán az üres tányérok, a megterített asztal mellett. Ilyen arcszeszt ma már senki nem használ. Fogalmam sincs, hol vehette, talán maradt neki azokból az időkből. A pedantériája mindenesetre nem változott: az előszobában kipucolva sorakoztak a cipők, az étkezőben csillogott a falon az esküvői fotójuk anyámmal, az asztalon ünnepi teríték ragyogott. Majdnem megkérdeztem, hogy jön-e még valaki, amikor eszembe jutott, hogy apám a halott anyámnak is terített.

Ma lettél nagykorú, közölte apám mosolyogva, mert valamiért ragaszkodott az amerikai állásponthez a magyar verzióval szemben. A Fenomén ennyi idős volt, amikor az első aranylabdáját megkapta, tette hozzá, miközben az asztalra helyezte a jénai tálban gözölgő rácponyot. Nem reagáltam. Úgy tettem, mintha a figyelmemet teljesen lekötnék az ínycsiklandó illatok, a hajszál erezetű, fehér halhús. Szó nélkül ettünk, csak a csámcsogásunk hallatszott, és a villa koccanása a tányéron.

Most pedig elérkezett az ideje, hogy átadja az ajándékát, mondta apám vacsora után, ehhez azonban egy kicsit utaznunk kell. Néhány percre elvonult átöltözni, majd tréningruhában, sportcipőben jelent meg, ebből tudtam, hogy nem képletesen beszél.

Csendes, kora őszi, esős éjszaka volt, a közlekedési lámpákat több helyen kikapcsolták már. A Pozsonyi söröző előtt két férfi állt az eresz alatt, integettek felénk. Apám úgy csinált, mintha nem venné észre, meredten nézett előre, a nyálkásan csillogó aszfaltra. Ismertem ezt a tekintetét, pont ilyen volt, amikor először elvitt edzésre a BVSC-be. Egy csodálatos kastély alapjaival rendelkezel, magyarázta mélyen a szemembe nézve, amire hosszú évek kemény munkájával fel kell húzni az építményt. Hatéves voltam és boldog, hogy sikerült az óvodai kiválasztó, de nem értettem semmit apám szövegéből. Évek múlva mesélte anyám,

hogy Béla bácsi, az első edzőm egyszer azt mondta, hogy amikor valamit elrontottam, vagy jól csináltam játék közben, mindig apám tekintetét kerestem a pálya szélén.

Anyám szerint félttem apámtól, mert kontroll alatt tartott, apám szerint nem bíztam anyámban az állandó hangulatingadozásai miatt. Valójában leginkább a veszekedéseiktől rettegtem. Most, ahogy elhaladtunk a Szent István park mellett és a sötétlő lombok között, az utcalámpa fénycsíkjaiban feltűnt a kavicsos sétány, meg a rét, ahol hatéves koromig annyit fociztunk apámmal, eszembe jutott a szüleim egyik veszekedése, amire emlékezve máig összerándul a gyomrom.

Milyen szép idő van, mondta apám egy szép, tavaszi délutánon, mert nem érezte a készülő vihart. Nem a felhőtlen, napfényes égen, hanem anyám vibráló tekintetében, csapkodó mozdulataiban mosogatás közben. A mosogatást soha nem engedte át apámnak, azt mondta, ez az ő dolga, különben is, apám amilyen kétbalkezes, még összetör valamit. Akkor viszont, alig pár órával azután, hogy apám csapzottan, alkoholos lehelettel hazatért a hosszúra nyúlt éjszakából, melyet állítása szerint a barátaival töltött, valóságos dührohamot váltott ki anyámból ez a mindennapos tevékenység. Apám időjárásra vonatkozó megjegyzése olaj volt a tűzre. Szép idő, mi, kezdte anyám fojtott izzással, miközben a jénai tálat úgy vágta a mosogatóba, hogy három tányér összetört alatta, akkor mehetsz kirándulni a kurváddal, ezt már üvöltötte, mosogatószeres kezével a haját tépve. Jánoska, öltözz, megyünk focizni, préselte ki összezárt ajkai közül apám, vigyázzállásba dermedt teste mellett mindkét keze ökölbe szorult. Elmenekül, jellemző, elmenekül, rikácsolta anyám, mondd el a fiadnak, szarházi, mutasd is be neki. Talán soha életemben nem öltöztem olyan gyorsan, mint akkor. Anyám üvöltése a folyosóra is kihallatszott. A cipőmet a liftben kötöttem meg. Nem könnyű egy féltékeny nővel együtt élni, mondta apám, miközben lehajtott fejjel lépkedtünk a park felé. Nem kérdeztem meg tőle, hogy anyám igazat mondott-e.

Látod, Jánoska, ez a belső, így kell passzolni, tanítgatott apám a Szent István park egyetlenlen, buckás gyepén attól a naptól kezdve minden nap, óvoda után. Ez pedig a rüsz, ha itt találsz el a labdát, térdelt le mellém a sárba, és megmutatta a lábfejemen, hogy hol van a rüsz, ha itt találsz el, azt még az Oliver Kahn sem védi ki. Nehezen, nyögve kászálódott fel, orvosilag tiltott volt neki a letérdelés. Mindig a térdésé-

rülésével magyarázta, miért nem lett profi labdarúgó. Pedig láttam volna fiatalon, a Kelenföldi Textilben! Valósággal ontotta a gólokat. Tizenhat évesen már debütált a felnőtt blasz 2-ben, ami nagy szó volt akkoriban. Aztán egy közteres vadbarom szétrúgta a térdét. Peches is volt az eset, apám lövés közben rácsúszott a védő belépő, nyújtott lábára, az meg talppal apám térdébe. Reccs! Azonnali műtét, kereszt-szalagpótlás, egy év kihagyás. Apám összeszorított fogakkal küzdött a visszatérésért, nyolc hónap után újra a pályán volt. De már soha nem tudta a sérülése előtti szintet hozni. Önvád mardosta, hogy túl korai volt a visszatérése. Nyugtatók, sportpszichológus, alkohol, nők. Egyik sem hozott teljes megnyugvást. Aztán egy bulin az Eötvös klubban megismerkedett anyámmal, és minden megváltozott. Kivéve a labdarúgás iránti, viszonzatlan szerelmét, amit a házasságuk gyors ellaposodásával egyenes arányban egyre gyakoribb meccsnézéssel, illetve a brazil Ronaldo, a Fenomén iránti rajongással táplált. Később társaságban azzal viccelődött, hogy azért születtem a brazil zseni születésnapján, mert mindent pontosan, előre kiszámoltak anyámmal.

Ahogy azt a két fát is, mintha azért ültették volna a Szent István parkban a gyeper szélére, hogy nekünk kapufaként szolgáljon. Az egyik kissé befelé görbült, ezt kihasználva remekül lehetett az alsó ága alá célozni. Hatéves koromig jártunk le apámmal, amíg egyszer akkorát rúgtam, hogy a labda a kerítésen kívülre szállt, behorpasztva egy ott parkoló autó tetejét. Akkor fociztunk utoljára a Szent István parkban, a következő héttől egyesületbe jártam. De máig érzem a Tango labda sima érintését, és a kapufaként szolgáló fák erezetét a tenyeremben.

A park után a rakpart felé kanyarodtunk. Sokszor vitt erre apám, amikor idegenben játszottunk. A budai vár és a Gellérthegy fényei ragyogtak, mint egy játékterem. Hová megyünk, kérdeztem. Meglepetés, felelte apám ugyanazzal a ravasz mosollyal, mint amikor egymás után a hatodik karácsonyra is bőrlabdát adott ajándékba. Anyám akkor nem ordított, de napokig nem állt szóba velem. Bizonyára nem csak a szavakat vonta meg tőlem. Soha többet nem kaptam bőrlabdát apámtól.

A Margit híd előtt egy részeg, hajléktalan külsejű férfi az autónk elé lépett. Apám az utolsó pillanatban fékezett. Lassulnak a reflexei. A kurva anyádat, nem látod, hogy ott a zebra, üvöltötte. Apám rendszeresen fogyasztott alkoholt, de mindig szinten tartotta magát, arra az esetre, ha anyám dührohama miatt menekülnie kell otthonról. Az

Erzsébet hídnál most nem kanyarodott fel, a belváros irányába, ahol anyám szerint korábban apám szeretője lakott, hanem ment tovább a rakparton, a Boráros tér felé. Az üres Soroksári úton beletaposott a gázpedálba.

Ahogy a szüleim házassága, úgy hullámzott érdeklődésem a labdarúgás iránt. A tizennégy év alatt, amíg igazolt játékos voltam, legalább háromszor hagytam abba önszántamból. Aztán hiányozni kezdett a mozgás, a társak, a meccsek izgalma, meg egy kicsit apámat is megsajnáltam, aki ilyenkor mindig magába zuhan. Minél idősebb lettem, annál nehezebb volt fizikailag a visszatérés. Utolsó alkalommal szerencsém volt, mert Bogdányi, az NB3-as BKV Előre gólkirálya szezon közben lesérült, sürgősen csatár kellett a csapatnak, lehetőleg olcsón. Így jöttem én a képbe. Sok játéklehetőséget kaptam, jól ment a csapatnak, az utolsó fordulóban a feljutás küszöbét jelentő osztályozóért harcolhattunk a Tiszakécske ellen, ráadásul hazai pályán.

Számomra az idény mégis felemásan sikerült: a 15 meccsen szerzett 4 gól nem igazolta a várakozásaimat. Kezdtém végképp elveszíteni az érdeklődésemet a labdarúgás iránt, amiben közrejátszott, hogy összejöttem Zsuzsival, aki a közeli Tescóban volt pénztáros. Hirtelen a közös jövőnk vált legfontosabbá, amihez biztos megélhetés után kellett nézmem. Ezért elhatároztam, hogy ha ezen, az év utolsó meccsén nem lövök gólt, akkor abbahagyom a labdarúgást.

Olvastam valahol a facebookon, hogy az embernek a halála előtt leperreg az élete. Mint egy tabló egy film legfontosabb kockáiból, néhány másodperc alatt egyszerre jelenik meg előtte az egész. Ez történt velem is a Tiszakécske elleni sorsdöntő meccsen, 0-0-s állásnál a 88. percben, attól a pillanattól, hogy a tizenegyes pontra helyeztem a labdát. Ott volt előttem Béla bá, az ősz, kónya bajszú druida, az első edzőm a BVSC-nél, egy szekszárdi, esős délután, amikor életemben először mesterhármast rúgtam, és a csapattársaim a vállukon vittek le a pályáról, egy hatalmas helyzet, amit az utolsó percben kihagytam, félfordulatos bombagól a REAC ellen, az első góloom felnőtt mérkőzésen, játékosársak, ellenfelek és edzők arcai, apám, ahogy letérdel mellém a sárba a Szent István park egyenetlen, buckás gyepén, és megmutatja, hol van a rüsztöm, és hogyan kell úgy eltalálni a labdát, hogy még az Oliver Kahn se védje ki, szurkolók buzdítása és szidalmi, bemelegítőkrémek és pályák illata, minden együtt volt azon a néhány méteren, amíg a tizenegyes ponttól

elballagtam addig a pontig, ahonnan a nekifutást indítottam. Ahogy megálltam és a kapu felé fordultam, hirtelen szertefoszlott a színes seregszemle, megszűnt a szurkolók zsvivaja, a csapattársak és az ellenfél játékosainak izgatott duruzsolása, az edzők bekiabálásai, és nem maradt más, csak a kapu, az ellenfél kapusa és a labda a büntetőponton. Agyam kompjúterré, jobb lábam precíziós műszerré változott, készen állva, hogy teljesítse a több ezerszer begyakorolt mozdulatsort. Néhány apró, villámgyors, toporgásszerű lépéssel indítottam, szinte egy helyben, aztán teljes erőmből nekifutottam, bal lábbal a labda mellé léptem, jobbal lendítettem, és lőttem. Közben észrevettem, hogy a kapus elindul a másik irányba. A labdát teli rüsszttel találtam el, de kicsit felülről, ezért az optimálisnál lassabban tartott a kapu bal sarka felé, így a kapusnak volt ideje visszavetődni. Ujjhegygel érte el a labdát, ami pont elég volt ahhoz, hogy a labda a kapufát kívülről súrolva mellé guruljon.

Ez egyre rejtélyesebb, néztem apámra, de ő csak mosolygott és meredt előre, az üres Soroksári útra. Mellettünk gazos, elhagyott gyártelepek, és szürke raktárépületek haladtak el. Közeledett a csepeli híd és a leágazás Erzsébet felé. Errefelé csak elvétve bukkant fel egy-egy autó ezen a késői órán.

Két héttel az utolsó mérkőzésem után a Tesco melletti dohányboltban helyezkedtem el eladóként, hogy Zsuzsi közelében lehessenek. Apám személyes sértésnek vette, hogy abbahagytam a labdarúgást, a trafik meg olaj volt a tűzre. Másfél évig szóba sem állt velem, nem értette, hogy ez a munka csak átmeneti megoldás, mert valamiből fizetnünk kell az albérletet Zsuzsival. Anyám temetésén találkoztunk legközelebb. Sokan voltunk, anyám összes, még élő kollégája eljött. Anyám népszerű volt a munkahelyén. Inkább otthon vezette le a feszültséget. A szüleim még kisgyerekkoromban építkezésbe fogtak, egy társasház egyik lakását szánták nekem. Egyelőre apám nevében volt a lakás, úgy tervezték, ha nagykorú leszek, ajándékozási szerződés révén kerül majd a nevemre. Hosszú évekig ez volt köztük az egyetlen kapocs. Apám állítólagos szeretője egyre ritkábban került szóba, később egyáltalán nem. Talán egyszer majd, egy alkalmas pillanatban megkérdezem apámtól, hogy tényleg volt-e szeretője. Apám szerint anyám egészsége az erzsébeti társasház körüli állandó stresszhelyzet, a szomszédokkal való veszekedések, az építkezési vállalkozóval szembeni folyamatos pereskedések miatt ment tönkre. Apám és én felváltva kísértük kemoterápiára,

sugárkezelésre. Vicces és szomorú volt egyszerre, hogy ilyenkor anyám közvetített köztünk, mert apám nem volt hajlandó szóba állni velem. Apám anyám temetésén bűnbánó arccal azt mondta, szeretné nekem ajándékozni a Kassa utcai ingatlant. Jól is jött volna egy lakás, mert Zsuzsi gyereket várt. Ahogy haladtunk előre a Soroksári úton, Erzsébet felé, egyre biztosabb voltam benne, hogy a Kassa utcai házhoz megyünk, hiszen mi lenne ideálisabb alkalom egy ilyen komoly ajándék átadására egy születésnapnál.

Megérkeztünk, mondta apám váratlanul és lefékezett az egyik romos raktárpépület előtt. Szólni akartam, hogy ez biztosan tévedés, mi a fenét keresünk mi itt, de egy hang sem jött ki a torkomon. A rozsdás kerítés mögött, gyomverte udvaron, málladozó vakolatú, ormótlan épület állt. Ablakait vastagon belepte a por.

A kapu élesen nyikorgott, amikor apám kinyitotta. A több helyen leszakított kerítésen ázott molinó lógott, rajta kivehetetlenné mázolódtott hirdetés, elmosódott betűk. Kicsivel beljebb, egy konténerből tévé halvány fénye pislákkolt. Apám bekopogott az ablakán, és intett a bent kuksoló, kócos, kövér férfinak. A férfi egy pillanatra kinézett az előtte pulzáló tévé fényköréből, és fáradtan visszaintett. Hosszú, sötét folyosón mentünk végig, üzemi épületek falai mellett, apám ment elől, világított a mobiljával, cipőnk alatt törmelék csikordult.

Itt vagyunk, mondta apám, amikor egy trafóhoz érkeztünk, mobiljával bevilágított a kapcsolószekrénybe, és felkapcsolta az áramot.

Négy reflektor gyulladt ki a magasban, fényüket egy műfüves kispályára vetették. Pára gomolygott a pálya fölött, melynek ázott sörtéi üdezölden csillogtak, mint a valódi fűszálak. A kezdőkörben egy Tango márkájú, öreg labda várta, hogy birtokba vegyük.

Ez ugyanaz a labda, amivel, kérdeztem apámtól, de elakadt a szavam.

Igen, az. Ezzel tanultál meg lőni, mondta apám. Akkor játszunk? Reggelig miénk a pálya.

Nagy Koppány Zsolt

REPCEFÖLD

- Anyu, pisilni kell!
- Apád mindjárt megáll, tartsd még egy kicsit.
- De már nem bírom!
- Dehogynem. Mindig lehet még bírni. Állj már meg!
- Itt nem szeretnék. Nem biztonságos.
- Mi van? Mindenki megbolondult?
- Nem. Csak érzem.

Délelőtt volt, szeptember eleje, csodálatos, meleg nap. Az égen csak bárányfelhők, a Nap még nem törten és fáradtan, hanem jókedvűen, szinte harsogva sütött. Hosszú percek óta haladtak keresztül a repceföldön, vakítóan sárga táblák hullámoztak az autópálya mindkét oldalán. Az ég világoskék, fehér fátylakkal, a föld sárga, zöld szegéllyel a távolban. Festő ecsetjére kíváncszott.

A nő készített is néhány képet mobillal, de mivel az autó haladt, és a szélvédő is bogaras volt, nem sikerültek túl jól. Bosszúsan morgott. A távolban már percek óta látták az autós pihenőt: itt nincs benzinkút, árnyas fák sincsenek, de a hűgyszagú, hangok szempontjából koedukált budi éppen megfelel pisilésre.

- Álljunk meg!
- Figyelj, tudom, hogy nem fogod megérteni. De szerintem itt nem kéne megállnunk.
- Ugyan miért?
- Megérzés.
- Te meg a hülye megérzéseid.
- Aha.
- És mit érzel meg?
- Csak annyit, hogy tovább kell menni.
- De a határig nincs több budi.
- Itt akkor sem... biztonságos.
- Te megbolondultál. Vezessek én?
- Ne, ne, csinálom.

- De most komolyan. Mi az, hogy nem biztonságos? Fényes nappal van, minden átlátható és nyugodt. Még szép is.

- Szerintem baljóslatú.

- Szerinted mi nem az.

- Van valami rossz aurája a helynek. De nem hibáztatlak. Van, aki érzékeli az ilyesmit, és van, aki nem. Akiknek van füle a hallásra, tudod...

- Na álljál meg gyorsan, nekem is kell.

A férfi jelzett és letért a pihenőhöz vezető sávra. Egyre erősödött minden rossz érzése. Az autó megállt már, de a motort járatta még egy percig, tudta, a dízelt sosem szabad egyből megállítani. „Jobb is, ha jár a kocsi”, gondolta.

- Menjetek.

- Te nem jössz?

- Nekem nem kell.

- Na gyere, fiam.

- De én nem akarok a nőibe.

- Márpedig odajössz. Ha apád nem képes bevinni a férfibé. Férfibé.

A nő idegesen kiszállt, de a gyermek nem mozdult, mire dühösen becsapta az ajtót, és a kis, négyzet alakú épületegyüttes felé vette az irányt. Egyik oldalán volt egy csap, nem ivóvíz, de kézmosásra alkalmas. Békés, nyugodt volt minden.

A férfi nézte a fiát a tükörben. A fiú a rajzfilmet bámulta, de arcán látszott, hogy nemsokára bepisil.

- Oké, gyere, beviszlek.

Leállította a motort, bár minden idegszála tiltakozott ellene. Ha menekülni kell, az autó beindítása értékes másodperceket vesz majd el.

Ugyan miért kelljen menekülni, nézett körbe. Nem ismerék magamra, gondolta aztán. Még ha éjjel volna, és valami nyikorgó kastélyban félnék, de itt... Nincs ennél békésebb hely a világon.

Kiszálltak. Bentről nem érződött, az útmenti fákon sem látszott, de enyhe szellő fújdogált. Nem volt kellemetlen, épp csak szárítani kezdte a hátán a vizes pólót. Körülnézett, amíg a fiú felvette a szandálját. Mindig leveszi, a lábát pedig felpockolja a vezetőülésre, ő meg néha hátranyúl és megpaskolja, simogatja, csiklandozza, jókat nevetnek hozzá. A nő bosszúsan horkant ilyenkor, ő soha nem csikiz.

Körülnézett. Seholy lélek. Kilométerekre ellátni. El lehetne látni, ha nem lenne ilyen rossz a szeme. De így is messzire. Repce, repce, repce. Kék ég, fehér bárányokkal, sárga föld, zölddel beszegve, kellemes szellő, némaság.

Aggasztó némaság. Semmi madárdal, semmi tücsökciripelés. Mondjuk a tücskök csak este, nem? Tudja a faszom.

Minden szép, minden nyugodt, benne mégis páni félelem nyargalász. A nő közben kijött a női szekcióból, hatalmas csattanással vágódott be utána az ajtó. Játékosan behúzta a nyakát, és még grimaszolt is hozzá, mintha színházi előadást zavart volna meg az ajtó óvatlan elengedésével.

- Készen vagytok?
- Még húzza a szandálját.
- Oké, menjetek.

Kézen fogta a fiát, elindultak az épület túlsó végéhez. Nem értem magam, korholta a félszét, nincs itt semmi. Még bár egy kőborkutya sem. Az ajtó nehezen nyílt, ő ment előre, hogy ha valami rátámad, a fia biztonságban legyen. Nem támadt semmi rájuk, csak egy kis idült és a falakba ivódott hűgyszag.

A szürke, inox piszoárban szívárgott a víz, vöröses nyomot hagyva maga után. Az öblítéshez, csakúgy, mint a kézmosáshoz szükséges vizet lábbal kellett pumpálni, a fiú nagyon élvezte. Leöblítették a kezüket, kifelé indultak.

Mögöttük is nagyot csapódott az ajtó. Szinte látta maga előtt, hogy a feleségét megvadult kutyák vagy vadak marcangolják, de nem. A kocsi mellett állt, és az elektromos cigijét szívta. Láthatólag ő is szárítkozott.

- Tényleg most kell rágyújtani?
- A kocsiban, ugyebár, nem lehet.
- Gyorsan menni kéne innen.
- Ugyan miért? Te tényleg megzakkantál.

A gyerekre nézett, szégyellte volna előtte folytatni.

- Igazad van. Kérsz egy szendvicset, fiam?
- Aha. De ne legyen benne sajt.
- Oké.

Remegő kézzel kotorászott a lidl-s zacskóban, a szendvicsek között, és megpróbálta megsaccolni, melyikben nincs sajt. Végül találmomra

kihúzott egyet, de annyira reszketett, hogy a másik kezével meg kellett fognia a csuklóját, amíg lecsillapodott.

- Te nem eszel?
- Nem. Nem vagyok éhes.
- Hát jó.

A nő is behajolt az autóba, kikotort magának egy szendvicset.

Ő jól választott, a fiú szendvicseben nem volt sajt, csak szalámi. Ettek. Minden idegszálával a veszélyre koncentrált, de nem történt semmi.

Síkság, sárgaság, kék, fehér, zöld, béke, nyugalom. És mégis tudta, érezte, hogy szimatolva, hangosan szuszogva, lassan közelegnek. Hirtelen ismét pánik lett úrrá rajta.

- Gyerünk, indulunk. A kocsiban megeszitek.
- De ott nem szabad morzsálni!
- Most szabad.

A nő hitetlenkedve nézett rá, és a fejét csóválta, de mikor látta, milyen fehér az arca, nem szólt semmit, csak beszállt.

Gyorsan bekötötte a fiút, majd bepattant, és indított. Előtte még egyszer körülnézett. Mintha mi lennénk az utolsó emberek a Földön, gondolta. Végtelen ürességet és szorongást látott maga körül mindenhol. Lassan kigurult a parkolóból, majd indexelt, bár senki nem közelgett a pályán.

Felgyorsított százharmincra, benyomta a tempomatot, majd belepillantott a tükörbe, és akkor látta, hogy jönnek.

Imre Eszter

EGY MONDAT A BÁRÁNYFELHŐKRŐL

Báá-bááá-báááá – mondta a dúsan habzó égboltért rajongó fia, és miközben a babakocsit tolva azt felelte neki, hogy „igen szívem, bárányfelhők”, összerándult a gyomra a gondolatra, hogy a gyermek születése előtt a próbákat kiállva megtalálta ugyan a hitet, de ezzel egy időben nem vetkőzte le a hübriszt, és jól tudjuk, hogy ez mivel jár, nem vigyázott a bizonyosságra, hiába volt egy pillanat erejéig a zsigereiben, eltékozolta, mert büszke volt rá, és az ember csak arra büszke, amiről elhiszi, hogy birtokolja, így az évekké dagadó óvatlan pillanatok sodrásában valahol elvesztette a tudást, majd egyik reggel újra ott szuszogott mellette az ágyban a félelem, a kétely és a jövő, és ő hiába kapkodott a hitért, az már nem mutatkozott, ezért kétségbeesésében felidézte magában minden olyan pillanatát, amikor vele volt, de ezek a pillanatok mintha már nem az övéi lettek volna – milyen ijesztő, amikor az ember azt érzi, hogy folyton más és más életet él, hazugnak érzi magát a sorssal szemben, vagy legalábbis hanyagnak, amiért egyszer még ő a szerető, aki sosem, máskor pedig ő az asszony, aki követel, amiért az egykor Bruegelekbe vesző, értő tekintet máskor kiürülten szóródik szét a jelentéktelenség karneváli kavalkádján, amiért a gondolat egykori fegyelmén máskor léket verhet a hiúság –, és akkor azt érezte, hogy végtelenné tágul körülötte az egyszemélyes ágy tere, és a teste ugyanúgy elvész benne, ahogy minden tájékozódási pontját elvesztette egy másik életben a szerető végtelenné lett teste alatt, igen, ha az ember szerelmes, nem szorong, és hiába mondják, hogy ez a hormonok miatt van, az igazság az, hogy a terek miatt történik mindez, és a tér azon a reggelen az egyszemélyes ágy volt, ahol pont elfért mellette az esti olvasás transz-nyugalma és a reggeli szorongás zsarnoksága, és amikor pár perc után meghallotta, hogy a fia szólítja, a megszokást tisztelő hitves kimért hanyagságával állt fel az ágyból a félelem mellől, és elindult a gyerekszoba felé, hogy kezdődjön hát egy új nap,

*Édesanyám,
virágosat álmodtam,*

*napraforgó
virág voltam álomban,
édesanyám,
te meg fényes nap voltál,
napkeltétől
napnyugtáig ragyogtál,*

ragyogott a fiának, a reggelük csak úgy duzzadt a frissen felkelt nap fényében, és bárányfelhősekre indultak, báá-bááá-bááá, igen, szívem, bárányfelhők, majd este a nyugalom aludt el mellette, a következő reggelen pedig megint a félelem ébredt, és nem értette, hogy hol van a hit, hova tűnhet az, ami egyszer már megvolt, de hát a legtöbb dolog ilyen, csak az tűnhet el, ami egykor megvolt, és aki szerelmes, az nem szorong, aki hisz, az nem fél, és ő nem volt szerelmes, a hitet pedig elvesztette, és hit nélkül babakocsit tolni maga a téboly, nem is csoda, ha az ember délután kettőkor kiállna a tűző napra és a bárányfelhőkre ordítaná, hogy hol vagy, miért nem válaszolsz, ha hívlak, miért rejtőzöl, ha vagy, miközben pontosan tudja, hogy ott van, csak nem fér hozzá, magának és magába üvölt, ilyen a téboly, de az Isten a tébolytól függetlenül ott van, és akkor ez már mégiscsak tudás, de a tudás semmit nem ér, és este megint jön a nyugalom, reggel megint jön a félelem, délelőtt bárányfelhőse, a babakocsi háta mögött kétségbeesés, a kiságy mellett ragyogás, az egyszemélyes ágyban pedig végre sírás, mert ahol sírás van, ott már nincs félelem, így siratja el az ember esténként az elvesztett hitet, mert egy szeretetlen házasságban első sorban az Isten vész el, nem a házastárs, de a hit-émlékek, amelyek ebben a sírásban erőre kapnak, bekúsznak a bőr alá, ahol egy-egy pillanat töredékéig felélednek, és az embert megérinti az egység érzése, talán ugyanaz volt a szerető és az asszony is valaki más mellett, a tekintet is ugyanaz, csak a figyelem szóródott szét, a fegyelem pedig megfáradt, és ha hazugság volt a sorssal szemben, akkor a kétségbeesés a büntetés, csak innen kezdődhet a fellélegzés, csak innen válhatnak könnyebbé a bárányfelhőselek, csak innen remélheti az ember, hogy egy délelőtt, amikor azt feleli majd, hogy igen, szívem, bárányfelhők, már nem fog tehetetlen haragra lobbanni a dúsan habzó égbolt némasága miatt.

Szilveszter Andrea
MINDÖRÖKKÉ DICSÉRTESSÉK

- Szegény Pista papó, tán megbolondult vén korára? Húzódjon, öreg!
- dudálnak rá, hogy majd kiugrik az ember szíve. - Ne az út közepén húzza azt a szekeret! Nincs ennek se törvénye, se istene, se embere.

Pedig neki ne volna Istene? Kenyere java részét megette már, a nyolcvanat is elrúgja a következő újholddal, de nem virradt még anélkül, hogy Isten áldását ne kérte volna az előtte álló napra. Délben sem lehetett semmi olyan sürgető, hogy kalapját le ne vegye, s tekintetét az égre emelve el ne mondja az Úr angyalát. A falun végig haladva Dicsértessék a Jézus Krisztust mondott minden fészületnek. Mi több, gyermekei, unokái, sőt annak idején még az utca gyermekei is ekképpen köszöntötték papót. A hét hat napja a munkáé volt, de a vasárnapot pihenéssel és szentmisével szentelte meg. Mire hazaért a nagymiséről, Juliska néni forró húslevessel, sülttel várta, s desszert gyanánt nem volt ritka a kóttos tészta sem.

Hej, hogy megváltozott a világ! Hallja, hogy rákiáltanak, csak éppen valahol a múltban bolyongnak gondolatai. Rég nem járt a falu között, mintha legutóbb még téhen húzta ráfos szekerek döcögtek volna a kikövesedett úton, melyekre felültették az öregeket, megsegítve egy-egy szakaszon őket. Elbeszélték, ki halt meg, ki kinek udvarol. S a nap állásából tudták, hány óra körül jár. Hol van az már? Csak képzelete játszadozik vele.

Ma sem erősen akaródzott végighúzni a kicsi szekeret a falun. De valami nem hagyta nyugodni. Így hát kiment a temetőbe, beszélgetni az ő Juliskájával, s ha már így tett, vitt neki két rózsatövet, egy cirkást, mert az volt a kedvence, s egy vöröset, örök szerelme jeléül. Amúgy is a temető kápolnájában tartják a kisasszony napi búcsús misét, legyen a sírja olyan, mint amilyen éltében is volt minden körülötte, ápolt, étellel teli. Míg összegereblyélte a sírhelyre hullt akác leveleit, s felkapálta a földet, elmesélte Juliskájának, hogy fia úgy döntött, lebontja a székely kaput.

- A székely kaput, amit ketten építettünk. Mit szólsz ehhez, Julis? Bele nem szólhatok. Vendég vagyok már, örülhetek, ha megtérnek arra

a kis időre, amit még szánt nekem a Fennvaló. Valami kövel kirakott cicomás kaput akarnak a helyére. Hogy fog az kinézni a hazatérő csíksomlyói búcsús zarándokok fogadásakor?

Legyintett egyet, homlokáról letörölte a verejtéket, el is szégyellte magát, hogy panaszkodással tölti ezt az értékes időt. Zsebéből két szál gyertyát húzott elő, meggyújtotta, s a sírkő két oldalára helyezte. Kalapjával a kezében, lehajtott fővel állt még néhány percig némán, aztán lomha, öreges mozdulatokkal a falu vége felé vette az irányt.

- Na megjött, papó? - fogadja otthon a konyhában sertepertéló menyé, Zsóka.

- Meg, fiam, meg - válaszolja. Mivel az ebédnek még illata sincs, behúzódik az egykori tisztaszoba heverőjére. Kezébe veszi a székelykalendáriumot, ákombákom betűivel belerója az előző napi időjárást: „Bertalan napja: kisütött, de csalfa volt és megcsalt.”

- Jöjjön, papó, ebédelni! - épphogy belekezdett a keresztretjvénybe, szólítja a menyé.

Egyedül ebédel. A lucskos káposzta alig langyos. A második valami újkeletű úri nyavalya, ránézésre Julis diós darázsfészkére hasonlít, de nem édes, hanem sós. Kóstolgatja, s hamar summázza, hogy az ő foga ezt már nem járja meg. Így a levesből mer még, ezúttal egy jókora füstölt hússal.

- Jóllakott-e, papó? - kiált be a ház előtt cigarettázó Zsóka. - Igyekezzen, mert dolgom van!

- Jól, fiam, jól. Isten fizesse!

Azzal visszavonul a heverőre. Halkan csendül fel a Mária Rádió.

Másnap reggel arra ébred, hogy egy szajkó pár játszadozik az ablak alatt, tán a dióra merészkedtek ilyen közel, egyikük rá-rákoppant csőrével a párkányra. Rögtön tudja, hogy vendéget várhat. Felöltözik, s mellénye zsebébe két tízest dug.

Délután három órakor éppen az isteni irgalmasság rózsafüzérét imádkozza, amikor Bugris jókedvűen csaholni kezd. A már félig lebontott kapu felé pillant. Két szőke gyermek szalad be elől, a nagyobbik kezében kürtőskalács. Hátul kerekded, harmincas éveit elején járó édesanyjuk, Etelka, papó hatodik unokája.

- Hogy vagytok? Hogy van papó? - kérdezi Zsókatól. Talán inkább csak udvariasságból, az igazi válaszról maga akar meggyőződni. Órájára pillant. Elidőz egy keveset a tyúkokat kergető kicsikben gyönyörködve.

Papó ilyenkor imádkozik, tudja. Tiszteletben tartja. Zsóka közben kissé félvállról, mégis panaszkodva meséli: – Papóval csak a baj van. Felejt, rendetlen. Mindegy, csak az tudja, aki vele lakik.

Papó tudja, hogy Etelka mire vár. Az ima végeztével megnyitja az ajtót, mintegy jelet adva. Etelka belépik a szobába, papó szeme megtelik könnyel.

– Drága kicsi onokám! – öleli át szorososan.

Létezik közöttük egy láthatatlan kötelék, ami kölcsönös tiszteletből, elfogadásból és sok-sok emlékből lett fonva. Papó mindig is úgy tartotta, hogy Etelkából akár miniszterelnök asszony is lehetett volna. Már gyermekként sem ismert lehetetlent. Itta nagytatája minden szavát, első hallásra sajátította el a népdalokat, verseket. Bejárta a világot, mégis hazatért, s végül a legszebb szerepet vállalta, amit nő csak vállalhat. Apró kék szemével, vastagon erezett kezeivel, vaskos lábaival ifjúkori Julis mamájának szakasztott mása.

Etelka felejthetetlen nyarakat töltött papóval a tanyán. Papó szigorú volt, de gyermekszemmel is csodálatra méltó. Nem kímélte a munkától a leányunokákat sem. Sarjúcsinálástól a pityókaszedésig, kaszálástól az aratásig, megtanította a kétkézi munka minden apró csínját-bínját. Olyan jóízűen tárta eléjük a munka örömét, hogy nem is tudták, hogy ők valójában dolgoznak. Énekszóval és kérdezz-felelekkel suhantak el a nyarak. Papó tanította meg Etelkának, miként kell a bivalykürtöt megfűjni. Azt, hogy este, lefekvéskor egy gyufát, egy kancsó vizet és egy kést kell az asztalra készíteni.

Megtanította, hogy ha a Hargita felől mennydörög, az Purutó és Burunó műve, akkor nagy idő várható. Azt, hogy a férfinak a dolga, hogy megrakja a szekeret szénával, az asszonynak pedig az, hogy tűrjön.

– Nem tudsz te túrni, olyan vagy, mint nagymámád – mondogatta Etelkának huncut mosollyal, ha nem állt elég stabilan a széna.

És ő tanította meg imádkozni.

Sokadjára is szájtátva hallgatták végig az unokák a regét arról, hogy papó még gyermekként egy este nem mosta le a kezéről a puliszkát, így egy egér éjszaka lerágta a hüvelykujjbegyét, azért csonka. Nagyon szerették azokat a történeteket, amik a katonaságról szóltak, és még inkább azokat, amik Julis mamával való szerelmüket idézték fel.

Később, amikor Etelka befejezte az egyetemet, s minden felnőtt értetlenül állt jövőbeni tervei előtt, papó ezt mondta:

- Drága kicsi onokám, én nem értem ezt a világot, de ha te így akarsz, biztosan tudom, hogy ez a jó. S én imáimban hordozlak mindennap, amíg élek.

Etelka nehéz helyzet vagy megpróbáltatás előtt állva gyakran gondolt erre a mondatra, nyugodtsággal töltötte el, és ebből merített erőt.

Óránál is többet beszélgetnek. Nyitott szívvel, elvárások nélkül. Egymás kezét fogva jönnek ki a szobából. Etelka indulásra utasítja a még mindig az udvaron játszó gyerekeket. Papó egy-egy tizlejest rejt a markukba, cserében meg kell mutatniuk, hogy tudnak keresztet vetni.

Papó imára kulcsolt kezeit a magasba emeli. Annyit jelent: - Visszavárunk! - így áll mozdulatlanul, amíg az autó el nem tűnik a kanyarban.

Kaleidoszkóp, 2023
(165 x 200 cm, linómetszet)

Gulyás Gábor

EGY KÁVÉ ÉS SEMMI MÁS

Próbálok visszaemlékezni, de az az igazság, hogy fogalmam sincs, milyen régóta kértem. Szinte már valósággal könyörögtem neki esteken át, sőt újabban már napközben is, többször. Aztán egyik napról a másikra csak meglett az eredménye. Nagy nehezen, de az egyik alkalommal határozottan igent mondott nekem. Így aztán a csütörtök délelőtti órákban leülhettem Istennel egy kávéra. Kimondhatatlanul boldog voltam.

Bár a találkozót csak másnap lesz, én már este teljesen magamon kívül voltam izgatottságomban. Vajon mit vegyek fel: szimplán casual wear vagy annál azért jóval elegánsabb? Mégiscsak az Isten, nem lehetek alulöltözött. Minimum egy öltönyt azért illene felvennem. Ha viszont neki ez csak egy teljesen átlagos kirándulás lesz a mi világunkba, amiből tizenkettő egy tucat, akkor lehet, hogy én lihegem túl? Mégis mi lenne a jó megoldás? Végül kényelmes sportzakó, elegáns csíkos ing és szürke szövetnadrág kompozíciója mellett döntöttem.

Aludni sem bírtam rendesen; nehezen jött el a reggel. Gyors tusolás, fogmosás, borotválkozás, megigazítottam a hajam, majd a konyhában gyorsan haraptam néhány falatot. Üres gyomorral nem jó a kávé. Gondoltam rá, hogy gyorsan lehajtok még egy whiskyt, hogy ne remegjek, mint egy elárvult nyárfalevél, de mégis milyen képet mutatnék magamról, hogy már kora reggel piálók?! Izgalom ide, reszketés oda, ennyire tiszteletlen nem lehetek. Kocsiba pattantam, és meg sem álltam a kávéházig.

Csütörtök délelőtt pontosan tíz órára beszéltük meg a találkozót. Karórám még csak kilenc ötvenet mutatott, ám egy Isten nem késik, így nekem is illik jóval hamarabb ott lennem. De vajon bent várjam meg vagy kint? Ha addig leülök, nem veszi azt udvariatlanságnak? Ha viszont kint álldogálok, miközben bent is kényelembe helyezhetném magam, önbizalomhiányról tesz tanúbizonyságot. Nem szeretném, hogy félénknek tartson. Ugyanis fontos kérdéseim vannak Hozzá.

Bementem, és kiválasztottam egy kevésbé szem előtt lévő asztalt, az ablakokhoz közel. Helyet foglaltam, majd nyugodtan vártam érkezését.

Ez persze így nem igaz, mert idegesen babráltam az ujjaimmal. Az időközben lenémított mobiltelefonomat nem akartam volna elővenni, mert az bizony tiszteletlenségről tesz tanúbizonyságot. Az asztalra sem tettem ki, nehogy véletlenül azt higgye, hogy rögzítem a beszélgetést. Bár ő azt is tudná, nem hiába Mindenható.

Tükön ülve vártam az eljövetelét, pontosabban babráltam bármivel, amivel csak lehetett. Hol az asztalka famintázatát érintettem tenyeremmel, hol nemlétező szöszöket szedegettem élre vasalt nadrágomról. Mindegy, csak teljen az idő. Pontban tíz órakor aztán kinyílt a kávéház tömörfa ajtaja, és Isten belépett. Nem csak úgy belépett, ahogy emberek szoktak helyekre belépni, hanem valóságos éteri fényburok ölelte körül, egyfajta auraként. Körül sem nézett, szinte azonnal az asztalom felé vette az irányt, majd hezitálás nélkül, teljes természetességgel leült velem szembe.

Először, bevallom, köpni-nyelni nem tudtam. Olyan légies eleganciával foglalt helyet, hogy nem bírtam szóra nyitni a számat. Sokszor elképzeltem már, hogy vajon hogy nézhet ki. Az egy dolog, ahogy a Bibliában, különféle festményeken az éppen aktuális korszakban és stílusban ábrázolták, de most itt ült előttem. Egy finom szövésű, világos színű lepelben. Joviális tekintetét rám szegezte, én meg csak bámultam.

Tényleg, magázzam vagy tegezzem – futott át hirtelen agyamon. Te jó ég, erre nem is gondoltam. És ha csak simán leistenemezem? Nem fog vajon megsértődni vagy haragudni? Egy szíát mégsem köszönhetek az Úrnak, biztosan lekicsinylő volna. A jónapot talán elfogadható vagy a szépnapunkvan, és akkor nem is kellene használnom mellé semmit. Végül egy szimpla hellót bírtam csak kinyögni.

- Helló - mondta. Hangja az előzetes elképzeléseimhez képest kissé dörmögősebbre sikerült, de egyáltalán nem volt benne semmi bántó tónus.

- Szóval... ööö... - kezdtem kicsit feszélyezve mondanivalómat -, köszönöm, hogy eljöttél. Hogy időt szakítottál rám. Egy ilyen halandóra, mit amilyen én vagyok. - Mire kimondtam, már megbántam, mekkora hülyeség az egész. Most talán annyira megsértettem ezzel, hogy nem is fog a továbbiakban szóba állni velem.

Gyorsan időt próbáltam nyerni, így körbenéztem. Nem sokszor jártam itt, de ha betértem, akkor bizony elidőztem. Kávéházi hangulat áradt mindenből; felcsiszolt fapadló, régi stílusú lambéria, óvívátú

festmények és néhány keretezett fénykép a falakon. Csendesen sarokban megbújó növények, óriástükör, megannyi idilli atmoszférát előidéző kellék. Tipikusan olyan helyszín, ahova minden fenntartás nélkül büszkén hívhatom az Istent, ha éppen dolgom van vele. És így csütörtök délelőtt nem túl zsúfolt, ami szintén jó pont.

- Ha nem bánod, rögtön a lényegre térnék – szoltam félénken.
- Csak tessék.
- *Miért vagyunk?*

Furán meredt rám kékes árnyalatúnak vélt szemeivel. És mintha az arcán lévő izmok is megmerevedtek volna egy pillanatra. Bár ezt lehetséges, hogy csak én gondoltam, merthogy ő valójában kortalan. Hosszú, szabadon vállára omló hajának színét se tudnám pontosan felidézni. Olyan időtlen, és kész. Arcát ezer közül is megismerni, mégsem lehet róla semmi konkrétat mondani. Istenarc.

- Mi értelme az életnek? Miért vagyunk ezen a Földön?

Isten a távolba mélézött.

- Mi értelme ennek az egésznek? – tettem fel ismételten az engem leginkább foglalkoztató kérdést.

- Nem beszélhetnénk másról? – hajolt felém kicsit.
- Szeretném tudni, hogy mi az értelme.
- Nem lehetne... máskor?
- Miért egyszer élünk?
- Nem rendelünk inkább kávé?

Ekkor megszégyenültem. Ó, te jó ég! Elhívom a Teremtőt kávézni, kimozdítom a kényelmes Mennyekből, erre még csak egy kávé sem ihat szegény. Én meg rögtön elkezdem mindenféle alantas, emberi butaságokkal traktálni.

Intettem a pincérnek, odajött. Kicsit ugyan furcsának találtam, miért nem magától, de se baj. Egy feketét kértem. Isten mondta, hogy akkor neki is ugyanazt. Így kettőt rendeltem. Míg a kiszolgáló személyzet vissza nem tért a gőzölgő csészékkel, csendben ültünk. Egy pissenés nélkül. Közben persze azon járt primitív agyam, hogy asztali áldást kell-e mondjak, vagy ez ennél a szituációnál nem érvényes. Isten közben teljesen nyugodtan fixírozta a berendezést.

- Ugye, milyen szép hely? – kérdeztem bátortalanul.
- Valóban.

Újabb öt percig teljes csend honolt. Csak a terem túlsó végében lévő kanálcsilingelést hallottuk, amit olykor egy-egy telefoncsengés zavart meg. Megpróbáljak újra a lényegre térni? Nem venné az ki magát rosszul? Vagy kezdjek valami teljesen hétköznapi témával, és aztán térjek rá a lényegre? Hogy lenne helyes?

- Milyen szép napunk van – közöltem objektíven, mire ő bólintott.

Ismét gondolkodóba estem. Nem szabad kihagynom a lehetőséget. Most van rá az *egyetlen* alkalom, hogy megkérdezzem. Lehet, hogy tolaodónak tűnhet, de nekigyürkőzöm még egyszer, lesz, ami lesz. Talán némiképpen szebben vagy legalábbis kedvesebben kellene fogalmaznom, az soha nem árt. A köntörfalazást viszont egyértelműen hanyagolom.

- Ha nem nagy kérdés Feléd, esetleg meg tudnád mondani, hogy mi célból vagyunk ezen a világon? De tényleg, ha csak nem okoz nagy problémát.

Erre hümmögött egy nagyot, és teremő kezével a szakállát kezdte el vakarni, mint valami öreg bölcs. Mint például egy isten.

- Akkor, ha megengeded, kicsit rövidebben fogalmazok: milyen értelemmel bír a létünk?

Vártam, vártam, de megint nem jött válasz.

- Esetleg tudnál adni bármiféle olyan információt ezzel kapcsolatban, ami hasznosnak bizonyulhat számomra? Egy *fél*választ esetleg vagy valamiféle rávezetést. Vagy ha súgnál picit, azzal is beérném. Nagyon szeretném tudni.

Most meg a plafonra bámult. Elismerem, gyönyörű kristálycsillárok lógtak róla, ám engem most jobban érdekelt az iménti kérdésem.

- Kérlek, adj valami választ! – csuklott el hangom.

Tekintetét ezúttal a hatalmas ablakra szegezte, amely tökéletes kilátást biztosított a sétálóutcára.

- Kérsz még kávé... vagy valamit? – kérdeztem, hátha ezzel mentem a helyzetet valahogy.

A fejét rázta. Félig üres csészéje mellett a kanál, mint korhadt faág, úgy hevert a kistányéron.

- Megtiltotta valaki neked, hogy válaszolj? – aztán közben persze rájöttem, hogy ő a Magasságos Atyaúrsten, mégis ki a fene tilthatna meg neki bármit is. Nem néma, és nem is földöntúli hangon beszél, mert az előbb hallottam.

Kezdttem kínosan érezni magam. Csalódottan. Talán ennyire rossz volt a kávé, nem illet isznak Odafent? Esetleg nem tetszik neki ez a hely? Vagy én vagyok ennyire közömbös számára? Nem illet várt, mint én, élőben csalódás voltam? De akkor mégis miért ment bele ebbe a találkozóba, talán, hogy meg ne sértsen egy halandót? Vagy kötelességei vannak? Mennyei protokollból? Valójában másik programja lenne, de nem merete ezt lemondani, nehogy rosszat gondoljak róla? Hogy is van ez akkor?

- Istenem, miért nem válaszolsz a kérdésemre?

Rám nézett, de az arcán látszott, hogy igazából valahol máshol járt. Messze innen.

- Miért nem akarsz válaszolni nekem, rosszat tettem?

Isten ekkor felállt. Naivan azt hittem először, el fog menni végére vagy ilyesmi, és addig legalább lesz időm egy kicsit átgondolni a helyzetet, de nem. Felhajtotta a kávéja maradékát, udvariasan megköszönte, majd kiment az ajtón. Eltűnt szem elől.

Én meg ott maradtam, teljesen lefagyva. Megijedve. Illetődötten. Valahol magamban, mélyen azért számítottam *erre*. Ha most elmondta volna a létezés univerzális titkát, akkor utána minden olyan könnyű lenne, céltalan. Megfejtve az egész, és utána már csak láblógatás következik. Csak akkor eszméltem fel egy kicsit, amikor jött a pincér és megkérdezte, hogy hozhat-e még kávé. Vagy ez a kettő elég volt *nekem*. Hogyhogy nekem, kérdeztem vissza, mire furán nézett rám, de inkább visszanyelte, bármit is akart mondani. Én pedig gondolkodóba estem.

SZORÍTÓBAN

Szörnyen elegendő volt már belőle. Az esetek többségében mindent letaroló szélviharként száguldva söpört át a tájon, visszafordíthatatlan változásokat hagyva, máskor meg úgy kellett nógatni, hogy kapja össze magát, és senkit nem akadályozva, hátráltatva haladjon normális ütemben, ne úgy, mint valami gyökéttővel vánszorgó reumás csiga. Optimális esetben közel egyenlő adagok jártak belőle nekünk, de az igazság az, hogy nem lehetett beosztani – keveseknek sikerült igazán

hatékony módon gazdálkodni vele. Egyeseknek túl soknak tetszett, mások pedig rimáinkodtak, hogy legyen belőle még. A legtöbbször rohadtul utálta a nyavajást, és ha módjában állt volna, legszívesebben a szart is kiveri belőle. Így jöttem én a képbe. Gátlásaim szorongató láncait ledobva egyszerűen kihívtam az Időt egy boxmeccsre.

Különösebben készülnöm sem kellett rá, az edzést feleslegesnek véltem. A szürkének tűnő komor és rideg hétköznapok folyamatosan lesben állva támadtak rám, olcsó és pitiáner (sportszerűséget közelről sem ismerő) húzásaikkal próbálták kirántani alólam a talajt vagy legalábbis jó alaposan megleckéztetni engem. Fájt és nyomott hagyott rajtam minden egyes próbájuk, ám precízen felkészítettek, megacélozták mind tömzsi, alaktalan fizikai valóm, mind kezdetleges, szinte amatőrnek mondható idegrendszerem kenés nélkül csikorgó, egymáson elcsúszó fogaskerekeit. A véget nem érő harcok során kitartásom végtelenbe vesző, szemet mardosóan beláthatatlan sík lett, folyamatosan emelkedő fájdalomküszöböm pedig a kék eget és a csillagokat verdeste.

A ring évszázadok porával behintett puha és nyúlós szőnyegként mohón várta a küzdelmet egy jószerivel használaton kívüli, éonok óta üresen pangó pince közepén. A harctéren kívül ezertorkú, egymás testébe és lelkébe gabalyodott bizzar és amorf kórus (s)üvöltötte a neki tetsző vezényszavakat, amelyek ismeretlen ütemekre gajdolt okkult ritmusnak csengtek a fülemnek. Isteneik mindent elvakító, aranyszínű köpenyeit tépdeseő görögöktől a nap-szem-kigyó-madár táblákkal fenyegetően hadonászó egyiptomiakig bezárólag. A ludditák például különféle mogorva masinák alkatrészeiből rakták ki a nevem, így támogatva mindenkori győzelmemet, a maják pedig egymás vérébe mártott kukoricacsöveket dobáltak a levegőbe, egyfajta áldozati szertartás előkészítéseként. Évszázadok népei, évezredek társadalmi nyomorogtak egymásba ágyazódva a lelátón (vagy hely hiányában száz meg ezerlábú lényeket formázva álltak mellette) ebben a rosszul megvilágított, mégis némely szempontból autentikusnak ható föld alatti csarnokban.

A küzdelmet egy gong hallójáratokat betöltő zengése nyitotta meg, mi pedig engedték, hogy testünket tetőtől talpig átjárják az ilyenkor szokásos energiák. Bár a tekintélyt parancsoló méretű ringben nem

volt gumiszalag, mindenki egyértelműen felmérte, hol is húzódik az a bizonyos határ. Bíró úgyszintén nem utaltak ki a mérkőzésre, Isten vagy Buddha, vagy Jahve színe előtt amúgy sem szokás csalni. Mindenki mindent lát, és persze nem felejt.

A box megkezdődött. Egy-két gyengébb ütést rögtön az elején bevitünk egymásnak, hogy megbizonyosodjunk az ellenfél viselkedéséről, és főleg azért, hogy felmérjük a reakcióját. Az elszenvedett sérülés részemről nem volt valami eget rengető, de az Idő sem érezte annak. Ütöttünk, kihajoltunk, ismét odacsaptunk – mintha csupán egy andalító dallamokra előadott tánc-balet koreográfia lett volna, jelmezes átlényegülés helyett a puszta valónkban.

Hoppá, egy jobborog. Az Idő kissé megtántorodott; látni lehetett, hogy a halántékánál és a füléből, ahova az ütést kapta, apró másodpercek szivárognak. Megrázta magát, és folytatta. Ezúttal én kaptam egyet a szemem alá, meg sem éreztem. Az Idő láb munkája egyébként több mint dicséretes volt; évszázadok és évezredek álltak rendelkezésre, hogy tökéletesítse, bár az enyém sem minősült elhanyagolhatónak.

Így püföltük egymást hosszasan eme transzcendens összecsapás keretében. Nem emlékszem minden percére, mert összefolytak az éjjelek és nappalok, mintha a jelen harca azonnal a múlt mindent elnyelő sötétségébe veszett volna. Az Idő egy ponton komótosná vált, iszonyatosan belassult, sőt valósággal kimerevedett, én pedig nem tudtam megállni. Egy fékezhetetlen ütősorozatot mértem mellkasára. A vaspörölyként nekicsapódó öklömben az emberemlékezet óta összegyűjtött hétköznapi düh, feszültség, harag, frusztráltság és egyéb emóciók skálája csak úgy hemzsegett. Az Idő acélkeménységgel bíró mellébe vágódott bosszúra tett kísérletem keretében kiadott érzéseim több tonnányi súlya, szemmel láthatóan behorpadt ezek alatt. Gyűrődések, kisebb-nagyobb szakadások, hajszálvékony repedések keletkeztek rajta.

Az időtlen idők óta megváltásra váró, néhol organikus szoborcsoport-tá összeálló közönség puritánul őrjögött, mintha engem akartak volna keblükre ölelni. Halandó lelkem meglepően fogadta e tényt. Egyáltalán

nem bíztam el magam, hiszen ez a manőver csupán a véletlenül múltott. Ennyivel még nem lehet győzni, hisz az Időt keményebb fából faragták. Vagy teremtették. Alaposan meg kell picsázni a rohadékot, ha valamilyen változást szeretnék elérni.

Mindketten fújtunk egy jókorát, és folytatódott a box. A világ-terem irgalmatlanul szerteágazó doh-mintázata és a létezés veritékének össze-
tevészhetetlen aromája keveredett egymással. Ősöreg korok lenyomatát őrző magasztos porond a fénytelen térben fel-felcsillant, egy küzdelmet lezáró fatális kiütésért hívogatott. Izzadságban úszó testem még nem fáradt, ám legbelül azt éreztem, hogy gyorsnak kell lennem, ha mindenáron győzni akarok. Tartalékaim lassan kezdenek kimerülni.

Beindult a tánc: ütöttünk, cseleztünk, ütöttünk, léptünk. Testünk egy pontba koncentrált haragos pallosa hol talált, hol pedig egymást kicselezve fordultunk a geometriát meghazudtoló pózokba. Emlékezem üres kútként árválgodott. Ki tudja már, mikor szálltunk ringbe. Csak a harc képei tartottak elevenen a koponyámban. Csontjaimban éreztem, ahogy öregszem. Lassulok. Csaptam egyet, és évek szálltak el a vállam fölött. Kaptam egyet, és bőröm pergamenszerűre ráncosodott, elvesztette egykor volt rugalmas fényét. Ízületeimet a rozsdá tűéles foga kezdte marcangolni.

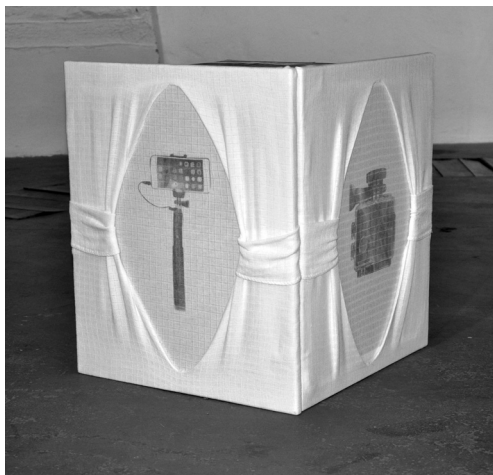
Folyamatos mozgásban; léptem és léptem, mire napok, hetek, hónapok tűntek tova, szálltak el a semmibe. Szívem dobbanása mint ólominga, minden mozdulat komoly megterhelést jelentett. Fejem zakatolni kezdett, ahogy a méla múlt biztonságosnak hitt zárványa vegyülni kezdett a jövő ellenállhatatlan párologó vízióival. Néha egy-egy jól irányzott, ügyesen elgondolt támadást vittem be, mint például az előbb. Bárhogy nyúlt és tekergett előttem, az Idő megérezte az akciót, de én is. Kezem ropogott, mintha egy amortizálódni képtelen sziklába csaptam volna.

Lassan, de kezdett végérvényesen felemészteni a harc. Esélyem sem volt szabálytalankodni, bár nem is akartam, ez a játék a tisztességről szólt. Mozdulataim darabossá váltak, agyamról lepattogzott az értelem. Éveket, sőt évtizedeket vesztettem el, amikor az Idő állát egyszer kifogástalanul telibe találtam. Fájt neki a merészségem, mégis én

húztam a rövidebbet. Semmire nem emlékszem, mi történt ezalatt. Arcon vágott többször is kegyetlenül, mégis úgy éreztem belül, hogy csak finomkodik, nem teljes erőbedobással játszik. Talán kímélni akart?

Alig álltam a lábamon, de folytattam. Az Idő nem akart kiütni, pedig már abban az állapotban voltam, hogy simán megtehetné volna. Fárasztásra játszott. A fények egyre inkább tompultak, a csatatér izgalma a hideg falakba szívárgott. A masszaként mozgó közönség már nem vett részt felelőtlen ovációban, ahogy a harc kezdetén; belenyugvásuk kézzelfoghatóvá vált. Csak álltam a világring darabjaimtól hemzsegő talaján, és ütöttem. Ütöttem és vágtam a nagy semmit. Az Idő ott volt velem szemben, mellettem, előttem és mögöttem. Mindenhol.

Harcoltam a végtelennel, a végsőkig. Egy ponton nem bírtam tovább, és szabályosan térdre estem az Idő előtt. Mielőtt csonttá és bőrré aszalódott testem végérvényesen érintette volna a padlót, még láttam, ahogy sóhajával élém tárul a Kezdet és a Vég, majd beletörődést színelve megvonja vállát. A távolból mintha a *következő* szócskát hallották volna pókhálóval fedett füleim, de nem vagyok benne teljesen biztos, mert ekkorra már halott voltam.

*Post siparium, 2017
(egyedi technika, textilnyomat)*

Hornyák Tibor

MAJDÖTVEN

Reggel 5.45. Sötét van a házban. Belekapaszkodom a korlátba, és lejövök a lépcsőn. Felpattintom a konyhai lámpát, és benyomom a kávéfőzőt. Kicsit morog, majd megjelenik két csésze alakú piktogram, és villogni kezd. A jéghideg konyhai járólapok sütik a talpam. Amíg felizzik a fűtőszál, megnézem a termosztátot. Húsz és fél fok, a kazán dolgozik, hogy elérje a beállított huszonegy és felet. Állítok rajta fél fokot, hogy mire a gyerekek felkelnek, kicsit kellemesebb legyen. Nem számít persze, ha valami a maximumon van, nem lehet nagyobb teljesítményre bírni. Amikor elviszem a fiúkat, lejjebb veszem. Napközben majd mi fázunk kicsit, és pokrócba bugyolálunk mindent. Lábat, derekat, problémát. A kávéfőző közben felmelegedik, és automatikusan átöblíti magát. Pár másodperc alatt végez, majd készen áll a „kávéital” készítésére, ahogy a megnevezése a leírásában szerepel. Aláarakok egy kis csészét a kiömlőnyílásnak, és megnyomom az espresso gombját. Hangosan darál, majd kiduruzsolja a beállított adagot. A kávé illata egyből megcsap. Az orromhoz emelem a csészét. Nem mondom, hogy érzem a terroirt, a fajtajelleget, és az éhbérért dolgozó gyermekmunkások izzadságát, de intenzív kávéillata van. Szaglászom még kicsit, a számhoz emelem. Tartom egy pár másodpercig, majd leengedem a kezem, a mosogatóhoz lépek, és finoman beleöntöm a lefolyóba. Nem ihatok reggel kávét éhgyomorra. Nem tesz jól. Sem a gyomromnak, sem a hasamnak. El kell engednem. Ha lehet, napközben sem inni. Tegnap megpróbáltam, hogy le sem főzöm. Bekapcsoltam a gépet, megvártam a tisztítási procedúrát, de nem nyomtam meg a gombot. Így nem csak az íze hiányzott, hanem az illata is.

De el kell engedni. Ezt is. Mit még? Hol járhatok az elengedés görbén? Egyik tengelyen idő, a másikon az elengedett célok és álmok. Fialat korban tele vágyakkal. Kosaras, gitáros, betörő, orvos, vadakat terelő juhász. Múlnak az évtizedek, és mi mindent elengedünk. Szép sorban. Idővel lesznek új célok, amiket ugyancsak elengedünk. És most majd’ ötvenévesen már kevesebb az elengednivaló, de sokkal kevesebb az időm is. Mennyi marad majd a halálom pillanatában? Marad még

valami? Lehajolok, beleszagolok a leömlőnyílásba. Még mindig erős kávéillata van.

MENJEN

Nem megy a tévé. Ebből sejthettem volna, hogy baj van. Apám és anyám csöndben ülnek a kanapén. Sehol nem ég a villany a lakásban, csak apám fejénél az olvasólámpa. Furcsa fényaurát vet rájuk. Leveszem a cipőm, a kabátom felakasztom a fogasra. Kezet mosok. Bemegyek a nagyszobába, és leülök a fotelba.

- Nem vetted fel a telefonod!
- Nem vettem. Dolgom volt.
- De utána visszahívhattál volna.
- Már elindultam haza, gondoltam majd itthon beszélünk.
- Máskor hívjál vissza.
- Jó. Mi van?
- Meghalt a mama. Anyám.

Ezt olyan hangsúllyal tette hozzá, mintha negyvenhét nagymamám lenne, és le kellene szűkíteni a kört. Kettő van. Vagyis már csak egy. Az egyik a körülményekhez képest jól van. A másik kórházban volt, agyvérzés után. A sokadik agyvérzés után. Apám anyja. Csak nézek magam elé. Nem tudom, mit mondjak. Az őszinte részvétem zavaróan hivatalos lenne. Távolságtartó. Még a mi mércénkkel mérve is.

- Sajnálom! – böktek ki végül.
- Köszí.

Tekintetét végigsiklatja az asztalon. Szeme vágyakozón megáll a távirányítón. Nem mozdul. Micsoda önuralom. Nem tudom, mit érez. Csak tippelem, hogy annyi volt a kapcsolata az anyjával, amennyit mi láttunk belőlük. Ezt pedánsan eltanulta, mert köztünk is annyi van. A minták fontosak.

Sírni nem fogok tudni. Próbálok gyászos képet vágni, de közben arra gondolok, menjen inkább az a kurva tévé. Menjen mindig. Ebben végre egyetértünk.

SZURKOLÓK

Új épület, hatalmas belmagasságú aula. Kávéillat, idegen és nem idegen nyelvek szókavalkádja. A belépőkártyát van, aki nyakban hordja, vagy övre csíptetve. A legtöbben azonban az intertérben veszik elő a táskájukban kotorászva, vaskos káromkodásokkal bemelegítve a hosszú munkanapra.

Ma korábban érkeztem a szokottnál. Amerre végighaladok az irodában, az automata előzékenyen felkapcsolja a villanyt. Négy munkahely, négy 'Az év irodája' győztes egymás után. Vagy én hozok meglepően jó karrierdöntéseket, vagy ez is olyan nemes díj, mint a Superbrands, ami semmiről nem szól, csak a cégek által befizetett összegek nagyságáról és az önmarketingről. A folyosótól balra ül egy kolléga, éppen egy streaming videót néz. Igazából mindig azt néz, dolgozni még sosem láttam. Ül, nem bánja, hogy a teljes céges populáció rálát a képernyőjére, ő csak játékvideókat bámul, fején fejhallgatóval.

Odaintek a szunyókáló bácsinak a sarokba. A kutatás-fejlesztési osztály le van választva, és magasabb jogosultság kell a belépéshez. Azonban a beléptető rendszer elromlott, az ajtó ki van támasztva egy székkal, és odaültettek egy nyugdíjas biztonsági őrt a műanyag kempingszékre, hogy őrizze a titkokat. Reggel héttől este hétig. Alszik, Népsportot olvas vagy a telefonját nyomkodja. Ha valaki arra jár, bágyadtan integet.

'Az év irodája' díjnak némileg ellentmond, hogy több tárgyaló is ablak nélküli, biztos, hogy könnyebben el lehessen tussolni a kínzásokat. A dolgozókra eső mellékhelyiségek száma alacsonyabb, mint indokolt. Van erre egy képlet. Létszám, elfogyasztott céges menü, kávé, életkor, úrszél, mindent figyelembe vesz. Na, a tervezőt ez nem érdekelte. Ennek megfelelően, amikor a pontban 11.45-kor elfogyasztott ebéd és a céges ingyen kávé beindítja azon bizonyos élettani folyamatokat, tömött sorokban járja az irodai csújogatóst az X lábú kollektíva. Arra volt eszük, hogy a vécéhez ki kelljen menni a kapukon, lecsippantva a kártyával. Biztos van erről is egy jó kis statisztika, és az év végi bónuszban megjelenik a hasmenések gyakorisága, mint lefelé korrigáló tétel. Az élményen még tudtak emelni, mert a vécé bokanézős, azaz nem zárt. Cipőről, bokára tűrt nadrágról tüpontosan beazonosít-

ható, hogy a mellettünk lévő depóban éppen ki komponálja a bélszimfóniát.

A konyha jó helyen van. Központi helyen. Az irodában mindenhol padlószőnyeg, de itt linóleum. Ha ömlik a kávé, az otthonról hozott hétvégi maradék borsófőzelék, akkor a feltét virsli feltétlenül messzebbre csússzon. A konyhában a központi elem, a céges kávégép. Mint egy oltár vagy egy totem, úgy járulnak elé a meggyötört arcúak. Gombot nyomok, és megvárom, míg kicsorog az életet adó informatikuskávé, az irodista manna.

Odaállok az üveglak elé. Húsz méterre már építik a következő betonkockát, most éppen a garázs mélyítésénél és falának a betonozásánál tartanak. Két ember tart egy nehéz tömlőt, amiből beton tör elő, és ezt irányítják a fal felé, a zsalukhoz. Közben teherautók járnak a kitermelt földdel a sárrámpákon, minden kis hangya egy előre leírt pályán dolgozik, mint valami stratégiai játékban. Szállingóznak be a kollégák, megjátszott vidámsággal és nyíltsággal repkednek a 'jóreggelt'-ek, és a kávégép folyamatosan bűg, és szolgálja ki az elé járulókat. Akinek megvan az adagja, az odaáll az ablak elé, és nézi az építkezést. Az emberben önkéntelenül van valami elnyomott lenézés, összehasonlítás. Mentetegetem magam, bennem nincs. Dolgoztam én a kólagyárban, a Danonéban, és ezernyi helyen diákmunkásként. Vicces helyzet, hogy diplomás, nyelveket beszélő, jól kereső emberek szép ruhában néznek lefelé az ablakból, azokra, akik energiatállal, cigivel, koszos bakancsban dolgoznak az építkezésen. De mit építenek? Egy újabb irodaházat, egy újabb vasbetonüveg-börtönt. Nekünk. Ők, ha végeznek, továbbállnak, és máshol kezdenek építkezésbe. Mi maradunk. Ebben az irodában, vagy abban, ami mellénk épül, vagy egy harmadikban. Bezárva.

Hét szint, két konyha szintenként, sok tucat irodista bámulja az építkezést. Lent, az egyik munkás elhajítja a műanyag kávéspoharát, majd gondosan bemegy egy teherautó mögé pisálni, hogy ne lássák a többiek. Azt ő nem láthatja, nem hallhatja, ahogy több tucatnyian szurkolnak neki a magasból, a biztonsági üveg némasága mögül. Végez, megrázza, elrendezi a ruháját, és visszamegy börtönt építeni. Mi pedig elcsoszogunk meetingre.

Juhász Róbert

PEREMVIDÉK

inváziós fák tájidegen árnyékába
telepedünk érzékelve a vadállatok közelségét
túlnyomó részt növényevők lépései nyomán roppan
mögöttünk az avar a ragadozókat kiirtotta
a vadászláznak álcázott félelem

a domboldal gyepszőnyegét egész a tetőig
beretválta a fűkasza itt mossa egymás partját
a mezőgazdasági kultúra és az erdő által
még görcsösen markolt vidék

száraz vihart morog az ég a jellegtelen
villámok kiégni készülő villanykörték
kínlódik a mennybolt amit fel tud hozni
nem mentség

a völgyben város szédeleg díszterén
prosztatás szökőkút lövell takarékos sugárral
sakkozó bronzszobrok játszmája húzódik évek óta
a járdán futó üti gyalogot

idefentről bárhog is simítom e földet
bársony csupán s a szálak ugyanarról mutatnak
világosabb hol sötétebb árnyalatot

ülünk a határmezsgyén két színész arcunk
hitelesen eljátszik bármi érzést
s kullancsnak nézett anyajegyeket
söpörgetünk bőrünkről

GYÖNGYSOR

szavaim idegen anyagok betokosodott
illetlen imák körülveszi őket
az öngyógyító folyamatok nyálkája
s évek alatt borsónyi gyöngy fejlődhet
belőlük a koszból szennyből

ajándékká válhatnak csak markolni kell
egy követ ami elég szomorú segít
mélyre merülni a trágár indulatok alá
és megvárni míg a mederre
simulhatok akár a hordalék

egy gyöngyhalász háromszor
tovább lehet odalent
gyorsan kell cselekednem
mikor az áramlásba
szavalok s a buborékok tétován
szaladnak lefutva a szakadt
szálról a felszín felé

*Levegő, 2018
(installáció)*

Székelyhidi Zsolt

ÉJ-NAP

Nem rejtesz
engem el,
és nem vonsz
magadhoz.
Nem zárunk
szorosán
össze.
Ki-ki-
maradunk
egymás
légteréből.
Reggel,
ha mégis
megszorítasz,
hozzám lopod
magad,
cser
bőröd
azt az
éhséges,
keserves
ízt
levedzi,
rég kiszáradt
napok
sóját.
Csak hálni, mi,
hálás lelkek,
jövünk össze
az éjben,
csak
válni

emberré
vissza
hajnalig
szerényen.
Nem te tévedtél.
Nem vittek
sírba,
nem kaptak
minket se
el, se rajta.
Látod?
Szentül
hittél,
és túrtél.
Én nem
voltam
nappali
magam.

*Változás, 2022
(2 db. 109 x 78 cm, linómetszet, objektum)*

Szilágyi Máté-Sámuel

FORREST GUMP
A HÁRMASKERESZTNÉL

Az Udvarhely–Csík járaton arra ébredtem,
hogy a kalauz ordibál:
„Lerobbant a vonat,
szálljon le mindenki rögtön!”
Furcsa, az előbb még álmomban
bőszen robogtam Csík felé,
sőt, meg is érkeztem Jennyhez,
felnézett rám kávébab szemeivel,
s úgy kérlelt, rakjuk ki a falára,
hogy „visszavonhatatlanul”.
Lehet, álmodtunk,
összevissza beszéltünk,
de egyszer igazán mindenki szeme kinyílik,
s én nem bírok az ő kávébarnájába nézni
anélkül, hogy le ne akarjam darálni,
megfőzni, és felébredni tőle.

Ám Jenny, ott van-e még
a faladon a közös szó?
Itt várok rád a Hármaskeresztnél,
félúton, picit közelebb Csíkhöz,
hadd halljam, ha szólítasz.
Még egy darabig itt leszek,
szeretek ilyenkor a kereszt alatt ülni,
ha döntöttél, kiálts ide,
most erőt gyűjtök a nagy futáshoz,
s bármi is legyen a válaszod,
én futni fogok, mert ha nem teszem,
begolyózom.

JENNY TALÁRBAN

Utoljára még térd alá érő bőrdzsekiben
és francia sapkában járt,
kifogástalan sminkje
és széles mosolya
kisütötte maga körül a teret.
Mikor utoljára találkoztunk,
egy Penge nevű helyen voltunk,
talán az sértette fel a ruháját,
nem bírt már abban a légtérben lenni velem.
Elég az hozzá, hogy a dzseki alól,
azon a kis lyukon
előbukkant a talár szövete,
majd ez a ruha oszlott-foszlott,
én meg azt hittem,
vetkőzik nekem, s vetkőztettem tovább.

Most eltűnt egy időre megint,
meg kellene keresnem,
vajon teljesen talárba öltözött-e már?
Várom az ítéletem, bírónő.
Mérje felemelt fejemre
a pörgőrúgást,
de nem hagyom, hogy rajtam gyakoroljon
a fekete övére.
Mikor az állomáson találkoztam kegyeddal,
egyedül cipelte a bőröndöt,
most legyen erős,
amikor legszívesebben összetörne.

Szima Csilla

SZEMBEN A MÚLTAL

Bent mély csend volt, csak a falióra rendszeres, monoton zizzenése hallatszott. Néha egy-egy billentyű leütése zavarta meg a csendet. Az idő unalmasan telt, csak mintha vánszorgott volna, főleg amióta munkahelyet váltottam, és vidékre kerültem. Egykedvűen bámultam a munkámat a laptop képernyőjén.

Felálltam, és az ablakhoz mentem, a félig nyitott ablakszemen nézett vissza rám a furcsa énem, egy koptatott arc. Gondolatban párbeszédbe elegyedtem ezzel a furcsa önmagammal, megtört tekintet, ősz tincseket rejtő festett haj, ki tudja, mi jelzi még az idő múlását?

Kint hét ágra süttött a nap, a nyitott ablakon tódult be a meleg. Valahonnan hársvirág illatát hozta a szél. A fák koronáját csodáltam, a fű zöldje megnyugtató, ekkor vettem észre a kertben szorgoskodó embert.

Gumicsizmája szinte szusszant a fűvön, égett a munka a keze alatt. Pengett a kasza a kezében, mintha hangszeren játszott volna, feszes kabátja testes mivoltáról árulkodott. Mégsem volt visszataszító, mint sok más túlsúlyos. Csak munkájára figyelt, néha megemelte fejét, akárcsak a parancsszóra várók. Szinte láttam izmos karját, tömpe ujjait, amelyek szorították a kasza nyelét, elgondolkodtam, vajon miért nem használ elektromos fűnyírót, hiszen volt a raktárban. Beszippantottam a frissen vágott fű illatát, visszatartottam tüsszentésemet, hogy ne zavarjam meg a csendet. Ekkor ő, mintha egy ki tudja honnan érkező impulzus hatására, megállt a munkájában, és felnézett rám, pedig talán nem is láthatott abból a szögből. Aztán hirtelen megfordult, majd távozott. Hosszan néztem, majd hirtelen belém nyilallt a felismerés, valahonnan ismertem ezt az embert.

Másnap már kerestem a tekintetemmel, ugyanott állt, és forgatta az illatos szénát. Valamilyen igás állatnak készíthette takarmánynak. Vagy talán csak ösztönösen cselekszik a rend, a szokás szerint? Néhány percre most is megállt, felnézett rám, kicsit határozottabban. Ott állt, mint akinek mondandója van, de nem tudja elkezdeni.

Ezután néhány napig nem láttam, csak hallottam, amint járt-kelt, fel-alá a folyosón, kinyitott egy ajtót, becsukott egy ablakot, mindig

rendet hagyott maga mögött. Majd egyszer hozzánk is benyitott, ellenőrizte, tiszták-e a csészek, van-e papírtörő a tartóban. Senki sem várta el tőle, ő mégis átlagon felül teljesített. A poharak elmosása nem az ő feladata volt, de ő mindent megtett, amolyan munkamániásként, mint aki megteszi azt is, amit senki nem vár el tőle.

Egyik reggel korábban érkeztem az irodába, a folyosón ácsorgott, majd miután meglátott, utánam somfordált, és megállt az ajtó előtt. Halkan kopogott, majd kicsit tétován belépett. Éppen a vízfórralóval bíbelődtem, mire megfordultam, már ott állt mellettem. Végigsimította gyér haját, majd kezét hátracsúsztatta, mint aki nem tudja, mit kezdjen vele. Beteges árnyék suhant át a tekintetén. Kissé meggörnyedt, halkan köszönt. Hangosan, mosolyogva fogadtam, hogy bátorítsam:

- Nos, miben segíthetek?

- Tudja, kérem, segítségre szorulok - szedte össze bátorságát.

Volt ebben a nézésben valami különleges ismerős jel, talán köze is volt hozzám. Felemelte tekintetét, melyben ott bujkált az ifjúság hanyatlott fénye.

Mi ismerjük egymást. Nagyot nyelt, mint aki bátorságot gyűjt, hogy szóljon:

- Valamikor, pontosabban harminchét éve, anyósomnál lakott albérletben. Tudja jól, fenn a Napsugár utcában, ott a második emeleten. Ugye emlékszik, virágágyások, gondozott kertecske virult a bejárat előtt, s hátul egy cseresznyefa ontotta minden tavasszal gyümölcsseit...

Persze, hogy emlékeztem, s megrohantak a szívszorító emlékek. Milyen boldog évek voltak, naponta kétszer másztam meg a dombot, mikor az egyetemre igyekeztem, a hársfa virágának illatát hurcolta a szél. Sok pajkos élményt, a viszonzott boldog szerelmet jelentette számomra, miközben éltem az önmegvalósítás éveit. S valahogy itt jött most a képbe Antal, mert most már emlékeztem rá. Délceg, magas fiatalember volt, mosolygós arcából nem maradt más, csak a mély, zöldes fényben égő szempár, ami a belső izgalom jele volt. Ezután fel tudtam idézni azt a réveteg, apró mosolyt, amely egy pillanatra elővillant abban az emeleti szobában, ő volt az, aki ünneplőbe öltözve, tele reménnyel eljött, hogy megkérje lakásadóm legnagyobb lányának kezét.

Elza, mert így hívták a lányt, már nem volt fiatal, talán szép sem igazán. Vastag lencsés szemüvege mögött ott lapult mindig valami rejtegetnivaló. Tartózkodó egyszerűség jellemezte, társaságba nem járt,

néha megkért, hogy franciául fogalmazzak meg neki egy levelet egy Közép-Afrikában élő férfinak, akitől válasz sosem érkezett. Együttérzéssel próbáltam közeledni hozzá, tudtam, mit jelent a szívszorító várakozás egy nem érkező válasz után.

Akkor végre boldognak láttam, Antal jóval idősebb volt nála – újsághirdetés útján ismerkedtek meg –, s úgy tűnt, kapcsolatuk felhőtlen. Szabó néni, mert így hívták a házi nénit, majd kicsattant a boldogságtól. Napokon át szorgoskodott, töltötte a káposztát, verte a habot, tortát díszített, készült a kézfogóra. Özvegyasszony létére nagyon jól elboldogult. Kicsi nyugdíját kipótolta lakbéremmel, néha piacon értékesített gyümölcsöt, virágot. Négy lánya volt, hétvégeken unokák vidám csapata vette körül, ott pajkoskodtak a kis lakásban körülötte.

Ha látta, hogy tanulok, főleg szesszióban, lábujjhegyen járt, néha benézett a szobámba, hogy lezárja a gázt a csempekályhában. Arra mindig ügyelt, hogy ne legyen túl meleg a szobában.

– Tudod, lányom – mert csak így szólított –, sokat fogyaszt ám ez a kályha, drága a gáz, inkább hozok még egy takarót.

De én meg voltam elégedve, különben sem voltam fázós, s az én dolgaimba sosem verte bele az orrát. Egyszer azért megjegyezte:

– Neked is kell majd találnod egy jó embert, mint Elzácska Antalja, az igazán jó ember.

Hogy mit értett jó ember alatt, azon gyakran elgondolkoztam, talán azt, aki nem hagy pártában egy korosodó lányt, vagy azt, akinek mindenkihez van egy kedves szava.

S a „jó ember” rendszeresen járogatott Elzához, gyakran vitte moziba, sétálni, néha hozzám is bekopogott, ha az ajtó csukva volt.

– Nem tart velünk, kisasszony – kérdezgette –, biztosan sok tanulnivalója van. – Valahogy mindig úgy felnézett rám, bár nem volt jó véleménye a továbbtanulásról. Egyszer mondta is, hogy a feleségnek nem kell több iskolája legyen, mint a férjnek.

– Nem kell haszontalan dolgokra pazarolni a drága időt. Mindent a maga idejében kell bevégezni.

Ez számára azt jelentette, hogy húsz éves kor után álljon munkába az ember. Néha dicsérte is Elza elfoglaltságát a cipőgyárban, hosszú ideig őt is ott alkalmazták a kaptafánál...

Itt az emlékek teljesen magukkal ragadtak, szinte csorgott rajtam a verejték, vagy a korai melegtől, vagy a gondolatok súlya alatt roskadoz-

tam. Vártam néhány percet, hogy fellelegezzem, majd kíváncsian pillantottam feléje, vajon mivel akar előhozakodni ennyi év után. De ő hosszan hallgatott, nem tudta, hogyan kezdje el mondandóját.

- Tudja, kérem - láttam, hogy tekintete nem állja a nézésemet, és nem tudja, hogyan folytassa. Aztán mint egy megszeppent gyermek, megfordult, és kiment. Nem láttam többé, csak hallottam a fejsze csattogását. Pedig teljesen felesleges június derekán fát vágni, főleg, hogy cégünk előre felhasogatott fát vásárolt télire. Talán így vezette le feszültségét.

Meglepetésemre másnap újra jelentkezett, szinte figyelte, mikor lépek be a kapun, talán így, semleges területen több bátorsággal szólíthat meg. Szinte elálta az utamat, tudtam, hogy most nem szabadulhatok tőle.

- Tudja, kérem, mintha csak a tegnapi párbeszédet folytatná, eljönne-e nekem tanúnak a július harmadiki tárgyalásra?

Megszeppentem, ugyan miről is lehet szó. Most már értettem, miért is volt ennyire zavarban. S miután ezt kimondta, sokkal bátrabban folytatta.

- Bizonyára emlékszik, 1989 őszén, röviddel az esküvőnk után az akkori rendszer kilátásba helyezte az állami lakások megvásárlását. Nem volt túl nagy ár, de özvegy anyósomnak erre nem futotta, ekkor én megspórolt pénzemen megvettem azt a tömbházlakást.

Egyre jobban megvilágosult előttem, miért volt Antal az a „jó ember” az öreg Szabóné szemében, miért is fogadta olyan nagy szeretettel minden alkalommal, miért pakolgatta olyan lelkesen össze Elza hozományát, hogy végül a megvásárolt lakásban ott élhessen ő is holtáig nyugodtan.

- Most, ennyi év után bajban vagyok - folytatta Antal -, az akkori vásárlás után a ház továbbra is a Szabó néni nevére maradt, én nem szerepeltem, sem mint tulajdonos, sem mint vásárló. Az akkori vásárlás után nem maradt, csak a szóbeli megállapodás. S most, hogy meghalt a feleségem...

Itt elcsuklott a szava, és magyarázkodni kezdett.

- Emlékszik, mindig baja volt a gyomrával, kezelték, még Budapesten is jártunk, de tavaly elvitte a rák. Anyósom is meghalt néhány hónapja, a sógornőim nem ismerik el, hogy én akkor kifizettem azt a pénzt a lakásért, a lakás most csak a fiamat, Istvánt illetné meg. Én kiköltöztem, még a feleségem halála után, de ott van a fiam, így is oly nehéz nekik. Az a sok gyermek...

Itt újra szünetet tartott, s mivel lassan elindultam befelé, jött utánam, s várta, hogy mit szólok.

- Nincs senki, aki tanúskodjon mellettem. Ön ott volt, emlékszik, akkor este... - folytatta Antal.

Igen, felidéztem, újra ott volt előttem képekben a múlt, sugárzó arccal léptek be a Napsugár utcai lakásba, Elza már terhes volt, fiút vártak. Szabó néni majd kirepedt az örömtől. Már csak arról beszéltek, hogy a fiú unoka, Istvánka innen jár majd iskolába, Szabó néni nevelgeti, míg a család vidéken gazdálkodik.

- Most úgy áll a helyzet, hogy Elza halála után a sógornóim nem ismerik el a szóbeli megegyezést, a lakást a tudtom nélkül eladták, és a pénzt négy felé osztották. Pedig az a lakás az Istváné, én akkor óértettem - gyózködött a férfi.

Igaza volt, gyermekeim jogaiért én is tűzbe mentem volna. Most azonban ingatagnak éreztem a magam tanúskodását. Az én szavam az övék ellen, ennyi év után? Kevés gondolkodási időt szerettem volna, talán egy-két napon belül megadom a választ. Kicsit aggasztott, mivel jár egy ilyen tárgyalás, mégis bizonygattam, hogy számíthat rám, nem fogom cserben hagyni. Antal elégedetten távozott, már annak is örült, hogy meghallgattam.

Lelkem fokozatosan telt meg humánus érzésekkel, mintha röpködő madarak szárnyai emelkedtek volna felfelé, olyan könnyűnek éreztem magam. Tudtam, hogy cselekednem kell, segítenem kell mindenáron. Másnap nagyobb lendülettel fogtam neki a munkámnak, a sok emlék meghozta a kedvemet. Eldöntöttem, hogy elmegyek a tárgyalásra, időt szánok erre az emberre, hogy legyen lehetősége tisztázni jogait.

Napok teltek, s én vártam, hogy megadjam Antalnak a boldogító választ, de nem láttam többé. Érdeklődtem a cég személyzeténél, az mondták, néhány nap szabadságot vett ki, valamilyen peres ügye miatt. Lakcím, telefonszám hiányában, semmiképpen nem tudtam vele felvenni a kapcsolatot. Antal eltűnése egyre jobban aggasztott. Egy szegény ember „hajkiáltását” nem hallgattam meg időben, furdalt a lelkiismeret. Egyre jobban nyugtalankodtam, már azon vettem észre magamat, hogy csak állok az ablak előtt, és várom, hogy megjelenjen a kertben. Egyszer csak megpillantottam a munkanadrágos férfit, amint gyomlálgatta az ágyásokat. Szinte lélekszakadva rohantam feléje, de mikor megfordult,

láttam, hogy nem ő volt. Furcsán nézett rám az idegen, és csak annyit mondott, hogy mától ő az új alkalmazott.

Egy idő után beletörődtem az eltűnésébe, talán hónapok teltek el, mióta nem dolgozott nálunk, amikor egyszer összefutottam a fiával. Egyik kezével babakocsit tolt, másik kezével olyan három-négyéveskét vezetett. Megöregedett, mióta nem láttam, borostás, gondozatlan volt, tartása megdöbbentett. Nem is tudom, honnan merítettem erőt, hogy megszólítsam:

- Jó látni téged, aranyosak a gyerekek, biztos a nagypapa szemefényei. Hogy van Antal, rég láttam.

Úgy tettem, mintha semmiről sem tudnék. Fejét elfordította, komor tekintetét már nem láttam, de szavai elárulták döbbenetét.

- Kérem, ne emlegesse az apámat, ő s a Napsugár utca 44-es lakás számunkra nincs többé - mondta, majd elsietett.

S mivel újra kimondta azt a laccímet, nem tudtam megállni, hogy ne keressenem fel a régi lakhelyemet. Nyomban elindultam a domb felé. Egyszerű, kicsi lakás volt, amit akkor kezdtek felújítani. Ott is kérdezősködtem Antalról, csak annyit tudtak, hogy rejtélyes körülmények között tűnt el. Mielőtt visszaindultam, azért még benéztem a hátsó ablakon, ahol valamikor annyi időt töltöttem. A szoba közepén a bútorok letakarva várták a festést, az ablakban gyertya égett. Megvártam, míg a gyertya csonkig ég.

Stop!, 2021
(115 x 215 cm, linómetszet)

AZ ELVÉGZETT MUNKA HATÁSA ÉS KISUGÁRZÁSA

*- Zsidó Ferenc beszélgetése Borcsa János kritikussal,
irodalomtörténésszel, publicistával -*

- Ezúttal induljunk a kályhától: milyen családból származol, milyen környezetben nőttél fel, melyek azok az első kulturális élmények, amelyek meghatározók későbbi tanárrá, kritikussá, irodalomtörténésszé való válásodban?

- Első generációs értelmiségi vagyok. Földművesek, mesteremberek, értelmiségiek, kistisztviselők egyaránt voltak atyafiságomban a távolabbi s a közelmúltban. Borcsa András nevét a 18. század első feléből mint falusi írástudót őrzik iskolai dokumentumok és általa készített hivatalos iratok, Borcsa Elek mint gelencei plébános és két falu jótévedője szolgálta Urát és egyházát a 19. század első felében, a hosszú élettel megáldott Borcsa Gergelyről, aki jónevű matematika-fizika szakos tanár volt Csíkszeredában, már nekem is vannak közvetlen emlékeim.

A tizenhetedik-tizennyolcadik században végzett népesség-, illetve katonai összeírásokban, 1614-től kezdve Kézdiszentléleken már szerepelnek apai felmenőim, tehát szabad székelyek voltak, békeidőben gazdálkodtak, a fejedelmek által elrendelt katonai szemlékre megjelentek, s ha szüksége volt rájuk a hazának, akkor harcra készek voltak.

A huszadik században viszont másként tevődött fel a kérdés. Nagypapámat, mihelyt katonaköteles korba lépett, Olaszországba parancsolták, hogy védje (!) a magyar hazát – két testvére életével áldozott! –, aztán a második világháború idején is kapott behívót, hogy védje meg mindazt, ami az elsőben elveszett. Ebből kifolyólag ugye öt gyermekét s feleségét kellett otthon hagynia, de 1944 szeptemberében tizennyolcadik életévében járó legnagyobb fiát is behívták. Habár nem érett még meg a mundér viselésére, így csak a nyugat felé menekülő seregét gyarapította, mígnem a Dunántúl orosz katonák alkalmasnak találták front mögötti szolgálatra. Mondhatnám, jól elvolt velük mint civil, tanulgatta az orosz szavakat, az egyszerű, de sokat látott harciak élettapasztalatát, fuvarozgatott nekik valahol az Őrségben, ahol hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak, s a helybeli „vendéglátó” gazdák-

nál is hasznossá tette magát. Szentgotthárdot, Rábafüzeset, Apátistvánfalvát, Jenersdorfort, Heiligenkreuzot gyakran emlegette mint ifjúkori, szerencsés kimenetelű portyázásainak, kalandjainak helyszínét. A győzelem napját követően egy Benito nevű olasz bajtársával a nagy nyüzsgésben, úgymond lassú üzemmódban valahogy eljutottak Budapestig, átesve egy-két tetűirtó akción, majd ki-ki a maga útját követte. 1945 második felében apjának s fiának is sikerült hazaérnie...

Hosszú élete során nagyapámban végig benne élt a plebejus indulat, hogy neki két „vendégséget” kellett megjárnia, míg egyes tehetősebb családok fiai valami módon harcterek közelébe sem kerültek. Nagyszüleim közül ő távozott legkorábban. Legnagyobb unokája elmondhatja, hogy harmincéves koráig élvezhette mind a négy nagyszülő evilági társaságát...

Anyai nagyapám a hat testvér közül ötödiknek született, így kilencévesen csak bámulta a szentléleki poros utca széléről a gyalogosan, mezítláb vagy bocskorosan vonuló román megszálló katonákat 1916-ban, de aztán amikor odatelt az idő, volt ő maga is *banghinának* csúfolt

Apai nagyszüleim az élet alkonyán

román katona, a civil életben pedig a faluban működő közbirtokosság alkalmazta. Második gyermeke születése előtt néhány héttel regáti munkaszolgálatra kellett jelentkeznie, de egyszer csak azt érezte, hogy onnan kereket kell oldania valahogy. Egy bajtársával a sötétség leple alatt az erdőbe vetették magukat, átgyalogoltak a Kárpátokon, s Nagyboldogasszony napjának hajnalán az Ozsdola fölötti hegytetőről megpillantották a szentléleki templom tornyát...

Bujdokolva ért haza aggódó kis családjához – lánya kilencéves volt ekkor, felesége a második gyermekkel terhes –, helybeli mentorai pedig azt tanácsolták, hogy ne is nagyon mutakozzon, a helyi román hatóságoknál ne jelentkezzen, mert egy-két héten belül nagyot fordul a történelem kereke. Aztán Kisboldogasszony napjára megszületett a fia, s néhány nap múlva bevonult a magyar hadsereg Kézdiszentlélekre. Szerencsés hazaérkezése tehát, azaz Nagyboldogasszony napja így lett az ő személyes lelki ünnepe is, amiről minden évben megemlékezett. Az 1996-ost már halálos ágyán érte meg, másnap virradóra hunyt el.

Anyai nagyszüeim, fiuk, valamint szüeim 1955 novemberében

Hatvan- s hetvenéves korom között írt és közreadott emlékező-elmélkedő rövidprózáimban portrévázlataikat elkészítettem, nemkülönbön nagyanyámékét is. A családért végzett áldozatos munka, az alázat, valamint a tudás, illetve a tanult ember iránti tisztelet legfőbb jellemzőik között volt mindig is, apai nagyanyám emellett a faluban nagy olvasó hírében állt, mi több, kilencvenedik évéhez közeledve is megosztotta unokájával legújabb olvasmányélményét.

Különbön apai nagyszüleim a falu Felszegnek nevezett részében, egy zsákutcában laktak, innen indult tehát édesapám, és ez a véletlenszerű adottság bennem egy Kányádi-versben (*A mi utcánk*) megfogalmazott gondolatot erősített meg: „Becsületből, akit innen / tarisznyáltak, azt egykönnyen // nem fogja az élet pizska, / mert itt még a sár is tiszta.”

Én már főút és víz mentén nőttem fel, a falurész neve is Vízága, s ez a folyóvíz a Kászon pataka, amely északról dél felé halad, s a Fekete-ügybe, az Olt egyik mellékfolyójába torkollik. A nyáron fürdésre, horgászatra, kenderáztatásra, rucák-libák fürdetésére, télen meg szánkózásra, csúszkálásra-isánkodásra, korcsolyázásra alkalmas patak a Kászoni-medencét köti össze a Felsőháromszékivel, a falun áthaladó főútnak pedig a keleti irányba haladó ága különösen forgalmas és látványos volt a csütörtöki napokon, amikor legalább hat falu, a Szentföld egy részének népe tartott a reggeli órákban a kézdivásárhelyi heti vásárba, délután meg hazafelé. A gyermek társadalmi beilleszkedésének és a viselkedésminták, illetve a szokások elsajátításának mindkét helyszín kiváló lehetőségeket kínált. Nemcsak játék és szórakozás töltötte ki a falusi gyermek napjait mind télen, mind pedig nyáron, de a ház körüli és mezei munkából is ki kellett vennie részét.

Mint kimondottan irodalmi élményre, a *Napsugárban* megjelent gyermekversekre, illetve a folytatásokban közölt s édesapám által felolvasott verses mesékre, mindenekelőtt Veress Zoltán *Tóbiás és Kelemenjére* emlékszem, ami 1957–58-ra tehető. Abban az időben a falusi vegyes bolt, amelynek édesapám üzletvezetője volt, a könyvterjesztésből is kivette a részét, így a könyvet vásárló kapcsolatai révén értesülhetett, hogy az induló lapra elő lehet fizetni, ami ugye érdekelheti óvodás korú gyermekét.

És tényleg érdekelt, alig vártam, hogy délutánonként, esténként halljak egy kis „hangzó” irodalmat! Később, más hatások és ösztönzések, az olvasás, a kedvező iskolai környezet, egy-egy tanáregyéniség a

szülőfalumban, majd Kézdivásárhelyen, a líceumban még inkább az irodalom ígézetében tartott. Sőt a középiskolában már az irodalmi mű értelmének keresése és megfejtése is nagyon érdekelt.

– Milyen volt az 1970-es években – amikor a bölcsészkart, vagyis a magyar szakot végezted –, vidékről felkerülni Kolozsvárra? Hamar bekerültél az irodalmi vérkeringésbe?

– Földrajzi értelemben valóban vidékről érkeztem a centrumba 1972 őszén. Első próbálkozásra bejutottam a magyar–orosz szakra, így az önbizalommal sem álltam rosszul. Alig vártam, hogy a heti rendszerességgel működő Gaál Gábor Irodalmi Kör elkezdje munkáját, amelyet akkor a har-

madéves Markó Béla elnökölt. Csupa fül és szem voltam, habár a vitákban nem vettem részt. A péntek esti ülések az Unió utcában működő Transilvania vendéglőben folytatódtak egy-egy üveg sör, egy-egy pohár ital mellett. Itt, valamint a következő napokban a diákotthonban vagy az ehhez közeli Arizona kávéházban kisebb társaságokban viszont már véleményt alkottunk mi, gólyák is a felovasott kéziratokról, a vitában felmerült kérdésekről, az egyetemen meg tanultam és tanultam, különösen irodalomtörténetet, a marxtalánított tizenkilencedik-huszedik századi irodalomelméleti áramlatok és iskolák történetét, verstant és filozófiát.

A bölcsészkar könyvtárában, a periodikák részlegén szabad polcra magyarországi szépirodalmi folyóiratokhoz lehetett jutni, a hazaiak mellett, amelyeknek különben már középiskolás koromban olvasója, sőt egyik-másiknak előfizetője voltam. Az irodalmi élet egyes szereplőivel különben már a középiskolában ismerkedhettünk. Kányádi Sándorral éppenséggel tizenegyedik diákként találkoztam líceumunk dísztermé-

Szüleimmal 1955 novemberében

ben, 1971 februárjában, Antal Árpád irodalomtörténéssel és Tóth Sándor filozófussal tizenkettedikes koromban, előbbivel a felső-háromszéki Polyánban, ahol egy kulturális rendezvényen tartott előadást, utóbbival egy könyvbemutató alkalmával a kézdivásárhelyi könyvtárban, a *Korunk* és az *Utunk* néhány szerkesztőjét pedig az 1972. évi irodalmi olimpia döntőjének kolozsvári rendezvényén láthattam és hallgathattam.

Elsőéves korom nagy élménye volt aztán Kolozsváron, az Állami Magyar Színház színpadán statisztálni tucatnál is több egyetemista és sok neves színész társaságában, Páskándi Géza *Tornyot választok* című Apáczai-drámájában; Harag Györgyöt látni úgymond munka közben, meg a főszerepet alakító László Gerőt, s magát a szerzőt látni a bemutatón, 1973 tavaszán. A kolozsvári irodalmi élet jeles szereplői közül – akiknek az írásait hétről hétre, hónapról hónapra olvashattuk – nem egy egyetemi oktatónk volt, akiknek az előadásait és szemináriumait semmiért ki nem hagytam volna. Tanulással, szellemi töltekezéssel teltek az egyetemi évek, követtük és vitattuk az irodalmi körön bemutatkozó munkáit, akár csak az egyetlen irodalmi hetilapban, az *Utunkban*, valamint a *Korunkban* és az *Igaz Szóban* jelentkező pályatársak jelentkezéseit, az *Echinox* háromnyelvű diáklap magyar oldalainak anyagait, továbbá a *Varázslataink* címmel 1974-ben kiadott antológiát, de nagy figyelmet kapott Szócs Géza első kötetének (*Te mentél át a vízen?*, 1975) megjelenése is, amelyről külön vita zajlott a fiatalok körében 1976 januárjában. A *Korunkkal* kialakult kapcsolatom révén a szakdolgozatom egy fejezetét 1976 nyarán megjelenésre előkészítettem, csak hogy az írás „tárgya”, Páskándi Géza akkor éppen tiltólistán volt. 1978-tól lettem aztán rendszeres szerzője a lapnak.

– *Kérlek, mesélj egy kicsit az 1980-as évek irodalmi hangulatáról is, amikor az első, Megtartó formák című kritikaköteted megjelent!*

– Le kell szögezmem már az elején, hogy többnyire az alulnézet perspektívájából érzékelhettem az irodalmi élet „hangulatát”, lévén hogy abban az időben az irodalom iránt elkötelezett fiatal humanértelmiség számára választék esetleg – egy kölcsönzött nyelvi fordulattal élve – a hajában volt! Az egyetem elvégzése után kötelező kihelyezés várt ugyanis mindenkire, el kellett foglalnod a közoktatásban neked jutott állást, várt a szocialistának mondott munka frontja (!) az ország

valamely szögletében, hogy kivehesd részedet a pártdokumentumokban foglalt célkitűzések teljesítéséből, az éppen soros öt éves tervek megvalósításából. A munkahelyi kötöttségek jócskán akadályoztak a szabad mozgásban, nehezítették a személyes jelenlétet fontos irodalmi-kulturális rendezvényeken. Nem feledkezhetem meg viszont azokról a „kivételes” pillanatokról sem, amikor hivatalból (!) az írásnak élhettem mint falusi tanár. Ilyen volt a gyermekösszeírás s nemkülönben az állatösszeírás! Azt meg egyenesen különleges művészeti, mi több, harcművészeti eseményként tartom számon, hogy tizenkét órás fegyveres szolgálatot teljesíthettem ősz idején az nagy széles (és szeles!) szentkatolnai mezőben, őrizendő a helyi termelő szövetkezet vagyónát, a napokkal előbb csomókba gyűjtött ptyókahalmokat. Bizony, hőstett volt a javából, hogy a golyó nélkül használatba kapott fegyverrel elriasztottam a hódítókat, s egyetlen ptyókaszem sem került aznap a szocializmus ellenségeinek a kezébe!

Az irodalmi központokkal való kapcsolattartás többnyire kimerült a levelezésekben. Volt néhány lap- és folyóirat-szerkesztő, akik nem vették le szemüket – hogy Gálfalvi György egyik riportkötetének címével játszsak el – a szülőföldre, de világszélre került fiatalokról, és feladatokkal, felkérésekkel láttak el őket, s az elkészült kéziratok, ha szabad utat kaptak a rezsim „gondolatrendőrsége” részéről, megjelenhettek. Ma is jó szívvel gondolok, a *Korunk*, az *Igaz Szó*, később az *Utunk* irodalom, illetve kritika rovatainak szerkesztőire, akik biztattak és megbíztak bennem.

Az *Igaz Szó* által kiadott *Ötödik Évszak* című, fiatal írókat, költőket, képzőművészeket bemutató antológia 1980-ban jelent meg, s éppen a szerkesztők által figyelemmel követett alkotók megszólításának, sőt mozgósításának köszönhetően lett igen átfogó jellegű seregszemle. Én magam az akkor már az anyaországban élő s ezért a hazai irodalmi fórumokról a hatóságok által kiszorított, hol tiltott, hol tűrt szerző, Páskándi Géza költészetéről készült kísérlettel szerepelek benne. Az első kötetem kiadására, az ajánlattételtől a megjelenésig két évet kellett várnom, de volt olyan nemzedéktársam, akinek fél évtizedet vagy annál is többet, hogy a Kriterion Könyvkiadó Forrás-könyvsorozatában elindulhasson...

Egyfajta röghöz kötöttséget, illetve a hivataloktól és hatóságoktól való függőséget érezhetett adott helyzetben az ember. Lett légyen bármily

kis kívánságod vagy kérésed is állásügyekben például, hamar megismerhetted az illetékes hivatal packázásait, s egyes megyei hivatalnokok, *főnökös* elvtársnők és *főnökös* elvtársak elképesztő képmutatását – tisztelet a kevés kivételnek a szóban forgó időszakból, például a két egymást követő magyar nyelv- és irodalom szakos tanfelügyelőnek! –, mondjam azt, a szocialista etikátlanság és méltánytalanság jegyében létrejött érdekösszefonódásokat. *Borcsa elvtárs, magának meg kell javulnia politikai szempontból!* – intett meg ’78 tavaszán a személyzetis, aki ugye csak egy szem volt a párt iskolapolitikáját végrehajtó láncban, de aki egy egész megye iskolai „káderei” fölött kénye-kedve szerint rendelkezhetett hosszú időn keresztül.

A közoktatási rendszerből kilépni, mondtam, alig volt lehetőség. Nemcsak zárt városokkal találta szembe magát a pályakezdő értelmiségi, de magyarként láthatta, hogy a kisebbségi kultúrát szolgáló intézményeket többnyire befagyasztották, ezeket a rendszer káderpolitikája egyenesen elsorvasztani próbálta az 1968–70 körül lezajlott kulturális megújulást és politikai enyhülést követő években.

Különben én ugyanazon vidékre kerültem vissza, ahonnan négy évvel korábban az egyetemi városba indultam. Csakhogy a világban ugye minden állandó mozgásban van, a változás itt is érezhető volt, mind szülő- és felnevelő vidékem házatáján, mind bennem. 1971–72-ben kezdetét vette egy politikai-kulturális „jégkorszak” Romániában, amit másként érzékelt az, aki előtt zárva voltak azok az ajtók, amelyek az előző nemzedék java része előtt megnyíltak volt néhány évvel korábban. Várfalakon belüli, illetve várfalakon kívüli egyéni helyzeteknek mondhatom ezeket, de mindnyájunk ugyanazon rendszeren belül találtuk magunkat, erényeinkkel és gyöngeségeinkkel együtt...

– *Kritikák mellett elég fiatalon kezdtél publikálni nagyobb lélegzetű írásokat, elemzéseket, tanulmányokat is. Számos külföldi szerzőről is. Kényszerből, egyéni érdeklődés okán?*

– Nem kényszerből történt, de mindenesetre figyelembe kellett vennem bizonyos, a hatalom által állított publikációs nehézségeket is, amelyek főleg a nyolcvanas évek második felében a kortárs magyar irodalomról való diszkurzust akadályozták. Nem tudhattad, hogy mikor kerül tiltólistára egyik-másik hazai szerző, akiről írni szerettél volna. Méliusz József könyvei például többnyire megjelentek a nyolcvanas

években is, de a róluk szóló kritika, tanulmány közlésére hónapokat, esetleg éveket kellett várni, nem is beszélve azokról, akik kitelepedtek vagy kitelepedésük folyamatban volt azokban az években.

Másrészt pedig a prózapoétikai kutatások és eredmények is érdekelték, s ezek alkalmazásához kedvező „terepet” biztosított számomra egynémely huszadik századi kortárs szerző modern regénye (Heinrich Böll, Siegfried Lenz, Csingiz Ajmatov, Mario Vargas Llosa), olyanok amelyek a mi égetően fontos, sajátos emberi és kisebbségi-közösségi, tehát életkérdéseinkben is eligazítottak. Na de ki gondolná ma, hogy ez esetben is azok a művek jöhettek számításba, azokról jelenhetett meg a romániai magyar sajtóban közlemény, amelyek román fordításban hazai kiadónál már megjelentek! Ilyen jellegű tanulmányaimból állítottam össze egy kötetet 1989-ben, amely aztán a decemberi fordulat következtében, kedvezőtlen kiadói és olvasásszociológiai konjunktúrában látott napvilágot 1994-ben.

- Több olyan szerzővel foglalkoztál, aki már nem „divatos”, akik lassan a feledés homályába vesznek, például Méliusz József és Boér Géza...

- Meggyőződésem, hogy egyikük sem mellőzhető. Boér nemzedékünkől nagyon előresietett, nem érte meg a rendszerváltást, életének harminhetedik évében hunyt el, a pártvezér utolsó születésnapján volt a temetése – a véletlen folytán ugyan, de barátunk halála is homokszem volt a vége felé tartó személyi kultusz gépezetében! – szülőfalujában, Torján. A neoavantgárd és a késő modernség vonzásában alkotott, de lírája és értekező prózája, amelyet gondozásomban, *Egybegyűjtött írások* címmel a Kriterion Könyvkiadó 2022-ben jelentetett meg a Romániai Magyar Írók könyvsorozatában, ma is jeles irodalmárokat szólít meg, s fiatal kolozsvári bölcsészek hol tanulmány, hol szakdolgozat tárgyául választják.

Méliusz József a rendszerváltást nyolcvanévesen élte meg, és még az ezt követő években is képes volt megújulni, sőt volt mondandója az átmenet s az átmentett hatalmi viszonyok, a jelenlévő múlt zavaros fejleményeiről. Járható utakat mutatott mind gondolati, mind formai-poétikai vonatkozásban.

- Rendszeresen dolgozol, esszéiddel, kritikáiddal most is jelen vagy az irodalmi életben, a Székelyföld folyóiratnak is rendszeres szerzője vagy.

Honnan a kitartás, az elhivatottság? Gálfalvi György szavaival: marad a láz?

- Megvallom, én tartom magam a láz elsődleges jelentéséhez, ami ugye betegséggel függ össze... Még aki lázba jön valamitől, illetve heves, az is jó, ha mérsékelni tudja magát. Ilyen tekintetben József Attila intelme számomra irányadó: „Ne légy szeles (...), dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.” No meg ugyanő mondta még a leginkább szubjektív műfajt, a lírai költészetet illetően is, hogy ha ez nem is tudomány, de a líra: logika. A magam pázsmáján maradván, az irodalomkritikának is voltak és vannak lázas, szenvedélyes művelői, csakhogy egyeseknél ez a hév betegessé fajul. A kritika egyrészt véleménynyilvánítás, de véleményformálás is. Mindkettő nagy felelősséggel jár.

Ha megérzed magadban az elhivatottságot, akkor hallgass erre a belső hangra, és tegyed a dolgod kitartóan és alázattal – s igenis: nagy felelősséggel! –, amíg az égi hatalmak engedik. Példatáram elég gazdag, van hát akire figyelnem, van akit követnem ilyen téren.

Imola kislányunkkal két éves születésnapján, 1992. szeptember 5-én

- *Munkásságod alapján egyértelműnek tűnik, hogy erős benned a lokálpatriotizmus, írásaidban rendre igyekszel felmutatni szűkebb pátriád, Kézdiszék szellemi értékeit is. Talán egyszemélyes kiadódát, az Ambróziát is ezért hívtad életre?*

- Egyik-másik kilátóhelyre vagy magaslatra felmenve tényleg azt érzem, hogy amit onnan befog szemem, az az én kishazám. A mai napig leggyakrabban felkeresett kilátóhely a Perkő-hegy a maga 718 méter tengerszint feletti magasságával, a másik meg néhány faluval odébb kelet felé, a Szent Mihály-hegy, ahonnan déli és nyugati irányba hosszan belátható a Felső-háromszéki-medence, amint közepén a kanyargó Feketeügy halad lefelé, a két partján fekvő falvakkal, valamint a kistérség gazdasági és kulturális központjának számító szülőhelyemmel, Kézdivásárhellyel. A Perkő olyan kilátást nyújt, ahonnan minden égtáj felé széttekinthetsz. Keletre ellátni Bereckig, ahonnan az Ojtozisoroson át Moldvába visz az út, délen nemcsak Kézdi- de Orbaiszék hegy alatti és a folyó lapályán elterülő egyes falvai látszanak, távolból, dél-nyugati irányból a Brassó fölött emelkedő Kárpátok egyes vonulatai derengenek, nyugatra a Torjai-, majd a Bodoki-hegység lábainál elterülő falvak, többek között Torja mutatja magát, északnak fordulva meg a Kászoni- és Nemere-hegységet, az azonos nevű patak völgyét, a Katrosai völgyoszorost követheti a tekintet. Innen érkezve, Kézdi felé tartva írta a neves utazó, ifjú gróf Teleki Domokos (1773–1798), hogy „Szentléleken gr. Mikes úr bír, akinek a hegy aljában egy régi és megromlott kastélya vagyon. Ezen a falun túl az ember a legszebb sík térségre jut ki, a hegyek mindkét részről igen messze távozván.”

Igazi, nem kis, hanem nagy magyar kultúrtörténetet rögtönözhetni ezekről a látóhegyekről széttekintve, akár az épített örökségre, várhegyekre, egyházi épületekre, udvarházakra gondolva, akár az itt született, élt és alkotott, továbbá az innen származó, esetleg e kishazát választó hírneves személyiségekre, továbbá a közelmúltban távozott kortársakra, nem különben a ma is szellemi értékeket létrehozó alkotókra. Erre az örökségre gondolva hoztam létre az Ambrózia Kiadót 1998-ban, amely a mai napig működik.

- *Egészen a közelmúltig rendszeresen írtál publicisztikát (tárcát, glosszát, szatírárt). Adyval együtt vallod, hogy az értelmiségieknek joguk és egyben kötelességük megszólalni közügyekben?*

- Azt gondolom, a közügyeket is magánügyekké kell tennie az íróembernek. Igazából magadat képviselheted. A közjóért szólalsz meg, de ennek hitelt úgy adhatsz, ha magadévá tudod tenni azt az ügyet, amellyel kapcsolatban véleményedet hallatod. Igaz, ma már csak átvitt értelemben mondhatjuk, hogy tollhegyre tűzünk valamilyen társadalmi jelenséget, de ilyenkor bizony jó ha Swift tanácsára hallgatunk, miszerint az acéltoll hegyét kell előnyben részesíteni a gyöngéd pennával szemben. De hát nem ezt tette Ady is?

- *Kritikai ténykedésed elsősorban építő jellegű: egyensúlyozva, a kötetek erényeit és gyengeségeit egyaránt kiemelve méltatod a műveket. Publicisztikában viszont kedveled a csípősebb szatírárt, gondolok itt Az idő kihívásai című köteted Mindennapi dőreségeink című ciklusára...*

- Írtam én azért kimondottan bíráló jellegű kritikákat, csípős irodalmi jegyzeteket is! Egyik-másik vitát provokált a sajtóban, más esetben meg szóbeli ejnye-bejnyezésre, sőt megintésre is sort kerítettek az érintettek és „szövetségeseik”, szóval nem volt visszhang nélküli kritikai véleményalkotásom.

*Az augusztus 20-i Szent István-napi búcsú Perkón, 2009-ben
(Fotó: Borcsa Attila)*

Különben publicistaként is azt vallom, amit József Attila versben fogalmazott meg: „Az én vezérem bensőmből vezérel.” A magyar írónak, ha nem is feladata megoldani az életvalóság kérdéseit – a dunai áradások elhárítása nem az író dolga, hanem a vízügyi hivatalé, mondanám Illyés Gyula példázatára hivatkozva –, de publicistaként közvetlen módon kell elmondania, amit gondol a körülötte zajló életről, beleértve mindennapi dőreségeinket is. S minthogy véleményformálók lennénk, bátran kell éljünk a publicisztika minden műfajával és eszközével, hogy üzenetünknek hatása legyen. Ez esetben aztán tényleg követendő-

nek tartom, amit egykor megfogalmaztak: minden műfaj jó, kivéve az unalmast. Hát a satíra, ha jól van megírva, úgy vélem, nem untatja az olvasót...

- *Harminchat éven át magyar szakos tanárként dolgoztál, aztán búcsút intettél e szakmának. Úgy érezted, eljött az ideje, hogy - József Attilát parafrázálva - ne középiskolás fokon taníts?*

- Tényleg időnap előtti búcsú volt a katedrától, de amivel felváltottam, az is katedra volt, nagyra becsült tanárom, Láng Gusztáv nyelvi leleményét használva: kiskatedra. Iskoláskorúaknak, felnőtteknek, ismerősöknek és ismeretleneknek tudtam a nyilvánosság előtt szólni, s hogy tényleg megszólítottam minden korosztályt, azt számomra nagyon sok olvasói visszajelzés is igazolta. Véleményt mondhattam számtalan kérdésben, s hitem szerint véleményt formáltam, amihez a *Székelly Hírmondó* biztosított számomra fórumot éveken keresztül!

- *Kritikusi működésedről: miként dől el, hogy írsz-e egy adott könyvről vagy sem? (Tegyük félre a megrendelés varázsigéjét). Nemrég egy nyilvános beszélgetésünk alkalmával a „fogást találni” kifejezést használtad. Kifejtenéd?*

- Fontosnak tartom, hogy szólítson meg az a könyv, azaz számomra legyen - Nagy Gáspár kifejezését használva - ihletadó. Emellett még azt is szem előtt tartom, amit az irodalomkritika atyja, Bajza József mondott ki 1831-ben, hogy tudniillik „csekélyebb nyomatékú” munkáról is szólhat a kritikus, ha az „hasznos dolgok elmondására alkalmul szolgál.” Kell viszont egy indító szikra, hogy - úgymond - íródni kezdjen a kritika, s ez lenne ama fogás, ami elindítja a megírást. Egy műről tudományos leírást, szaktanulmányt készíteni ugye fontos, hogy felismerd az abban érvényre jutó formateremtő elvet, s hogy ezt tudd kimutatni a részegységeiben is, viszont a kritika vagy esszé több személyességet, egyedi megközelítést, mondjam azt, kísérletet enged meg szerzőjének. Hiszen a kritikus nem egy szűk szakmai közönségnek ír, hanem az olvasók szélesebb köréhez kíván szólni. S ha így van, akkor a mű sajátos világának megismertetését, az olvasói érdeklődés felkeltését egy eredeti fogással indíthatja. Ezáltal mintegy sikerre viheti a játszmát. Tovább már, tapasztalatom szerint, a kritika írja önmagát.

Egyik utolsó kritikámat Tompa Andrea regényéről írtam (*Sokszor nem halunk meg*, 2022), s minthogy a mű a főszereplő kisgyermekkorával indul, amely ugye a magyar történelem tragikus időszakára, az 1944. évi zsidótörvények életbe léptetésére, következképp a kolozsvári kislány édesanyjának elhurcolására esett, ezért jónak láttam egy valós történelmi esemény felidézését, és pedig Márton Áron püspök 1944. május 18-i nyilvános kolozsvári állásfoglalását a zsidók begyűjtése ellen. Annál is inkább, mivel a regény cselekményének egyik mozzanata is ezt megengedi, minthogy a kislány nevelőanyja részt vett ezen a misén, és értette a püspöki szentbeszéd üzenetét. Összekapcsolhatónak véltem tehát a mű ábrázolt, belső világának egy mozzanatát egy másik, a valóságban megtörtént eseménnyel, s ezáltal mintegy szélesebb, történelmi távlatot kínálhattam a regény olvasói befogadásához.

- *„Ez a könyv egy apró darabokból (jegyzet, tárcsa, vázlat, karcolat, szösszenet stb.) felépülő, végteleníthető (végtelen) monológ, ennek szinte minden regiszterével: magánbeszéd, fohász, ima, segélykiáltás, »akkor-ismondomamagamét-mindig«, amelyben egy értelmiségi a századvégén (XX.) és a századelőn (XXI.) számbaveszi külső és belső környezetét, saját világát, e környezet és világ külső-belső »állapottját«; teszi mindezeket aggodalommal, tenniakarással, jobbító (leíró) szándékkal» – írja Fekete Vince az Örökségem című köteted fülszövegében. Hogyan látod te magadat szerzőként: kritikusként, publicistaként, esszéistaként?*

- A rendszerváltás előtt kritikusként tettem a magam dolgát, ahogy mondtam volt, szövegeket, műveket értelmeztem, tehát életproblémákról áttételesen szólhattam. Osztottam Láng Gusztáv meglátását: „A kritikus mindig könyvekről beszél, de mindig az életről ítélkezik. A kritika nemcsak esztétikai, hanem erkölcsi megmértetés is (...)” Világos volt akkor, hogy a diktatúra nem tűri a szólás- és vélemény szabadságot, így publicisztikában nem lehet helye a rendszert bíráló írásnak, a látszatvalóságot leleplező véleménynek. Ilyen műfajjal alig is próbálkoztam. Még a rendszerváltás után is jó ideig a fiatalon választott pászmán haladtam. Mint kritikus és irodalomtörténész volt tennivalóm épp elég, ami kitöltötte időmet.

Aztán eljött az ideje a „direkt” műfajnak, a publicisztika kínálta formáknak is. Irodalmi indíttatásom bizonyára kihallatszik ezekből is, nem hiába jellemezte irodalomkritikusom az *irodalmian hétköznapi*

szó szerkezettel a kötetet, azt írván, hogy a hétköznapi életeseményeket irodalmi regiszterbe emelem. Az *Örökségem* folytatása lenne *Az idő kihívásai* című kötetem, s minthogy egyes darabjait az idők „járására” figyelve írtam közel tíz éven keresztül, a két kötet együtt akár a szerző intellektuális naplójának is tekinthető.

A publicisztika személyes töltete mintegy bátorított, hogy kritikáimba is több szubjektivitást engedjek beáramlani, hogy bizonyos szépirodalmi eszközökkel is éljek, s ezek együttesen, egy határozott intellektuális igénnyel és tartalommal bizonyára az esszé születésének irányába hatottak.

- Jól ismered a rendszerváltás előtti irodalmat, generációs szempontból ahhoz kötödsz, ugyanakkor a fiatalabb szerzőkre is figyelsz. Milyennek látod a kortárs magyar/erdélyi irodalmat?

- Csak megismételni tudnám, amit néhány évvel ezelőtt mondtam: sokszínű és többszólamú az erdélyi műhelyekben keletkező irodalom. Én magam az intellektuális, gondolati telítettségű művekkel „rokon-szenvezek” – ilyenek születnek ma is lírában és epikában –, no meg a klasszikus formákat és motívumokat a legmaibb személyes és közösségi tapasztalatokkal és mintákkal „nemesítő” játékos, de komoly kísérletekkel. Ismerjük ugye a varázsszót: „Én játszom ugyan, de ti vegyetek komolyan.” Hogy Szilágyi Domokosra hivatkoztam, megjegyezném, műve megkerülhetetlen, élő örökség.

Az élő irodalomról lévén szó, az egyik nagy kihívás azzal a személyi veszteséggel függ össze, ami a közelmúltban érte irodalmi életünket Kányádi Sándor, Szócs Géza, Kovács András Ferenc és Szilágyi István távozásával. Véleményem szerint külön is pótolhatatlanok, és életművük még sokáig hatással lesz – hogy tudományoskodva mondjam – az irodalmi produkcióra. Úgy vélem, életművük kihívás és kapcsolódási pont – beleértve a folytatást, de a szakítást is – a mai alkotók számára.

- Ki a legfrissebb „felfedezett”, illetve ki az a szerző, akinek munkásságát leghosszabb ideje követed?

- A felfedezés, illetve annak elégtétele vagy kudarca a szerkesztői feladatkörhöz kötődik, így a „mandátum” nélküli kritikus esetleg a már elindítottak közül választhat, azok valamelyikére irányíthatja az olvasó figyelmét. Ilyen téren tehettem magam is lépéseket a nyocvanas

években egy-két, a Forrás könyvsorozatban indult költő felé, vagy például a kötet nélküli, fiatal prózaírókat bemutató antológiáról írva (*Ajtók*, 1987) emeltem ki ugyancsak egy-két szereplőt, egyikük ma a hazai novella-, másikuk a regényirodalom megbecsült szerzője. A rendszerváltás után a magam személyes választása volt, hogy olyan író rövidpróza-kötetéről írhattam, akinek születési éve a véletlen folytán az én egyetemi abszolválsi évemmel esik egybe, aztán szívesen tettem próbára magam olyan költő munkájáról írva, aki első kötetem megjelenési évében született...

Elég hosszú időnek mondhatom, ha jól megszámlolom, hogy 1980–81-ben jegyzetet közöltem Markó Béláról az *Iffjúmunkás*ban, és könyvismertetőt a *Korunk*ban, utoljára meg 2022-ben kritikát a *Székelyföld*ben. Ebben a sorban van a helye még – a róluk készült írásaim időrendje szerint – Páskándi Gézának, Boér Gézának, Méliusz Józsefnek, Kenéz Ferencnek, Király Lászlónak és Fekete Vincének.

- Jó néhány erdélyi írósort ismersz közelről: hogy látod, mi kellett anno, és mi kell most a tehetség mellé az érvényesüléshez? Miért kallódnak el sokan?

- Engedd meg, hogy kérdésed második felére, egy kissé eltávolodva a konkrét politikai és társadalmi helyzettől, amelyben élünk, valamint az egyéni esetektől, egy versrészlettel válaszoljak. Tudod, én jól megjegyeztem – miután Kolozsvárról hazatértem, közel ötven évvel ezelőtt – Lászlóffy Aladárnak egyik versét, amelyben írva vagyok, hogy „sokan rohadnak el húsz és harminc között, / mert esős a nyár, mert száraz a nyár, / mert könnyű az élet, mert nehéz az élet, / mert nem jön ki nekik, mert kijön nekik, / mert egy leckét sosem felejtenek el, / mert másvalamit tökéletesen elfeledtek, / mert sokan rohadnak el húsz és harminc között.” Örök emberi sorskérdésre, mert végső soron arról van szó, lehet helytállóbb választ adni?!

Aztán meg ki tagadná, hogy az érvényesülés nem foglalkoztatja? Ez is az emberi természettel függ össze. A maga munkálkodása során bárkiben felmerül, hogy hol a helye, illetve miért van éppen ott a helye, továbbá, hogy mit tart önmagáról, illetve mit tart róla a világ? Azt gondolom, hogy rendszer- és kormányfüggő is, hogy miként lehet érvényesülni, de tegnap is, ma is, akinek mércéje és erkölcsi érzéke nem romlott meg, különbséget tudott, illetve tud tenni érvényesülés és

érvényesülés között. Mindenekelőtt érvényes üzenetet hordozó munkák kelljenek, s ettől nem szabad eltekinteni, még ha látja is az ember, hogy egyeseknek ilyenek nélkül sikerült magukat érvényesíttetni. Meglehet, holnap ugyanúgy tekintünk egy-egy magyar állami díjas író valamely munkájára, mint a tegnapelőttiekre, a romániai szocreál nagy diadalát példázó *Török a parlagon* címűre (1950-ből) vagy *A legmagasabb hőfokonra* (1951-ből), amelyekkel már jó ideje, ha nem tévedek, az olvasók nem keresik a találkozást...

Tudjuk, a diktatúrában a támogatásra és a tiltásra tevődik a hangsúly, így a dolgok és értékek megítélése eléggé egyértelmű. Vagy fehér, vagy fekete. Ezért szűrhat szemet – hogy erősebb kifejezést most ne használjak –, ha önkényes döntések történnek például állami díjak odaítélésében, ha valamely irodalmi szereplő elismertetése végett különféle szolgálatainak értékét helyezik előtérbe műve értékével szemben. Ahogy én látom, a következetes, kitartó munka, a fegyelem s az ember saját határainak ismerete meghozza, ha nem is a sikert, de az eredményeket bizonyosan. Ezután is követendő elvem – az elismertségtől

A Székelyföld Galéria meghívottjaként 2023 júliusában, Zsidó Ferenc főszerkesztő és Fehete Vince főszerkesztő-helyettes társaságában. (Fotó: László F. Csaba)

függetlenül –, hogy az elvégzett munkának hatása és kisugárzása legyen.

– *Hetvenéves elmúltál, számvetős volt a kerek évforduló? Milyen további irodalmi terveid vannak?*

– Kedves Feri, én tulajdonképpen nem is tervek kigondolásával és készítésével voltam/vagyok elfoglalva ama kerek évfordulót – Istennek hála! – megérve, hanem a napi írói feladatok elvégzésével, s ezeknek amíg kötelességszerűen, de élvezettel tudok eleget tenni egy kedvező, megértő családi környezetben, igazi társ mellett, addig elégedettnek tartom magam. Így pedig békében lehetek önmagammal.

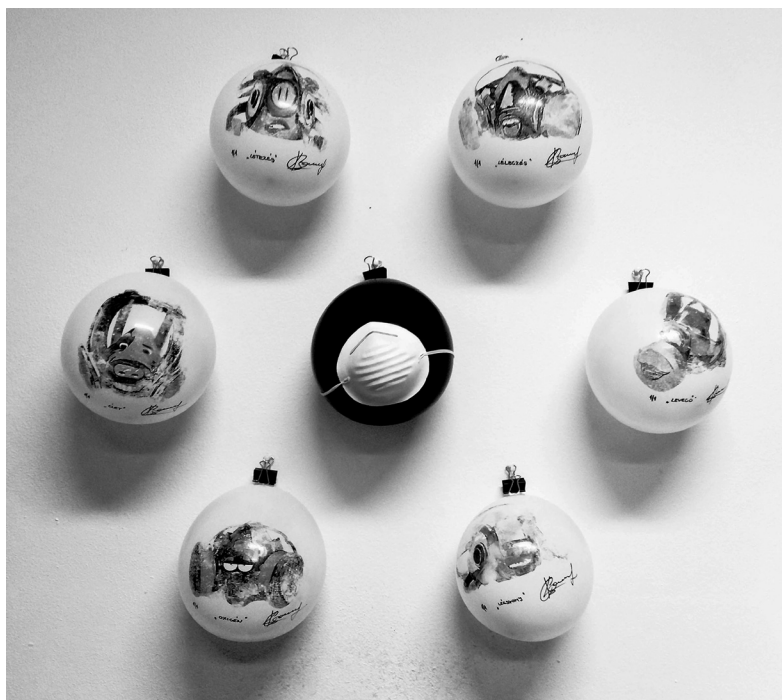
Goethe egyik szereplője a *Vonzások és választások*-ban az emberi szépségről állítja ugyan, de én a szépségre mint olyanra is érvényesnek tartom azt, hogy „aki a szépséget meglátja, azt nem érheti semmi rossz, összhangban érzi magát önmagával és a világgal.”

BORCSA JÁNOS 1953. július 29-én született Kézdivásárhelyen. Az általános iskolát Kézdiszentléleken, a középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen végezte. 1976-ban szerzett tanári oklevelet a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán. 2000-ben ugyanitt doktorált summa cum laude minősítéssel. Tagja a Romániai Írók Szövetségének (1990), a Magyar Írószövetségnek (1996), az Erdélyi Magyar Írók Ligájának (2002).

Szakmai kitüntetései, díjai: a Romániai Írók Szövetsége Debüt díja 1986-ban, A *Hét*-nívódíj 1994-ben, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Tudományos Tanácsának Apáczai-díja 2012-ben, a *Székelyföld* című kulturális folyóirat díja 2014-ben, Magyar Arany Érdemkereszt 2018-ban, Kézdivásárhely Pro Urbe díja és a Magyar Művészeti Akadémia Életút díja 2024-ben.

Fontosabb kötetei: *Megtartó formák* (Irodalomkritikai kísérletek. Bukarest, 1984, Forrás sorozat, Kriterion Könyvkiadó); *Szövegközelben – létközelben.* (Tanulmányok. Marosvásárhely, 1994, Mentor Kiadó); *Szövegzigettenger.* (Glosszák, kritikák, tanulmányok. Kolozsvár, 1997, Komp-Press Korunk Baráti Társaság); *Méliusz József.* (Monográfia. Bukarest–Kolozsvár, 2001, Kriterion Könyvkiadó); *Irodalmi horizon-*

tok. (Reflexiók, tanulmányok, interjúk. Kolozsvár, 2005, Komp-Press Korunk Baráti Társaság); *Őrzők és ébresztők.* (Publicisztikai írások és kritikák. Kézdivásárhely, 2007, Ambrózia Kiadó); *Merítés.* (Kritikák, tanulmányok, jegyzetek. Kolozsvár, 2009, Kriterion Könyvkiadó); *Értékkeresők – értékalkotók.* (Kritikák, portrék, tanulmányok. Kolozsvár, 2012, Kriterion Könyvkiadó); *Nehéz hűség.* (Jegyzetek. Kolozsvár, 2014, Kriterion Könyvkiadó); *Írói üzenetek nyomában.* (Kritikák, tanulmányok, jegyzetek. Kolozsvár, 2016, Kriterion Könyvkiadó); *Örökségem.* (Jegyzetek, glosszák, tárcák. Kolozsvár, 2018, Kriterion Könyvkiadó); *Világot benépesítő művek.* (Kritikai szemle 2016–2020. Kolozsvár, 2020, Kriterion Könyvkiadó); *Az idő kihívásai.* (Jegyzetek, glosszák, tárcák. Kolozsvár, 2023, Kriterion Könyvkiadó).

Levegő, 2018
(installáció, egyedi grafikai technika)

Iancu Laura

A MOLDVAI MAGYAROK A CEAUȘESCU-ÉRÁBAN

– a publikációk tükrében –

Az utóbbi években több olyan kiadvány látott napvilágot, amelyek révén képet kaphatunk a moldvai magyarság '67–89 közötti életéről, történetéről. Az egyik ilyen fontos munka Zsíros Tibor 2021-ben megjelent, *Képek, emlékek Moldvából és Erdélyből (1974–1990)*¹ című kötete, amelyben a szerző a jelölt időszakban megtett moldvai útjairól szóló beszámolóit, gyűjtéseit és fényképfelvételeit adta közre. A másik mű Szócs Anna *Édesanyám rózsafája*² címmel 2023-ban közreadott önéletírása, amelyben éppen azokról a folyamatokról olvashatunk, amelyek a kommunizmus évtizedeiben zajlottak le. Ezek a – moldvai magyarság 20. századi története szempontjából is – rendkívül értékes munkák irányították a figyelmemet annak a kérdésnek a megvizsgálására, hogy vajon a korabeli olvasók mit tudhattak, olvashattak a moldvai magyarságról? A kérdés megválaszolására az Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc – Tánczos Vilmos által összeállított, 2006-ban közreadott csángó bibliográfia tételeiben elérhető adatok szintetizálása révén teszünk kísérletet. Egy mindenre kiterjedő kép megrajzolása meghaladja a dolgozat kereteit, azokra a kérdésekre fektetjük a hangsúlyt, amelyekről a közleményekben a legtöbb szó esik, és amelyeket – kutatástörténeti szempontból – lényegesnek ítélünk. Minthogy a tudományos kutatások történetét többen összefoglalták már, ebben a dolgozatban azokra a sajtótermékekre fektetjük a hangsúlyt, amelyek a hétköznapi életet, a magyarság korabeli általános állapotát érintik.

Nicolae Ceaușescut (1918–1989) 1967-ben választották Románia államfőjévé. A vezér centralizált, diktatórikus hatalomgyakorlása bizonyos területeken sikeres gazdaságpolitikát eredményezett (pl. a külföldi államadósság törlesztése), ugyanakkor a drasztikus intézkedések az

-
- 1 Zsíros Tibor: *Képek, emlékek Moldvából és Erdélyből (1974–1990)*. Budapest, 2021, Fekete Sas Kiadó.
 - 2 Szócs Anna: *Édesanyám rózsafája*. Budapest, 2023, Méry Ratio Kiadó – Kisebbségért Pro Minoritate Alapítvány.

országot a gazdasági összeomlás szélére sodorták, az élelmiszer-, energia-, gyógyszerhiány stb. pedig az éhínség küszöbére juttatta a lakosságot. A diktatúra eszközei érvényesültek az oktatásban, a kulturális életben és természetesen a kisebbségpolitikában is. Az állam korlátozta a szólás- és sajtószabadságot, az 1970-es években meghirdetett homogenizációs program pedig a kisebbségek teljes asszimilációját célozta meg.

Ez az időszak a moldvai magyarság történetében is sok szempontból kritikus korszak. Az ezekben az évtizedekben lezajlott, társadalmat, gazdaságot, munkapiacot stb. érintő folyamatok gyökeresen megváltoztatták a falvak életmódját, a társadalmi életet, a szokásvilágot, és az anyanyelvhasználat és az identitás erodálása terén visszafordíthatatlannak tűnő folyamatokat indítottak el. Számos helyen és alkalommal megfogalmazást nyert, hogy a Ceaușescu-érában a moldvai katolikus magyar kisebbség elnyomása fokozódott. A magyar nyelvű vallásos kiadványokat elkobozták, az anyanyelvhasználatot tiltották, az etnikai identitás vállalását büntették, a rebellis személyeket zaklatták; a magyar (különösen a magyarországi) kutatók nem folytathattak helyszíni kutatásokat stb.³ Egy 1973-ban Moldvába tett diplomáciai út tanulságait összegezve, Magyarország bukaresti nagykövete, Martin Ferenc úgy fogalmazott: „a nyomás – az ’államin keresztül a társadalmi’ is igen nagy (...), a fenti méretű és módszerű erőszakos asszimiláció a történelmi Magyarországon ismeretlen volt”.⁴

A korszakról szóló történeti munkákban az is megfogalmazást nyert, hogy „a nyolcvanas évek elejétől a csángókkal kapcsolatos, tudományos publikációk csak véletlenszerűen jelenhettek meg – majd még úgy sem” stb.⁵ ami – ahogyan a folytatásban kifejtjük – árnyalást igénylő állítás. A diktatórikus keretek között működő Romániában ugyanis, mind a romániai, mind a magyarországi, sőt még a nemzetközi közvélemény is, különféle sajtótermékek, közlemények és tudományos művek révén értesült a moldvai katolikusok aktuális társadalmi, vallási helyzetéről, a nyelvismeret és az identitás állapotáról stb.⁶ A sajtó- és szólásszabad-

3 Az ebben az időszakban megjelent nyelvészeti munkák korábbi évek gyűjtéseit dolgozták fel, az ekkor végzett gyűjtések jelentős többsége pedig '89 után látott napvilágot.

4 Vincze 2004. 54. p.

5 Vincze 2004. 53. p.

6 Természetesen a közvélemény azon része, aki a kérdés iránt érdeklődött.

ság korlátozása, a cenzúra ellenére évente átlagosan 30-50 (román, magyar, nemzetközi) publikáció jelent meg,⁷ különféle, a moldvai magyarok történelmével, kultúrájával, folklórájával, nyelvjárásaival kapcsolatos témában,⁸ de a sajtóban közreadott izgalmas, tudományos vitákra is sor került. A magyar tudományosság általánosságban ugyanazzal a figyelemmel kísérte a moldvai magyarságot, mint a többi külföldi magyar közösséget. A különféle szintézisekben (tankönyvekben, gyűjteményekben, lexikonokban),⁹ az országos, ill. Kárpát-medence-szerte végzett gyűjtésekben a moldvai magyarokra kiemelt figyelmet fordítottak.¹⁰ A Moldova történetével kapcsolatos román tudományos publikációkban a katolikus falvak és a katolikus egyház története is teret kap.¹¹ Az Olaszországban működő román (katolikus) egyháztörténészek sorra adták ki a vatikáni titkos levéltárban feltárt forrásokat olasz, angol és román nyelven.¹² Ezek a közlemények serkentő hatással voltak a magyar vatikáni kutatásokra is.¹³

Tény, hogy az ekkor közölt tudományos publikációk „etnikum-semleges” témákat tárgyaltak (pl. kukoricacséplő kosarak, mezőgazdasági eszközök, a kendermunka és eszköztára, népi építészet, táplálkozás- és szőlőkultúra, népművészet stb.), a nyelvészeti vizsgálatok pedig főként a román kölcsönszavak hatását (pl. Márton Gyula munkái) vizsgálták. Ezeknek az óvatos, a tudomány szűk területén mozgó írásoknak a társadalmi és kisebbségpolitikai hozadéka azonban felbecsülhetetlen,

7 L. pl. mások mellett Schöpflin György A magyarok helyzete Romániában címmel, 1979-ben Párizsban megjelent írását a *Magyar Füzetek* 5. számában, vagy Domokos Pál Péter az olaszországi *Katolikus Szemlében* megjelent cikkei (Domokos 1979a; 1982.) stb.

8 1967-ben erdélyi kutatók (Faragó József, Márton Gyula) német, francia folyóiratokban, a román szerzők pedig olasz lapokban közöltek írásokat a témában. A tárgyalt időszakban a legjelentősebb munkákat a nyelvészek adták közre. A kutatásokat értékeli és összegzi: Tanczos 2011.

9 A tankönyvek, a gyűjtemények külön fejezetet szenteltek a moldvai nyelvjárásoknak, népköltészetnek, néptáncnak stb. (pl. Bárczi-Benkő-Berrár 1967; Ortutay-Kríza 1968; Kallós 1970; Martin 1970–1972; 1974, Erdélyi 1974; Vargyas 1976; Kósa-Filep 1983; Lammel-Nagy 1985).

10 L. pl. N. N. 1972. L. pl. a Magyar Néprajzi Atlasz; A Romániai Magyar Nyelvjárások Atlasza stb. Kallós Zoltán kötetei, kiemelten a klézsei Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa folklórtudását közreadó kötete: Kallós 1973.

11 A román tudományos munkák jellemző témái ebben az időszakban: várak, városok, vásárok története, agrártörténeti, ill. a történeti forrásokat feldolgozó kutatások, régészeti tárgyú munkák stb.

12 Tocănel 1973; Dumitriu-Snagov 1973.

13 A vatikáni források feltárására irányuló román–magyar kutatások mintegy másfél évszázadot felölelő történetét Molnár Antal tekintette át és értékelte. Molnár 2024.

hiszen pl. az „alapigazságok” megfogalmazását egyik szerző és egyik írás sem negligálta. Elég itt Murádin László 1979-ben, *A Hét* hasábjain közölt cikkére utalni, ahol a szerző részletesen és pontosan tisztázza a csángó fogalommal kapcsolatos tudnivalókat, leszögezi a csángóság magyar eredetét, nyomatékosítva azt is, hogy „mindig is mások illették e néprészeket így;¹⁴ a csángó nevet (...) önmaguk sohasem tekintették sajátjuknak”.¹⁵ Vagy – a sajtótermékek közül említve egy példát – idézhetnénk Beke György 1971-es írásából: „A moldvai csángók anyanyelvének megőrzése (ötven-hatvanezren beszélnek magyarul Moldvában) nem kuriózumként érdekel, hanem a nyelvi megmaradás lehetőségeit keressük benne.”¹⁶ Ezt az eljárást látjuk érvényesülni a Lakatos Demeterről szóló, folyamatosan gyarapodó recepcióban is,¹⁷ ahol a szerzők a szabófalvi poéta költészetén messze túlmutató kérdéseket is érintenek, írásaikban a falu tágabb környezete és életvilága is megjelenik,¹⁸ de szót ejtenek az etnikum helyzetéről és a nyelvismeret állapotáról is.¹⁹ Árnyaltabb a kép a moldvai magyar közösség helyzetét bemutató, a nemzetközi közvéleményt célzó publikációk terén is.²⁰ Meglehet, az erdélyi magyarság elnyomását megfogalmazó memoran-

14 Tk. a Székelyföld peremén és/vagy a területén kívül élő székelyeket.

15 Murádin 1979. 4. p.

16 Beke 1971a. 1532. p.

17 Lakatos Demeter verseit a romániai magyar lapok folyamatosan közzélték. 1988-ban Bernben, *Csángú strófák. Válogatott versek* címmel önálló kötete is megjelent. Költészetéről számos írás olvasható a magyar sajtóban és a szakmai lapokban (Magyarországon is). A szerzők között találjuk Faragó Józsefet, Beke Györgyöt, Páskándi Gézá, Domokos Pál Pétert, a délvidéki folklorista-nyelvész Penavin Olgát és másokat.

18 Példaként említhetjük Kallós Zoltán *A keservekekről* című, három részben közölt írását, ahol a szerző a műfaj életteréről, az éneklés társadalmi, érzelmi stb. motivációiról is szót ejt. A népköltési szövegek mellett az olvasó számos információ birtokába jut (Kallós 1969. 3. sz. 47–48. p.; 4. sz. 37–40. p.; 6. sz. 41–45. p.). Jelentősek a guzsalyasról, a hejgetésről stb. közölt írásai is, amelyekből kiderül: az 1960-as években a magyar népköltészet Moldvában még élő volt, ill. a munka és az ének szervesen összekapcsolódott. A hejgetők a házigazda igénye szerint magyarul vagy románul hejgettek. L. pl.: Beke 1971a. 1532–1533. p.

19 Itt említhetjük meg, hogy Lakatos Demeter mellett Demse Márton írásai (publicisztika, vers) is folyamatosan megjelentek, sőt: Szeszka Erdős Péter személyében társszerzővel is találkozunk, aki a jeles történésszel, Imreh Istvánnal közös tanulmányt jegyzett a szabófalvi jogszokásokról. Imreh-Szeszka Erdős 1978. Erdős Szeszka Pétertől később is jelentek meg írások (pl. Szeszka Erdős 1982.). Magyarai Lajos a *Megyei Tükör* 1970. évi október 25. számában a klézsei Miklós György népi költő kéziratáról adott hírt. Az anyag hollétéről semmiféle konkrét információt nem közölt. A Magyarországon élő moldvaiak közül a lányiki Laczkó István közölt önéletrajzi és néprajzi írásokat.

20 Vö. Vincze 2004. 53. p.

dumok számához és jelentőségéhez képest szerényebb mértékben és súllyal, de a moldvai magyarság helyzetét vázoló nyílt levelek is készültek.²¹ San Franciscóban, az Új Hidfő Kiadónál *Magyarok a Kárpátokon túl* címmel kötet is jelent meg.²²

Röviden jegyezzük meg, hogy a moldvai katolikusok történelmével, jeles személyiségeivel kapcsolatos szépirodalmi művek, Cseres Tibor munkái kiemelten is, a művészet eszközeivel közvetítettek ismereteket és mutattak rá fontos összefüggésekre.²³ A tudományos munkák közül, hatásuk és jelentőségük okán ki kell emelni Domokos Pál Péter, Petrás Incze János gyűjtéseit és Kájoni János énekeskönyvét közreadó „...*édes Hazámnak akartam szolgálni...*” címmel 1979-ben megjelent művét,²⁴ Mikecs László nagy jelentőségű történeti szintézisének az újrakiadását (1941, 1989), valamint a Benda Kálmán szerkesztésében megjelent, *Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár (1467–1706)* című kétkötetes opust.²⁵ Összegezve az eddigieket: azt látjuk, hogy a tárgyalt időszakban számos kérdésben zajlottak tudományos kutatások, sőt, már kutatástörténeti összegzések is készültek, kétségkívül a kor körülményeiből adódóan szerény számmal és korlátozott keretek között. Világosan látható

-
- 21 L. pl. a müncheni *Életünkben* 1982-ben közreadott „Nagy keserűségben vagyunk... Csángó magyarok levele II. János Pál pápához” című közlemény, vagy a magyarországi értelmiségiek által megfogalmazott, szintén Münchenben megjelent levél (N. N. 1985.), illetőleg Domokos Pál Péter írásai (Domokos 1979a; 1982). A jelentések megfogalmazói a teljes elszigeteltség ellen emeltek szót, és az anyanyelvhasználat, az anyanyelvű vallásosság és oktatás jogát szorgalmazták.
 - 22 A könyvhöz nem jutottam hozzá. A kötetről hírt adó Fabó László hosszú évekig fő támogatója volt a Csíkszeredában bejegyzett Domokos Pál Péter Alapítványnak, amely az Erdélyben és a Székelyföldön tanuló moldvai diákok oktatási és lakhatási költségeit finanszírozta. Névtelen 1988.
 - 23 L. pl. Cseres 1982., 1985.
 - 24 A szerző korábban már közölt a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzött, általa feltárt Petrás-gyűjtésekből (pl. Domokos-Rajeczky 1956. I. 25–129. p.), ill. Petrás munkásságának jelentőségéről is szolt korábbi írásaiban (pl. Domokos 1975). Domokos Pál Péter római kutatásai során kísérletet tett arra, hogy a kötetből II. János Pál pápának is ajándékozzon, de tervét nem tudta megvalósítani. Molnár Antal kutatásaiból kiderült, a kötetet végül Mester István juttatta el a katolikus egyházfőhöz. Molnár 2024. 41. p. Domokos Pál Péter ebben az időszakban Magyaroroszágon és külföldön megjelent írásai jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a tágabb magyar közvélemény értesülhetett a moldvai magyarságról. A moldvai magyarok iránti figyelmet tartotta ébren a Magyarországon, Tolna, Baranya megyében élő moldvaiak körében végzett gyűjtéseivel is, amelyhez sokan mások is csatlakoztak.
 - 25 Mikecs kritikai kiadású művét Kósa László értékelte (Mikecs 1989). A Benda-mű '89-es évszámmal '90 elején jelent meg. A mű keletkezéstörténetét Molnár Antal foglalta össze (Molnár 2024. 47–84. p.).

az is, hogy a moldvai magyar etnikumra és kultúrára irányuló figyelem következetes volt.²⁶

A moldvai magyarság 20. századi történetéről szóló kötetében Vincze Gábor úgy fogalmazott: „a hatvanas évek végén és a hetvenes években foglalkoztak legtöbbször a Moldvában élő magyar ajkú csángókkal – természetesen anélkül, hogy a legsúlyosabb problémáikat (az anyanyelvű oktatás hiánya és a magyar mint liturgikus nyelv tilalma, az asszimilációs folyamat felgyorsulása) akár csak említeni lehetett volna”.²⁷ A ’67–89 között megjelent publikációk áttekintése révén a képet árnyaltabban látjuk, és a tapasztalat azt mutatja: az asszimilációra és a moldvai katolikusok hétköznapijaira a tudományos publikációk később sem fejtettek ki pozitív hatást, ami mindennél világosabban jelzi azt, hogy ezek a kérdések a politika területére tartoznak.²⁸ A korabeli szerzők – a korszellem és a cenzúra keretein belül – számos, politikailag kényes kérdést érintettek. Példaként említhetjük Beke 1974-ben közölt írását, amelyben a szerző az alábbi részletet idézi Kovács László 1971-es cikkéből:²⁹ „Több e vidéken tevékenykedő tanítótól hallottam, hogy az iskolába lépő gyermek éveken keresztül nyelvi nehézségekkel küzd. Az utcán, a családban ugyanis csak »csángós magyarsággal« beszélnek. Így vetődött fel az a kérdés, hogy ezekben az iskolákban valamelyik idegen nyelv helyett heti két-három órában miért ne taníthatnának magyarul. Sokan az életbe kikerülve önszorgalomból tanulnak meg magyarul írni és olvasni, míg az idegen nyelv beszajkózott szavait teljesen elfelejtik (...) az anyanyelv fakultatív oktatására a román tannyelvű iskolákban megvannak a törvényes lehetőségek.”³⁰ Beke emlékeztet arra is, hogy a modern neveléstudomány szerint „anyanyelven könnyebb az ismereteket elsajátítani (...), s aki jobban tanul az iskolában, jobban dolgozik majd az iskola után. Így kapcsolódik össze a pedagógiai tapasztalat és

26 Számos tanulmány és bibliográfia jelent meg, amelyekben a szerzők Bandinus, Zöld Péter, Gegő, Petrás, Mikecs, Domokos stb. munkásságát értékelik. Pl. Farago 1979; Gunda 1989 stb.

27 Vincze 2004. 51. p.

28 Ebből a szempontból is érdekes az a helyzet, ami az erdélyi városokban, ipari munkát vállaló moldvai katolikusok identitása és asszimilációja terén lezajlott. A moldvaiak, annak dacára, hogy magyar környezetbe kerültek, a nyelvi és kulturális sajátosságok okán nem a magyar integrációt, hanem a románságba való asszimilációt választották. Részletesebben: Vincze 2004. 52. p.

29 Az írás a *Falvak Dolgozó Népe* 1971. augusztus 25-i számában jelent meg.

30 Beke 1974. 8. p.

a gazdasági érdek, az egyén és a közösség érdeke”.³¹ Más írásában Beke úgy fogalmazott: „a csángó anyák Pázmány Péter és Károli Gáspár korának naiv szépségeket őrző magyar nyelvén beszélnek”.³²

Tény, hogy „a csángó tematikájú riportok a fő hangsúlyt Bákó és Román megyék »modernizációjára« fektették”, és az is, hogy a szerzőknek „azt már nem lehetett megemlíteni, hogy a torz, sztálinista típusú iparosítás milyen károkat okozott a Csángóföldön (is). A hatalmas, energiafaló kombinátok a környezetet tönkretették, a csángók által is lakott települések egy része (Bákó, Onyest) a »városrendezés« áldozatává vált”.³³ Az újságcikkek kritikáját tükrözik a riportokkal kapcsolatos korabeli – sajtónyilvános – viták is. A moldvai falvakról a legtöbbet tudósító Beke György például a ’70-es években „őszintén megvallotta az élet és az írás törvényei ellen elkövetett vétkeit (szemérmes elhallgatások, féligazságok ábrázolása, bénító önkontroll)”.³⁴ Mindazonáltal az vitathatatlan, hogy az ipari munkásélet bemutatása mellett a falvak lakóira is nagyobb figyelem irányult, a városi riportokban az ott dolgozó katolikusokról, magyarokról mindig szó esik. Példa erre Szépréti Lilla írása, aki bákói látogatása során a lézpedi Zöld család otthonát is meglátogatta, és egyebek mellett a következőket jegyezte fel: „Zöldéknél beszélgettünk, a szép csángó szöttesekkel díszített szobában (...); a lézpedi asszonyok, lányok nagy része még ragaszkodik az ősi viselethez. Zöldné asszony leánya, Ágniska minden vasárnap abba öltözik.”³⁵

1980 után megtorpant Nicolae Ceaușescu támogatottsága, hatalmát az országot és a társadalmat egészében behálózó Szekuritáté révén gyakorolta, illetve őrizte meg. Egy 1985-ben készült helyszíni feljegyzés szerint a katolikus magyar falvakat „már megközelíteni is lehetetlen (...), mert a vasútállomásokat, az utakat a rendőrség és az államvédelem

31 Beke 1974. 8. p.

32 Beke 1971b. 9. p.

33 Vincze 2004. 51. p.

34 Idézi Cseke 2008. 47. p. Mindazonáltal igazolva látjuk Szepesi Attila Beke György egyik könyvéről írott recenziójában foglaltakat, és pedig általánosságban a riportokra vonatkozóan is, miszerint azok „módszere hallatlanul körültekintő, virtuóz: a találkozások, beszélgetések holtpontjain, csöndjeiben, a múlt képeit keveri (...) a változott jelen látomásához”. Szepesi 1973. 1333. p.

35 Szépréti 1967. 10. p.

beosztottjai őrzik, és mindenkit meggátolnak a beutazásban”.³⁶ Ebből a szempontból is érdekes az, hogy éppen ebben az időszakban, 1981-ben zajlott le a *Flacăra*³⁷ hasábjain az ún. csángó-vita, amit mind a romániai magyar és román, mind pedig a magyarországi értelmiség figyelemmel követett. A vita kérdéseit és tanulságait többen összegezték.³⁸ A konfliktus alapját – a magyar olvasók által jól ismert – Dumitru Mărtinaş elmélete adta, amihez mások mellett, a pusztinai származású Ősz Eröss Péter is hozzászólt. A többfordulós reflexiók sorát a szintén katolikus (csángó?) származású V. M. Ungureanu zárta le, aki a „nép” nevében úgy fogalmazott: „egyszer s mindenkorra jegyezzék meg (...), mi (...) a román nép szerves része vagyunk, és nem engedjük meg senkinek, hogy legdrágább, legszentebb kincsünket: Róma örök fényénél kiforrott román öntudatunkat bántsa”.³⁹ A „spontán sajtóvita” – ahogyan arra a Csiky János – Tarr Gergely szerzőpáros is rámutatott – az elnyomás fokozódásának a jele volt. A katolikusok román eredetéről szóló elméletet részleteiben kibontó Mărtinaş-könyv végül 1985-ben napvilágot látott. Molnár Antal feltárásaiból tudjuk, hogy „a kötetet Ion Coja újságíró és Vasile M. Ungureanu kolozsvári egyetemi tanár rendezték sajtó alá, bevezetőjét a Vatikánban kutató és a Pápai Gergely Egyetemen doktoráló, a Szekuritáté szolgálatában álló Ion Dumitriu-Snagov írta. A vállaltan polemikus, a magyar kutatókat és munkásságukat gyalázó, primitív hangvételű, hanyagul szerkesztett pamfletnek a román médiában és sajtóban óriási hírverést csaptak, számos méltatás jelent meg »az igazi csángó apostol« könyvéről, és a nemzetközi propaganda érdekében elkészült az olasz és később az angol fordítása is”.⁴⁰

36 A dokumentumot – számos, ugyanebben a korban készült irattal együtt – Vincze Gábor közli. Vincze 2004. 381–382. p.

37 Csiky János – Tarr Gergely (Tamás Gáspár Miklós) szerzőpáros a lapot a következőkkel jellemezte: „útszéli hangú, zsandárfenyegetőzést és bulvárfogásokat vegyítő hecclap”, amit „a mai Románia leggyűlöltebb figurája, az udvari költő és a tévé-Goebbels szerepét betöltő Adrian Păunescu szerkeszti”. Megjegyzik azt is, hogy „A Flacăra közleményei nem tekinthetők hivatalos állásfoglalásnak, de mindig kifejezik az uralkodó klikk politikai érzelmeit.” Csiky–Tarr 1982. 1. p.

38 L. még: Vincze 2004. 53. p. Pomogáts 1986.

39 Csiky–Tarr 1982. 1. p. L. még: Ciobanu 1982.

40 Molnár 2024. 73–74. p. Az elméletet később újra megfogalmazták, és pedig egy 1987-ben, Bukarestben kiadott német nyelvű tanulmánykötetben. Az Ion Coja – Mihai Diaconescu – Valeriu Rusu által jegyzett tanulmány címe: A csángók román eredete. A román nyelv érvei. 1985-ben jelent meg Dumea Emil: A moldvai katolikus egyház története című műve is Bukarestben. A szerző a katolikusok magyar eredetét ugyan nem fogadta el, ám az etnikai kérdésekben lényegesen

Ugyanezekben a turbulens években, 1983-ban került sor Rómában Oláhországi Jeremiás boldoggá avatására is. Az eseménytől minden bizonnyal nem függetlenül jelentek meg Ioan Dură (1982-ben és 1984-ben) cikkei a francia *Irenikon* című folyóiratban, amelyben a történész, ortodox pap a moldvai katolikusok 17. századi történetével foglalkozik, és a katolikus–ortodox békés együttélést, az ökumené ideális megvalósulását hangsúlyozza Havasalföld ortodox és Moldva katolikus egyházai és népei között.⁴¹

Az előbbieket valamelyest megvilágítják azokat a körülményeket, amelyekre hivatkozva, a már említett Martin Ferenc bukaresti magyar követ nem tartotta időszerűnek „a csángó kérdés-komplexum bármilyen, románoknak történő felvetését”.⁴² A magyar állam, ahogy Vincze Gábor fogalmazott: „a »hivatalos Magyarország« (...) nem vett tudomást a csángó magyarok kiszolgáltatott helyzetéről”. Ahogyan az eddigiekből is láthattuk azonban, a publikációk révén a magyar közvélemény azon része, amely a határon túli magyarság iránt érdeklődött, a moldvai magyarok helyzetéről is olvashatott időnként egy-egy tudósítást. A ’80-as évek vége felé a tudomány képviselői nyilvánosan is színre léptek. A ’88-ban, a Magyar Tudományos Akadémia székházában megtartott konferencián⁴³ például a téma és a korszak legjelesebb szakértői (Domokos Pál Péter, Benda Kálmán, Gunda Béla, Benkő Loránd stb.) tartottak előadást, az eseményről pedig szinte minden fővárosi és megyei lap beszámolt.

A moldvai magyarok hétköznapijait elsősorban a nem tudományos publikációk alapján rekonstruálhatjuk. A ’67–89 között megjelent riportok, publicisztikák anyaga rendkívül gazdag és számos tanulsággal szolgál. Az újságírók felkészültek, előzetes tájékozódásukhoz írásaikban is a gyakran idézett magyar szakirodalmat, valamint a román szépiro-

árnyaltabban fogalmaz. A jászvásári egyházmegye oktatási intézményeiben működő kutatók (pl. Emil Dumea; Zaharia Dumitru; Ioan Muraru) egyre gyakrabban közölnek az egyházmegye és intézményei történetével kapcsolatos munkákat, amelyekben már a megyei levéltárakban fellelhető írott forrásokra is történik hivatkozás.

41 Erről a kérdésről és Domokos Pál Péter ide kapcsolódó munkásságáról l. Iancu 2021.

42 Vincze 2004. 54. p.

43 A rendezvényt Petrás Incze János születésének 175. évfordulója alkalmából rendezte meg a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

dalmat használták fel.⁴⁴ Ez a forrástár a moldvai katolikusok 20. századi történetének (majdani) rekonstruálásában megkerülhetetlen. Ennek a tételnek a megerősítéséhez idézünk röviden Tázlói Gábor egyik írásából, amelyben a szerző a kutatások által méltatlanul mellőzött Duma János⁴⁵ püspökről ad hírt:

„Ebéd után vendéglátóim elmesélték Duma János nagypataki születésű püspök temetését, s az 1940-es évek végén dúló egyházüldözést. Duma Jánost püspökké szentelték, de az állam nem engedte, hogy megyéspüspök legyen Romániában. Börtönbe vetették, s szabadulása után is élete végéig házi őrizetben tartották, előbb Konstanca megyében, majd Zsilvár (Tîrgu Jiu) havasalföldi városban. Konstancában a szülőfalujából Bocskor Mihály (ragadványnevén Háporty) látogatta. Úgy mondták, hogy élete vége felé már hazajöhetett volna, de az akkori nagypataki pap, Csirir nem akarta. A moldvai papság között ma is idegenkedés veszi körül Duma Jánost, akit a nép szentként tisztelt. Holttestét gyóntatója (lelkivezetője) Sánta Pista és a nagypataki harangozó fia, Diák Jendzsen (aki ma Berzuncon pap) hozta haza (nem éppen legális úton). Halálhírére a szülőföld népe megmozdult, s minden egyházi s világi hivatal közreműködése, engedélye nélkül hozzálátott, hogy méltó módon eltemesse nagy halottját. A faluban több háznál készítették az ételeket a temetés napjára odaseregglő népnek. A templomból a temetőig vezető utat feldíszítették, mindenhol szóttéseket raktak a kerítésekre. A falutól mintegy 2 kilométerre húzódó országútra a nép gyertyákkal vonult ki a halott fogadására. A megyeszékhelyről, Bákóból egy vizsgálóbizottság jött a faluba, s kérdőre vonta a helyi állami és egyházi vezetőket (papokat) a sajátos mozgolódás miatt. Úgy a néptanácsos s a »kollektív« vezetői, mint a papok azt válaszolták, hogy ők nem tehetnek semmit, mert a nép mindent önhatalmulag csinál. A temetésen mintegy 5 ezren vettek részt, amit a kalácsok szétoztásából állapítottak meg. Az 1940-es évek vége felé élesedő egyházüldözés

44 A szerzők hivatkoznak Ion Creangă, Mihail Sadoveanu, Alecu Russo stb. munkáira.

45 Ioan Duma (1896–1981) ferences szerzetes Nagypatakon született. 1948-ban szentelték címzetes püspökké, titokban. Hívei körében rendkívül népszerű és köztiszteletben álló lekipásztor volt. 1949-ben letartóztatták, 1955-ben szabadult, kényszerlakhelyén (Jászvásár, majd Târgu Jiu) állandó megfigyelés alatt állt. 1971-ben a püspöki szinóduson, Rómában, VI. Pál pápával is találkozott. 1981-ben hunyt el. A jászvásári egyházmegye 2003-ban szülőfalujában emlékművet állított a tiszteletére.

bevett módszere volt, hogy a kommunista uralomnak nem tetsző papokat egyszerűen elhurcolták. Ekkor vitték el Benke, Olárus, Dóмок nevű papokat is. A falvakra kijövő katonaságnak azonban nem ment teljesen simán a papok elhurcolása. Mikor hírét vették, hogy viszik a papokat, a templomok harangjai megszólaltak, s így tudatták a mezőkön szorgoskodó néppel a bajt. A harangok zúgására futott a nép a mezőkről, hogy megakadályozza papjuk elhurcolását. A fegyveres karhatalom végül is elhallgattatta a harangokat, s ha véráldozattal is járt, de teljesítette a parancsot.”⁴⁶

Az írások olyan helyekről, helyszínekről és legfőképpen olyan időszakban közöltek híreket a moldvai magyarokról, ahová avatott kutatók nem jutottak el, még a '89 utáni szabad világban sem. A tudósítások jelentős részben a falusiak hétköznapijait mutatják be, annak ellenére, hogy a riportfelvételek adott esetben városi környezetben készültek. Részletes, és néprajzi szempontból igen értékes leírások jelentek meg – a korábban már említett témák mellett⁴⁷ – a moldvai magyarok körében ismert és használt népi gyógy módokról, az általános életkörülményekről, illetve életmódról, a vallási életéről, a lakodalom szokásrendjéről és a kalendáris szokásokról stb.⁴⁸ Az ingázók életmódja és életkörülményei⁴⁹ mellett a férfiak és fiatalok nélkül/híján maradt családok, asszonyok megváltozott szerepét is megvilágítják.⁵⁰ A katolikusok körében igen gyorsan kialakult a falun lakó, városban dolgozó ipari munkásság társadalmi rétege, és már az első évek tapasztalata megmutatta azt, hogy ez a folyamat végül az ipari munkások városba költözéséhez vezetett.⁵¹ Beke György 1971-ben megfogalmazott tapasztalatai szerint: „nincs olyan moldvai csángó falu, ahol a férfinép java része

46 Tázlói 1988. 23. p.

47 Nyelvhasználat, népköltészet, népművészet, föld- és szőlőművelés, építkezés, tárgyhasználat stb.

48 Ince 1978. 10. p. Tázlói Gábor több írása: Tázlói 1988; 1989a; 1989b; 1989c; 1989d. A kutatásaim során kiderítettem, hogy Tázlói Gábor Zsíros Tibor álneve.

49 A napi és a heti rendszerességgel ingázók, valamint az ennél ritkábban hazalátogatók köre és élete valamelyest különbözött egymástól. A leírások alapján úgy tűnik: a moldvai magyarok az ország minden pontjára eljutottak. A közeli ingázók a vasútnál, a távolabbiak bányákban, üzemekben, állami gazdaságokban (téészekben) vállaltak munkát.

50 A rendszeres fizetés, a kereset a pénzhez való viszonyt, viszonyulást is jelentősen megváltoztatta. Beke 1972a. 7. p. A szerzők megjegyzik, hogy „kevesebb most a bocskor”, „nincs mezítlábás gyermek”. Beke 1972b. 3. p.

51 Beke 1972a. 7. p.

otthon maradt volna (...), az asszonyokra maradt minden tennivaló kint a határban és a házak kapuján belül”.⁵² A körülmények dacára ezekben az évtizedekben, egy családban átlagban hat gyermek született, a gyermekek nevelésével kapcsolatos teendők pedig természetesen az asszonyokra hárult.⁵³ A cikkek általános helyzetként mutatják be, hogy alig akad továbbtanuló, szakmát szerző diák, az erre vállalkozók pedig többnyire fiúk.⁵⁴ Ugyanakkor, több helyi irodában katolikus lányok vállaltak állást (irodavezető, technikus stb.), akik új életmódot folytattak, városi ruhát viselnek stb.⁵⁵ Az ipari dolgozók városias szokásai, életvitеле, erkölce stb. lassan és szisztematikusan a falusi életvilágba is beszivárgott. Szinte valamennyi cikkben hangsúlyt kap az állami gazdaságban dolgozó moldvai katolikus asszonyok páratlan szorgalma, amit nem a riporterek, hanem a helyi román tévészerzők tesznek szóvá: „Antalie Untila forrófalvi agrármérnök, egy hetven körül járó sokat tapasztalt »faluszakértő« mondta nekem szinte áhítattal, hogy ilyen munkásasszonyokat, -lányokat ő még nem ismert az életében. »Ne vegye tréfának, mert őszintén mondom: olyan hősök, hogy nem is tudják ezt magukról...«”⁵⁶ „A csángó asszonyok napkelteig már megjárták a várost, ellátják a ház körüli tennivalókat is és jönnek dolgozni a mezőre.”⁵⁷ A riportok részletes tájékoztatást adnak a téészekben dolgozók számáról, munkarendjéről, munkamoráljáról stb.⁵⁸

Önálló forráscsoportnak kell tekintenünk azokat az „asszonysorokat” bemutató riportokat, amelyeket többségben Marosi Júlia, ill. Gazda József és Kóka Rozália adott közre. A magyarországi rangos irodalmi folyóiratokban közölt vallomások rendkívüli hatásúak, szép-irodalmi értékük mellett nyelvészeti szempontból is kiemelten értékes közlemények. Marosi Júlia riportalanyainak nagy része a Magyarorszá-

52 Beke 1971a. 8. p.

53 Beke 1971b. 9. p.

54 Beke 1974. 8. p.

55 Az írásokból kiderül az is, hogy ünnepi alkalmakkor több helyen a hagyományos (nép)viseletet is használják. L. pl. Beke 1972a; 1974. 7. p.

56 Beke 1971b. 9. p.

57 Beke 1972a. 7. p.

58 Beke adatai szerint egyedül Lujzikalagor az a hely, ahol a tééselnök helyi ember. Beke 1974. 7. p.

gon élők közül került ki, ám a visszaemlékezésekben a moldvai életvilág és a családi történetek nyernek megfogalmazást.⁵⁹

A fenti közleményekben foglaltak alapján írhatta azt – joggal – Kósa László 1970-ben az *Élet és Tudomány*ban közölt cikkében, hogy „a csángók között járó néprajzkutató még ma is találkozhat az élő népi kultúrával” és azt, hogy „az egész magyar nyelvterületet tekintve napjainkban (...) a moldvai csángók között a legelevenebb, a leggazdagabb a népköltészet”.⁶⁰

A moldvai katolikusok identitásáról számos írásban találunk vonatkozó adatokat. Beke György 1971-es cikkében a forrófalvi útvjáról számol be. Részletesen leírja a helyi állami gazdaság egyik agrármérnökével folytatott beszélgetést a moldvai katolikusok nyelvéről. Az eszmecserébe a helyiek is bekapcsolódtak, és közösen jutottak arra az álláspontra, hogy a katolikusok által beszélt nyelv a magyar nyelv egyik dialektusa.⁶¹ Beke másik írásában arról olvashatunk, hogy az állami gazdasági vezetők közül többen igyekeztek megtanulni a magyar nyelvet azért, hogy a dolgozókkal érdemben tudjanak értekezni, lévén, hogy az asszonyok jó része ekkor még nem beszélte a román nyelvet.⁶² Példát látunk arra is, hogy a katolikusok magyar nyelvű könyveket igényeltek erdélyi intézményektől. Az ónfalvi Budoară Viorel például román nyelven írt levelében fordult a Hargita megyei könyvterjesztő vállalat-hoz a következő kéréssel: „Csángó diák vagyok (...), szeretném jól megtanulni anyanyelvemet. Segítsenek hozzá ehhez. Küldjenek el nekem minden magyar nyelvű könyvet, ami csak megjelenik”, továbbá Márton Gyula, Kántor Lajos, Láng Gusztáv és Nagy Kálmán köteteit cím szerint is megjelölte.⁶³

A cikkek alapján a magyarok környezetében élő románság számára a legbanálisabb evidencia volt a katolikusok és az általuk beszélt nyelv magyar eredete és volta. A személyes kapcsolatok szintjén a magyar

59 Néhány kiemelkedően értékes közlemény: Marosi 1976; 1980a; 1980b; 1982; Gazda 1984.

60 Kósa 1970. 1456. p.

61 Beke 1971a. 1533. p. A cikkben több, a magyar identitást és a magyar nyelvhez való kötődést kifejező mondat olvasható, továbbá szó esik a „régii magyarokról” és a későbbi székely kivándorlások kérdéséről is stb.

62 Beke 1972a. 7. p.

63 Az olvasói levelet Beke György magyar fordításban adta közre. A cikkben a Hargita megye falvaiban terjesztett könyvekről esik szó, az ügy intézője Tózsér József volt. Beke 1972b. 2. p.

nyelvismeret adott esetben hasznos is volt, a magyarok nem egy helyzetben tolmácsoltak a románoknak.⁶⁴ A magyar nyelvet egyedül az egyház és az állam használta politikai fegyvernek, az asszimiláció jelentős mértékben az állam- és egyházhatalom nyelvhasználatra vonatkozó rendeletei és szankciói következtében gyorsult fel. Politikai állásfoglalásnak tekinthető az az egyházi magatartás is, amiről Tázlói Gábor egyik '89-ben közölt írásában olvasunk: „Kalagoron június 2-án 11 órakor kezdődött a szentmise,⁶⁵ melyen a román nyelvű prédikációt egyik erdélyi pap tartotta. A hatalmas templomban – mely nagyobb, mit a Csíksomlyói kegytemplom! – zsúfolásig telve, a hangszórókon keresztül mindenki hallotta, amint a prédikáló pap – a szép számmal jelenlévő erdélyiek miatt – belekezd, hogy néhány mondatban magyar nyelven összefoglalja a szentbeszéd gondolatait. A hangszórók ekkor nyomban elnémultak. A helyi plébános kikapcsolta az erősítőt. Feszült légkörben, moccanásnyi zizzenés nélkül figyelte a nép a szószékről hulló szavakat... A mise végén az újmisést szintén magyar nyelven elhangzó hálaadása és köszönetnyilvánítása után a hazafelé tartó emberek a »történelmi« eseményről suttoztak: a harmincas évek végén elhallgatott magyar szó újra betört a templom falai közé! A másnap délelőtti szentmisén, ahol erdélyi papok miséztek, a hívek ajkán felcsendült a (...) Mária-ének.”⁶⁶

A dolgozatban megfogalmazott kérdésre, hogy ti.: a '67–89 között megjelent közlemények alapján mi tudható meg a moldvai magyarságról, azt válaszolhatjuk, hogy a kor politikai körülményei és a cenzúra keretei között megfogalmazható és közreadható információk mellett, az olvasók a sorok között, illetve rejtett jelzések formájában számos további adat birtokába (is) juthattak. Nincsenek pontos ismereteink arról, hogy a romániai magyar sajtóorgánumoknak voltak-e magyarországi olvasóik, de azt láthatjuk, hogy a romániai szerzők figyelmének és bátorságának köszönhetően, a romániai olvasók előtt ismert volt a Kárpátokon túli magyar kisebbség helyzete, és azokról a folyamatokról is ismereteket szerezhettek, amelyek ezekben az évtizedekben a körükben lezajlottak. A szakirodalom áttekintése tükrében úgy tűnik, a

64 Erre számos példa hozható. L. pl. Demse 1978. 4. p.

65 A gyulafehérvári papképzőben szentelt Salamon József primíciás (újmisést) miséjéről van szó.

66 Tázlói 1989d. 7. p.

Iancu Laura: A molvai magyarok a Ceaușescu-érában 121

magyar etnikum rendszeres jelenléte a sajtóban és a tudományos közlemények között az etnikai megmaradás szempontjából valamiféle szimbolikus védettséget hordozott a közösség számára, és ez a szimbolikus tőke alapja lehetett a '89 utáni civil önszerveződésnek is.

IRODALOM

- Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán
1967 *A magyar nyelv története*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Beke György
1971a Csángó nyelvi epizódok. *Korunk*, XXX. évf. 10. sz. 1532–1533. p.
1971b Csángó asszonyok. *Dolgozó Nó*, XXVII. évf. 5. sz. 8–9. p.
1972a Csángó szövetkezeti gazdák között Moldvában. *Művelődés*, XXV. évf. 3. sz. 7–9. p.
1972b Tözsérposta. *A Hét*, III. évf. 10. sz. 2. p.
1974 Búvízű patakok mentén. *Művelődés*, XXVII. évf. 3. sz. 7–9. p.
- Ciobanu, Radu Ștefan
1982 Puncte de vedere asupra originii ceangăilor. *Flacăra*, XXI. évf. 1. sz. 10. p.
- Cseke Péter
2008 Egy '68-as riportvita, elő- és utótörténettel. *Korunk*, XIX. évf. 10. sz. 41–49. p.
- Cseres Tibor
1982 Őszi beszélgetés Klézsén. *Mozgó Világ*, VIII. évf. 10. sz. 24–29. p.
1985 *Foksányi szoros*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Csiky János – Tarr Gergely (Tamás Gáspár Miklós)
1982 A csángóügy és a román hecclapok. *Beszélő*, I. évf. 1. sz. 1. p.
- Demse Márton
1978 Visszhang a Szeret mellől. *A Hét*, IX. évf. 27. sz. 4. p.
- Domokos Pál Péter
1975 A legelső magyar népdalszöveg gyűjtő. Petrás Incze János. *Vigilia*, XL. évf. 2. sz. 113–116. p.
1979a Levél a csángók ügyében. *Katolikus Szemle*, XXXI. évf. 366–370. p.
1979b „...édes Hazámnak akartam szolgálni”. Kájoni János: *Cantionale Catholicum*. Petrás Incze János: *Tudósítások*. Budapest, Szent István Társulat.
1982 Csángó magyar katolikusok Moldvában. *Katolikus Szemle*, XXXIV. évf. 165–173. p.
- Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin
1956 *Csángó Népzene*. Budapest, Editio Musica.

- Dumitriu-Snagov, Ion
1973 *Româniî în arhivele Romei (secolul XVIII)*. Bucureşti, Editura Cartea Românească.
- Erdélyi Zsuzsanna
1974 *Hegyet hágék, lőtöt lépék... Archaikus népi imádságok*. Kanyar József (szerk.). Kaposvár, Somogyi Almanach.
- Erdős Szászka Péter
1982 Emlékezés az 1831-es parasztfelkelésben elesett szabófalviakra. *Korunk*, XLI. évf. 3. sz. 222–224. p.
- Faragó József
1979 A magyar folklór gyűjtése Moldvában. *Művelődés*, XXXII. évf. 11. sz. 29–31. p.
- Gazda József
1984 Búsultam, hogy nem volt úgy, mint kellett lennie... (Andrika Antiné, vagy ahogy moldvai falujában mondják: néne Madi vallomása az életéről). *Kortárs*, XXVIII. évf. 1. sz. 109–112. p.
- Gunda Béla
1989 A moldvai magyarok kutatásának újabb eredményei. *Alföld*, XL. évf. 6. sz. 58–69. p.
- Iancu Laura
2021 Domokos Pál Péter Oláh Jeremiással kapcsolatos kutatásai. In Iancu Laura (szerk.): *A moldvai magyarság kutatása a 21. században*. Tanulmányok Domokos Pál Péter tiszteletére. Budapest, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, 123–133. p.
- Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc – Tánczos Vilmos
2006 *A moldvai csángók bibliográfiája*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság.
- Imreh István – Szeszka Erdős Péter
1978 A szabófalvi jogszokásokról. In Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 195–207. p.
- Incze Laura
1978 Népi gyógymódok a csángóknál. *A Hét*, IX. évf. 3. sz. 10. p.
- Kallós Zoltán
1969 A keservesekről. *Művelődés*, XXXII. évf. 3. sz. 47–48. p.; 4. sz. 37–40. p.; 6. sz. 41–45. p.
1970 *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák*. Gyűjtötte Kallós Zoltán. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta: Szabó T. Attila. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
1973 *Új guzsályam mellett. Éneklettem én özvegyasszon Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa hetvenhat esztendőskoromban Klézsén, Moldvában*. Leje-

Iancu Laura: A moldvai magyarok a Ceaușescu-érában 123

- gyezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Kallós Zoltán. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Kósa László
1970 Csángók. *Élet és Tudomány*, XXV. évf. 31. sz. 1452–1456. p.
- Kósa László – Filep Antal
1983 *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Lammel Annamária – Nagy Iлона
1985 *Parasztbiblia*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Marosi Júlia
1976 Vallomások egy csángó asszony életéből. *Kortárs*, XX. évf. 11. sz. 1787–1797. p.
1980a Én vagyok az igaz árva (Egy moldvai csángó asszony történeteiből, Marosi Júlia jegyzetével). *Új írás*, XX. évf. 7. sz. 9–19. p.
1980b Egy moldvai csángó asszony történeteiből. *Tiszatáj*, XXXIV. évf. 5. sz. 28–35. p.
1982 „Ez vélünk történt...” (Epizódok egy moldvai csángó asszony életéből.) *Tiszatáj*, XXXVI. évf. 8. sz. 20–28. p.
- Martin György
1970–1972 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok. I–III*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda.
1974 *A magyar nép táncai*. (Magyar Népművészet 7.) Budapest, Corvina Kiadó.
- Mărtinaș, Dumitru
1985 *Originea ceangăilor din Moldova*. București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Mikecs László
1989 *Csángók*. Budapest, Optimum Kiadó.
- Molnár Antal
2024 *Magyar kutatások a Vatikánban a moldvai magyarság történetéről*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Budapest.
- Murádin László
1979 A csángó névről. *A Hét*, X. évf. 7. sz. 4. p.
- Névtelen Székely
1988 *Magyarok a Kárpátokon túl*. Boardman, Ohio.
- N. N.
1972 Ceangău. In *Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura Enciclopedică Română, 165. p.
- N. N.
1982 „Nagy keserűségben vagyunk...” Csángó magyarok levele II. János Pál pápához. *Életünk*, [München] XIV. évf. 6. sz. 3. p.

N. N.

1985 Levél a pápához a csángók ügyében. [Magyarországi értelmiségiek levele 1982 tavaszán.] In *Független fórum. Kéziratot tiltott magyar irodalom a Kárpát-medencében*. (Az anyagot gyűjtötte: Zsille Zoltán). München, Hungarian Central Committee for Books and Education Inc. 274–278. p.

Ortutay Gyula – Kríza Ildikó

1968 *Magyar népballadák*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Pomogáts Béla

1986 Vita a moldvai katolikusokról. *Vigilia*, LI. évf. 8. sz. 634–635. p.

Schöpflin György

1979 A magyarok helyzete Romániában. *Magyar Füzetek*, 5. sz. Párizs.

Szepesi Attila

1973 Könyvek a csángókról. Beke György: Magunk keresése; Bövizű patakok mentén. *Kortárs*, XVII. évf. 8. sz. 1333–1334. p.

Szépréti Lilla

1967 Moldvai tájakon I–II. *Új Élet*, X. évf. 9. sz. 5–7. p.; 10. sz. 6–7. p.

Tánczos Vilmos

2011 *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Tázlói Gábor

1988 Keleti csángó magyaroknál. *Olvásó Nép*, 37. sz. 27–36. p.

1989a Moldvai magyarok földjén. *Igen*, I. évf. 8. sz. 22–26. p.

1989b Csángó lakodalmas. *Igen*, I. évf. 14. sz. 15–16. p.

1989c Karácsony a moldvai magyaroknál. *Igen*, 1. évf. 14. sz. 29. p.

1989d Magyar mise Moldvában. *Igen*, I. évf. 9. sz. 7. p.

Tocănel, Petru

1973 Assestamento delle Missioni in Bulgaria, Valachia, Transilvania e Moldavia. In Metzler, J. (a cura di): *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide. Memoria Rerum. 350 anni a servizio delle missioni. Vol. II. 1700–1815*. Rome–Freiburg–Wien, Herder, 722–742. p.

Vargyas Lajos

1976 *A magyar népballada és Európa I–II*. Budapest, Zeneműkiadó.

Vincze Gábor (szerk.)

2004 *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*. Budapest–Kolozsvár, Teleki László Alapítvány – Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Halász Péter

A TÁZLÓ MENTI PUSZTINÁTÓL
A BALATON-PARTI ZÁNKÁIG

– *Egy moldvai magyar identitás alakulása*¹ –

A könyv szerzője, Szócs Anna egy székely eredetű moldvai faluban, Pusztinában született 1958-ban. Szülőfaluja lakosságának ősei az 1764-es madéfalvi székelymészárlást követően menekültek Moldvába, és telepedtek le a Tázló mentén. Életének napos és árnyékos szakaszai minden tekintetben megjelenítik a Pusztinában született, „elsőgenerációs” értelmiségi magyar nő sokféleképpen kiszolgáltatott sorsát. Ez az „elsőgenerációs” állapot ugyanis nemcsak megnyílt lehetőséget jelent, de olyan nehézségek sorát is, amelyeknek megoldására, a kínáló utak közti helyes választásra, a megfelelés és a beilleszkedés technikájára a kibocsájtó közösségben megismert hagyományos értékrend nem, vagy alig nyújt segítséget. Ilyenkor az „elsőgenerációs értelmiségi” helyzetét két körülmény segítheti: saját talpraesettsége és/vagy külső támogatás (mentorálás). Szócs Annának mindkettőből volt része, ha nem is mindig annyi, amennyire szüksége lett volna.

Oláh-Gál Elvira erdélyi újságíró és rádiótudósító jegyezte le, gondozta és szerkesztette könyvvé Szócs Annával folytatott beszélgetéseit, mert – mint a könyv bevezetőjében írja – Anna sorsa megérintette, s úgy érezte, hogy mást is érdekelhet a népcsoport helyzete, az, hogy „miként sikerült visszaszorítani a lélek mélyére azt a nyelvet, ami egy egész kultúrát rejt magába”.

Szócs Anna kálváriás életét bemutató könyv, a benne foglalt események helyszíneit tekintve három „felvonásra” tagolódik: a családi gyökerek és a gyermekkor helyszíne: Moldva, az ifjúkoré (középiskola, első munkahely): Erdély, a harmadik pedig, ahol Anna megtalálta az értelmiségi élet lényegét jelentő szellemi szolgálat lehetőségét: Magyarország.

Az első „felvonás” a legterjedelmesebb, csaknem kétharmada az egész könyvnek, talán mert innen valók az Anna életére ható legemlékezte-

1 Szócs Anna: *Édesanyám rózsafája*. A szöveget lejegyezte és gondozta: Oláh-Gál Elvira. Budapest, 2023, Méry Ratio Kiadó – Pro Minoritate Alapítvány, 102. p., 87 kép.

sebb és legmeghatározóbb élmények, tapasztalatok és benyomások. Ennek számottevő része természetesen a kibocsájtó családról s a közösségről szól. A moldvai viszonylatban módosabbnak számító, 9 hektáros anyai nagypapa, bár fél karját a háborúban hagyta, kapált, gereblyézett, szőlőt művelt, olykor kaszált és állatokat is tartott. Kilenc gyermeket nevelt fel, és anyagilag támogatta őket: négy fiának házat épített, az ötödik a hagyományos rend szerint a szülői házat örökölte. Bár nagypapa („apója”) halálakor Anna még csak 6 esztendő volt, a családi emlékezetből éppen eleget hallhatott róla ahhoz, hogy szívébe zárja és nagy tisztelettel emlékezzék rá. Édesanyja nem járt iskolába, hiszen az 1920-as években még csak a fiúk járhattak, így aztán kevés román szót ismert, de járatos volt a hagyományos paraszti élet minden területén: ismerte a vadontermő növényeket és a gombákat, tudott és használt sok-sok éneket, mesét, imádságot, vagyis minden részletre kiterjedő öröklött tudása volt, ami a családi és közösségi élethez nélkülözhetetlen volt.

Anna emlékei szerint családjuk pusztinai viszonylatban a szegényebbek közé tartozott, mint írja: „Nem voltunk gazdagok, de megvolt minden felszerelésünk”. Ami általános értékrendjük szerint azt jelentette, hogy megvolt a „betevő”, és nem költöttek fölösleges, vagyis „luxus” dolgokra. Ez a „tisztos szegénység” érvényesült a táplálkozásban is: a hétköznapi hústalanok, de vasárnapra tyúkot vágtak, feléből korpáléval („borcs”) savanyított leves lett, feléből tokány; máskor hústalan galuska került az asztalra, csak néha vágtak bele töpörtyűt. Bőjtben főleg csalánból készült ételeket, húshagyatkor pedig palacsintának nevezett lepényfélék ettek – érdekes, hogy az ilyenkor szinte előírásos töltött tyúkot nem említi. Anna gyermekkori emlékeiből megismerhetjük az életüket meghatározó hagyományos rendet. „Egész télen – írja – csattogott a szövőszék, úgy húsvétig, akkor kezdődtek a mezei munkák.” Ezt a nemzedékről nemzedékre öröklődő rendszert borította fel az erőszakkal rájuk kényszerített kollektív, amiben csak „elkárólták, elmocskolták a földet”. Pusztinán, Anna emlékei szerint, ez ellen nem volt látványos ellenkezés, csak Lackó Pétert emlegeti – az idősebbek elbeszélései nyomán –, aki ellenszegült és görcsösen ragaszkodott a földjéhez, valósággal monda keletkezett arról, hogy a hatóságok miként nyilvánították beszámíthatatlan bolonddó. Talán a hagyományos szokásvilághoz tartozott az is, hogy az édesanyja nem tanította

öt a munkára, csak megmutatta: „bevont a munkákba, nem vert, vagy szidott, hanem a jót mutatta meg”. Identitásukat a római katolikus vallás határozta meg. Anna szerint „a csángók az egyetlen olyan magyar nyelvű népcsoport, amely nem vált a magyar nemzet részévé”, románná is – teszem hozzá – csak részlegesen.

Anna édesapja öt esztendő telt el a háborúban („verekedésben”), ami nagyon átformálta személyiségét. „Goromba lett, barátságtalan” – emlékezik rá a leánya, nyilván, az anyjától hallottak szerint –, sokat káromkodott, de csak románul. Apai nagyszülei szegények, földtelenek voltak, kosárfonással foglalkoztak, amit Anna és testvérei – a faluban érvényes értékítélethez igazodva – szégyennek tartottak, pedig – máshonnan tudom – voltak, akik házat építettek a kosarakkal szerzett pénzből. Apja négy elemi végzett, s írástudásával a katonaságnál altisztséggel vitte. Ezzel a „tudományával” az 1950-es években néhány esztendeig még polgármesternek is megtette a párt, merthogy oda is belépett. Könyvei is voltak, ami akkoriban nem volt jellemző a pusztinai emberekre, Anna azokon kapott rá az olvasásra. „Értelmes ember volt – emlékezik rá –, de rosszra fordította az eszét. Nem is beszélgettünk vele, csak kommunikáltunk. Anyát verte is...”

Mire Anna iskolába került, már csak az emléke élt a faluban annak, hogy a faluban 1948 és 1955 között magyar nyelvű elemi oktatásra is volt lehetőség, pedig annak nyomán később több pusztinai ember válhatott értelmiségivé. Mintegy egy évtizeddel az 1990-es fordulat után hosszú évekig tartó, hiábavaló kérvényezéseket, illetve állami és egyházi fenyegetéseket követően az Európai Unió ajánlásai nyomán és a magyar állam támogatásával Pusztinában is beindulhatott a magyar nyelv fakultatív oktatása, a faluban felépült Magyar Házban pedig a magyar közművelődési élet is kibontakozott. De amikor Anna iskoláskorú gyermek volt, akkor híre-hamva sem volt az iskolában az anyanyelvnek. A tanítók a közeli román falvakból valók voltak: „Ők nem tudtak magyarul, mi meg nem tudtunk románul. A leckét általában bemagoltuk, nem értettünk semmit belőle, úgy a harmadik osztálytól kezdtünk érteni románul.” Különb is a család felfogásában „a tanulás másodlagos volt, valami szükséges rossz és kötelező”. Hasonló volt a helyzet a templomban: „A mise latin nyelvű volt, a Miatyánkot meg a Hiszek-egyet nagyobb testvéreim bemagoltatták, de nem sokat értettünk se a miséből, se a prédikációból, egyre ment, hogy latin, vagy román.” Az

iskolában a tanítók „a magyar nyelvet pejoratívan kezelték, korcs nyelvnek tartották, volt, aki pofozott is emiatt.” Szócs Anna eszét és érdeklődését mutatja, hogy a 8. osztály végére az összes kötelező román klasszikust elolvasta, mert olvasni nagyon szeretett: „Emiatt sokszor el is vertek, ha munka helyett olvasáson kaptak.”

Idegen világ volt tehát számára „a templom és az iskola”, amelynek itt nem tudott érvényesülni a Reményik Sándor-i megtartó szerepe, sőt ellenkezőleg: „elveszejtő” tényezőt jelentett a moldvai magyarság számára. Ám e két intézményen kívül a falu fiataljai élték a közösség hagyományos és természetes életét. Még élt a guzsalyas, emellett volt a „fiatalok csütörtöke” és a vasárnapi bál, ahol az időben a hagyományos táncaikat ropták. „Minden korosztálynak megvolt a maga csapata, egy szál furulyára is tudtunk táncolni”. Csak az 1980-as évek végétől „jött be a diszkó”, de akkor már egyre több fiatal hagyta el a falut. Anna 13 éves korában ment ki először a faluból, egy vakáció alkalmával a „csodavárosba”, Brassóba. Útközben, Háromszéken látott életében először magyar írást egy üzleten: Piine – Kenyér. „Akkor döbbsentem rá – emlékszik –, hogy a nyelv, amit családjunkban beszélünk, az írott nyelv is.”

A nyolc osztály elvégzése után, immár tökéletes romántudással jutott ki a korábban már megcsodált Brassóba, egy hároméves hidromechanikai szakközépiskolába. Az iskolában sok Bákó megyei csángómagyar diák tanult, de csak a végén tudták meg egymásról, hogy magyarok. Az itteni élmények közül Anna kettőt tart említésre érdemesnek: magát a lenyűgöző Brassót, különösen a patinás óvárosi részeit, valamint a város fölé emelkedő hegyek felszabadító, lélegzetelállító élményét. Elvégezvén az iskolát, munkába állt a brassói repülőgépgyárban. Mint írja, „jól kerestünk, szabadok voltunk, éltem világomat, könyveket, lemezeket vásároltam, sokat kirándultam. Itt lettem felnőtt.”

Egyszer aztán elment a közeli Sepsiszentgyörgyre is, ahol találkozott Ősz Erőss Péter tanárral, aki egyike volt azoknak a pusztinaiaknak, akiknek sikerült „csángó értelmiségivé” válniuk. Az ő biztatására költözött Sepsiszentgyörgyre: „Igazából akkor találkoztam és szembesültem magyar származásommal, azzal, hogy mi is igazi magyarok vagyunk, nem olyan korcsok, ahogy a román tanáraink előszeretettel neveztek minket.” Székely munkatársaival is voltak olykor kellemetlen tapasztalatai, mert azok – tájékozatlanságukban – „hegyen túliknak”,

„tyármagyaroknak” (rom. „chiar” = ’éppen csak’) nevezték őket. Később aztán mentora, Eröss Péter révén tagja lett egy sepsiszentgyörgyi kórusnak, ahol jó közösségre talált, kapcsolatba került a város több magyar értelmiségijével. „Ősz Eröss Péternek köszönhetem a magyarságomat” – mondja.

A háromszéki székelyek között több magyarországi fiatallal is megismerkedett, akiket érdekelt az Erdélyben élő magyarok sorsa, kultúrája, mert ezzel a pártirányítás alá szorított magyarországi sajtó, de még az iskola sem foglalkozhatott. Ezek a fiatal magyarországiak 1982-ben a csíksomlyói búcsún Anna segítségével találkozhattak a Moldvából lopakodva, sokszor katolikus papjaik tiltása ellenére érkező csángó zarándokokkal is. Ezekre a kapcsolatokra felfigyelt azonban a román titkosszolgálat is. A magyarországi ismerőseinek címeit is tartalmazó notesza miatt a „szeku” többször is kihallgatta. Ekkor határozta el, hogy elmenekül az országból, de csak 1987 februárjában sikerült kijutnia Magyarországra. „Itt általában tanult, művelt baráti körökbe kerültem, ami nagyon jót tett nekem, kigyógyultam korábbi frusztrációmól. [...] Itt ébredtem rá, hogy milyen értékes népcsoport tagja vagyok.”

Új élethelyzetét misszióknak érezte, ahol meg tudja mutatni népét, a csángó sorsot és kultúráját. Még Gyimesben készült osztovátáján hagyományos pusztinai szóttéseket kezdett készíteni, amire az akkor még élő Domokos Pál Péter is biztatta. Első kiállítását egy pesti szabadidőközpontban szervezte meg nagy sikerrel, de hát a kézi szövekből még Budapesten sem lehet megélni, ezért elszegődött a közigazgatásba, és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Etnikai Kisebbségek Főosztályán lett csángó ügyekkel megbízott kisebbségi referens. Itt bőven nyílt lehetősége arra, hogy segítsen az egyszerűsített honosításra vonatkozó törvény lehetőségével élni kívánó, Magyarországra érkező moldvai csángóknak. Szócs Anna anyanyelvükön való írásra-olvasásra oktató tanfolyamokat tartott számukra, s hivatali munkája mellett művelődésszervezői diplomát is szerzett a győri Apáczai Csere János Főiskola, vagyis a Nyugat-magyarországi Egyetem Társadalomtudományi Karán. Ezt követően még nagyobb figyelemmel és lelkesedéssel szervezte a moldvai magyarok műveltségét, elsősorban hagyományos zenéjüket, táncaikat bemutató kulturális összejeveleteket és az évente megrendezett Csángó Bálokat. Erre a rendezvényre minden esztendőben számos hagyományörző csoportot hoztak Budapestre

Moldvából, a Gyimesekből, Hétfaluból, valamint a már csaknem 80 esztendeje Baranya vármegyében élő bukovinai székelyek közül.

Szöcs Anna három, jól felismerhető részből álló életét szorosra csomózott szálak kötik össze, amit ebben a könyvben egy „elsőgenerációs” csángó értelmiségi sorsa reprezentál. A könyv nagyobbik része, a teljes terjedelem nagyobbik fele a gyermekkorról szól. Az időben csaknem ugyanannyi időt felölelő brassói és sepsiszentgyörgyi évek a könyv alig hetedét adják. Talán az sem véletlen, hogy hasonló arányban oszlik meg a könyv szöveges részét illusztráló képanyag is.

A könyv címlapján a pusztinai szülői ház udvarán virágzó, hatalmasra nőtt vadrózsabokor látható. E növény sorsa jelképes értelmű. Ez a szinte már fává terebélyesedett rózsabokor valamikor dísze volt nemcsak a pusztinai szülőháznak, de szinte az egész utcának. Aztán valami baj érhetett, mert pusztulni kezdett. Anna elhozott egy kis tövet a magyarországi, zánkai kertjébe, ahol azonban nem élt meg, levele elsárgult, elhalt. Aztán híre jött, hogy az otthon maradt tő kihajtott, és a rózsafa tovább él.

A könyvet behajtva azon tűnődöm, hogy az értelmiséggé válás göröngyös útján elindulóknak annál jobbak az esélyeik, minél előbb marad meg az elhagyott tájakon hagyott, hagyományaikba kapaszkodó gyökérzetük. Ami még több száz kilométer fizikai távolságból is éltetheti a lombozatot.

Utóhang, 2018
(grafikai installáció)

Bodó Ágota

CSÍKI TURIZMUSTÖRTÉNET 1940–1944 KÖZÖTT
SZÉKELY GÉZA ÚJSÁGÍRÓ
PÁLYAFUTÁSÁNAK TÜKRÉBEN

A 20. század első felében a háború, valamint Magyarország határainak többszöri módosítása rányomta bélyegét a turizmusra, és jelentősen befolyásolta annak alakulását is. A tárgyalt időszakban a csíki térség turizmustörténete Székely Géza újságíró (1901–1987) pályafutásának tükrében követhető nyomon, akárcsak az a folyamat, ahogyan a természetjáró mozgalom meghonosodik egy olyan térségben, ahol az emberek megélhetésük révén állandó kapcsolatban éltek a természettel. Székely kapcsán egyaránt jól vizsgálhatóak azok a töréspontok, amelyeket a határmódosítások idéznek elő, illetve azok az elképzelések is, amelyek az idegenforgalom fejlesztését szolgálták. Kutatásom főként a csíki turizmus kezdeteire és az azt befolyásoló tényezőkre fókuszál, továbbá arra a kérdésre, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása, amelyre a második bécsi döntést követően került sor, hogyan hatott a térség idegenforgalmára, és hogy 1940–1944 között milyen eredményeket sikerült elérni ezen a téren.

TERMÉSZETJÁRÓ MOZGALOM CSÍK MEGYÉBEN

A természetjárás a szabadidő-turizmus egyik válfajaként először nyugaton jelent meg, majd a különböző turistaegyesületek megjelenésével onnan terjedt el. Az első turistaegyesület, az Alpine Club Londonban alakult meg 1857-ben; ezt követte 1862-ben az Österreichischer Alpenverein, majd 1863-ban a Schweizer Alpen Verein és a Club Alpino Italiano. Magyarországon pár évvel később, 1873-ban Ótátrafüreden alakult meg a Magyarországi Kárpát Egyesület, majd ugyanebben az évben a brassói Siebenbürgischer Alpen Verein; az utóbbi idővel beolvadt a nagyszebeni Siebenbürgischer Karpaten Vereinba.¹ Végül az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (EMKE) köszönhetően

1 Nádudvary–Soós–Szász–Kovács 2014, 3. p.

1891-ben kolozsvári székhellyel létrehozták az Erdélyi Kárpát Egyesületet (EKE). Az EMKE főtitkára, Sándor József az EKE alapítása előtt egy hónapon át tanulmányúton volt a Tátrában, hogy megismerkedjen a Magyarországi Kárpát Egyesület tevékenységével, amely mintaként szolgált az erdélyi egyesület létrejöttéhez.² Az EKE-nek Erdély-szerte több osztálya jött létre, amelyeket megyei alapon szerveztek meg (a 35 osztály³ több mint 6000 taggal rendelkezett).⁴

Elsőként ez a szervezet ismerte fel annak lehetőségét, hogy Svájc, Tirol vagy Stájerország tájaihoz hasonlóan a Székelyföldet is turisztikai desztinációvá lehetne alakítani.⁵ Ennek érdekében a vidék feltárásával dr. Hankó Vilmost, az egyesület választmányi tagját bízták meg, akinek *Csikmegye fürdői és ásványvizei szobán és képen*⁶ című munkája 1890-ben jelent meg, majd ezt követte a *Székelyföld*⁷ 1896-ban. Ez a két átfogó munka ismertette ugyan Csík vidékének szépségeit, de annak ellenére, hogy 1897-re Csíkszereda is bekapcsolódott a vasúti közlekedésbe (és ennek következtében jelentősen könnyebbé vált a térség felkeresése), az első világháború és az azt követően átrajzolt határvonalak miatt jelentősebb turistaforgalom csak évtizedekkel később tudott kialakulni.⁸

Az egyesület az első világháború kitörésével meglehetősen nehéz helyzetbe került: osztályai elszegényedtek, a menedékházakat kirabolták, sőt, sok esetben fel is gyújtották őket. A kilátók, hidak, turistautak megrongálódtak vagy a karbantartás hiánya miatt egyszerűen eltűntek, ami pedig megmaradt, azt a román hatóságok vették el (ez alól csak a Kolozsvár bükki menedékház képezett kivételt).⁹ Az egyesület újjászere-

2 Tóth 2017, 7. p.

3 Székelyföldi osztályok és székhelyeik: Csíkszéki Osztály, Csíkszereda; Gyergyói Osztály, Borszék; Hargita Osztály, Székelyudvarhely; Háromszéki Osztály, Sepsiszentgyörgy; Marosszéki Osztály, Marosvásárhely. Lásd: Bárdi Nándor kivonata az EKE múlt és jelen összeállításából. (<https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=35>) (Utolsó letöltés: 2024. 01. 10.)

4 Bárdi Nándor kivonata az EKE múlt és jelen összeállításából. Erdélyi Kárpát Egyesület, Romániai Magyar Lexikon. (<https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=35>) (Utolsó letöltés: 2024. 01. 10.)

5 Hankó 1896, 5. p.

6 Hankó 1890.

7 Hankó 1896.

8 Gidó 2013, 147. p.

9 Bárdi Nándor kivonata az EKE múlt és jelen összeállításából. (<https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=35>) (Utolsó letöltés: 2024. 01. 10.)

vezésére csak az 1930-as években került sor. Ezzel szemben a brassói osztály a nehéz idők ellenére is élénken működött, olyannyira, hogy tevékenységének hatása rövidesen Csík megyében is érzékelhetővé vált. A brassóiakat az sem tudta megállítani, hogy az új államhatalom – arra hivatkozva, hogy az osztály román neve megegyezik a már bejegyzett brassói szász egyesület román nevével¹⁰ – nem ismerte el az osztályt jogi személyiségként.¹¹ A probléma úgy oldódott meg, hogy a brassói tagok egy, az eddighez hasonló, de attól független egyesületet hoztak létre, melyet Brassói Turista Egyesületnek (BTE) neveztek el. Az új egyesület 1927. augusztus 31-én jött létre, elnöke Halász Gyula, titkára pedig Székely Géza lett. A következő évben a BTE már 400 tagot számolt: menedékházakat, turistaszállókat építettek, Bolnokon síugró-sáncot hoztak létre, továbbá rendszeresen szerveztek túrákat a Déli-Kárpátok csúcsaira, de a leginkább az hatott a csiki turizmus alakulására, hogy bevonták a székely megyében élőket az egyesület tevékenységébe. Ennek hatására alakult meg később, 1931 tavaszán a Csiki Turista Egyesület (CSTE), melyet Vámszer Géza vezetett.¹²

Vámszernek az *Erdély* című folyóiratban 1934-ben közzétett beszámolójából tudhatjuk, hogy az egyesület már a létrejöttét követő első évben, 1932-ben tizennégy túrát szervezett Csíkszereda melletti kirándulóhelyekre, a homoródalmási barlangvidékre, Bálványosvárra és a Brassó melletti Nagyköhavasra. Ugyanebben az évben építették fel az Egyesítő lábánál található menedékházat, majd Hargitafürdőn is megkezdték az előkészületeket egy újabb menedékház felépítéséhez. Eközben EKE-t is újjászervezték, és a kolozsvári vezetőség tagjai közül dr. Tulogy János és dr. Balogh Ernő népszerűsítő előadást tartottak Csíkszeredában, melynek hatására a CSTE Vámszer Géza vezetésével csatlakozott az újjáéledt egyesülethez, mégpedig úgy, hogy annak egyik osztályává vált.¹³ A csikiak értékmentő tevékenységet is folytattak: 1932-ben feltárták a csíksomlyói Xantusz-kápolna romjait, és egy emlékkövet is elhelyeztek a helyszínen.¹⁴ A kápolna romjainak feltárásával egy időben

10 Siebenbürgischer Karpatenverein, románra lefordítva: Asociația Carpatină Ardeleană a Turistilor.

11 Nádudvary–Soós–Szász–Kovács 2014, 6. p.

12 A természetjáró mozgalom kialakulása és fejlődése Csíkban. Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye, t07.

13 Uo.

14 Uo.

zajlott a csíkelnei Szent János-templom restaurálása, amelyet a sepi-szentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeummal, valamint a Csík megyei tanáccsal együttműködve 1935-ben fejeztek be.¹⁵

Az egyesület másik jelentős tevékenysége a síelés népszerűsítése, sítanfolyamok szervezése volt. Az utóbbiakat kezdetben a brassói egyesülettel közösen szervezték, 1931-re azonban saját sízszakosztályt hoztak létre. A szakosztály megalakulása után indított sítanfolyamon Ferencz Károly közismert brassói turista, a BTE síoktatója tanította a jelentkezőket. Az első évben a tanfolyamnak harmincöt résztvevője volt, a következő évben ez a létszám a duplájára emelkedett. Ugyancsak 1932-ben rendezték meg a Csíki Turista Egyesület első síversenyét a Kis-Somlyó oldalán, ahol három – férfi, női, illetve öregfiú – kategóriában nevezhettek a versenyzők. A versenyt Vámszer Géza szervezte és irányította, és úgy tűnik, mind a versenyzők, mind a nézők örömeiket lelhatték benne, ugyanis Székely Géza adatai szerint a következő évben kétezer néző vett részt a tanfolyamot lezáró versenyen, melyre ezúttal a Csíkszereda melletti Suta-fenyvesben került sor. A turistaegyesület vezetője a városszéli Sutában sibázist tervezett létrehozni; az első síugrósánc is az ő kezdeményezésére épült meg 1934-ben, majd egy menedékház is elkészült; ez a későbbiek során előbb turistaszállóvá alakult, majd további fejlesztéseket követően az egyesület otthonává vált.¹⁶

A CSTE tevékenységét illetően kijelenthető, hogy a természetjáró mozgalom a csíki térségben az 1930-as években egyre nagyobb ismertségre tett szert. Népszerűségéhez a szervezett túrák mellett az első turisztikai létesítmények (a menedékházak és a síugrósánc) felépítése is jelentős mértékben hozzájárult. Az egyesület életében újabb fordulatot jelentett, hogy 1941-től az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal (OMIH) csíkszeredai kirendeltsége is nagy segítséget jelentett további terveinek megvalósításában.

15 Pais–Olasz 2002, 21–38. p.

16 A természetjáró mozgalom kialakulása és fejlődése Csíkban. Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye, t07.

**AZ ORSZÁGOS MAGYAR IDEGENFORGALMI HIVATAL (OMIH)
CSÍKSZEREDAI KIRENDELTSÉGE**

1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés következtében Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. Az ország addigi területe és az erdélyi területek közötti fejlettségi különbségek mérséklésére a kormányzat széleskörű fejlesztési programokat dolgozott ki, így számos területen modernizációs célú beavatkozásokra került sor. A fejlesztések során elsősorban az alapszükségletek kielégítését tartották szem előtt, de a későbbiek során hangsúlyt fektettek a hálózati infrastruktúra korszerűsítésére és a gazdaság fejlesztésére is. Kiepült a Szeretfalva–Déda vasútvonal, mely nagyrészt megszüntette Székelyföld elszigeteltségét, és értelemszerűen befolyásolta az idegenforgalom alakulását is. A visszacapott területek reintegrálása érdekében figyeltek az egyesületek támogatására, az egyházközösségek segélyezésére is, továbbá szorgalmazták az iskolán kívüli népművelő tevékenységeket, de számos idegenforgalmi prospektust ugyancsak ebben az időszakban állítottak elő.¹⁷

A visszacsatolást követően a hirtelen fellendülő idegenforgalmi propaganda Erdély-képét a meglévő klisékre építve, azokat erősítette fel: a régió az ősi magyarság, a tiszta magyar nyelv és a népművészet tündérkertjévé vált.¹⁸ A jól felépített kampány azonban csak a visszacsatolt területek egy részére fókuszált, főként Székelyföldre és Kalotaszegre, a két legnagyobb magyar tömbre, illetve a Radnai- és a Borsai havasok népszerűsítésére helyezve a hangsúlyt.¹⁹ Ennek következtében az OMIH – ismerve a propagálni kívánt térségek idegenforgalmi értékeit – elsőként Kolozsváron, majd Csíkszeredában létesített kirendeltséget. Az említett idegenforgalmi hivatal, amelyet 1935-ben alapítottak, a Kereskedelmi Minisztérium XIV. osztályaként működött, és a turizmus fejlesztése, valamint az iparágban megvalósuló beruházások kivitelezése is a hatáskörébe tartozott. Emellett felügyelte a szakoktatást, az idegenvezetők képzését, továbbá kijelölte a bel- és külföldi turizmus fejlesztésének főbb irányait.²⁰ A kolozsvári kirendeltség élére a pápai Horváth Eleket nevezték ki, míg a csíkszeredai kirendeltség

17 Oláh 2008, 36. p.

18 Barazsuly 2017, 268. p.

19 Ablonczy 2008. 4. sz. 513. p.

20 Ablonczy 2011, 189. p.

vezetését a brassói Székely Gézára bízták. Ezt követően Sepsiszentgyörgyön Gábor Ernő, Máramarosszigeten Albrecht Károly, Nagyváradon Hetfy Gyula Andor, Marosvásárhelyen pedig Zsák József irányításával állítottak fel kirendeltségeket.

A kirendeltségvezetők feladat- és hatáskörét az 1941-ben életbe lépett 119.297/1940/XIV. számú kereskedelmi miniszteri rendelet szabályozta.²¹ A rendelet szerint minden kirendeltségnek havonta jelentést kellett küldenie Budapestre az általa kifejtett tevékenységéről, illetve pénzügyeivel is el kellett számolnia. A feladatok közé tartozott továbbá a propaganda- és megfigyelőszolgálatok teljesítése, valamint a kapcsolattartás és a különféle megkeresésekre való válaszadás, amelyekre hivatalos ügyek esetén kétszer huszonnégyszáz órán belül kellett válaszolni. Ablonczy Balázs kutatásaiból tudjuk, hogy a kolozsvári kirendeltség működése jóval sokrétűbb volt a rendeletben meghatározott teendőknél, ugyanis a kirendeltség emberei a helyi hatóságokkal együttműködve részt vettek a szállodák és vendéglátóhelyek hivatalos vizsgálataiban, kérésre útiterveket készítettek, idegenvezetői képzéseket indítottak, továbbá ők kalauzolták a külföldi vendégeket is. Mindezek teljesítéséhez a kirendeltség két-három tisztviselővel, egy titkárnővel és egy hivataloszóval dolgozott.²² Hasonlóképpen működött a csíkszeredai kirendeltség is. Bár a személyzetre vonatkozóan a kirendeltségvezető hagyatékában nem történik említés, feltehetően ugyanebben a felállásban végezték teendőjüket.

A csíkszeredai kirendeltség vezetője, Székely Géza Brassóban született 1901. február 21-én. Tanulmányait a Brassói Állami Főreáliskolában végezte. Érettségi után, 1920-tól a *Brassói Lapok* nyomdájához került, később a napilap belső munkatársaként dolgozott. Első cikke, melyet barátjáról, Sándor Áronról – művésznéven Farcádírról – írt, 1926-ban jelent meg *Látogatás a székelyek költőjénél* címmel. Szintén az említett újságnál dolgozott abban az időben Kacsó Sándor és Halász Gyula is, akiknek önéletrajzi visszaemlékezéseikben fellelhetjük Székely Géza néhány meghatározó tulajdonságát. Kacsó a leghasznosabb aprómunkásnak nevezte, aki ott állt mindig mindenki mellett, ha úgy érezte, hogy szükség van a segítségére. A szerkesztőségben minden volt, a

21 Ablonczy 2008, 523–525. p.

22 Uo. 523–525. p.

Brassói Turista Egyesületnél pedig az elnök, Halász Gyula jobbkeze. Az általa verbuvált munkabrigádok tagjai menedékházakat, síugrósáncokat építettek, útjelzéseket festettek. Ezekkel párhuzamosan társas összejöveteleket szervezett, és különböző kulturális rendezvényekre toborzott közönséget.²³ Halász Gyula úgy emlékszik rá, mint a sport fáradhatatlan előmozdítójára.²⁴

Kacsó Sándor szerint Székely Géza legfőbb vágya az volt, hogy hivatásos újságírónak nevezhesse magát.²⁵ Ezen szándéka már 1926-ban teljesült: 1929-ig a *Brassói Lapok* sport- és turisztikai rovatát állította össze, 1929 és 1932 között a kolozsvári *Keleti Újság* brassói tudósítójaként működött, majd 1937-ig újból a *Brassói Lapoknál* dolgozott – ezúttal azonban már felelős szerkesztőként. 1933 és 1936 között az *Erdélyi Turista* negyedévi lap társszerkesztője, 1939-től pedig a *Brassói Turista* folyóirat szerkesztője lett. 1940-től a *Keleti Újság* székelyföldi tudósítója, valamint az *Erdély* csíkszéki tudósítója. Ezzel párhuzamosan gyakran jelentek meg cikkei a *Turisták Lapjában*, az *Erdélyi Lapban*, az *Enciánban* és a későbbi *Vörös Zászló*, *Előre*, *Hét*, *Hargita*, *Sportul* és *Informația Harghitei* lapokban. Utolsó cikkét 1973-ban jegyezte; közel fél évszázados (egészen pontosan 47 éves) újságírói tevékenységet tudhatott magáénak. Emellett 1936-ban kiadta *A Nagykőhavas Piatra-Mare leírása*²⁶ című munkáját, amelyről a *Csiki Lapok* azt írta, „az első magyar nyelvű helyleírás Romániában”,²⁷ az *Ellenzék* „úttörő munkának” nevezte.²⁸ A *Magyar Újság* munkatársa pontos monográfiaként, valamint „idegenforgalmi és tudományos szempontból jelentős” könyvként hivatkozott rá.²⁹ Székely művének ismerete, vélekedett a *Keleti Újságban* a munka méltatója, „turistáknak nélkülözhetetlen”.³⁰ A *Turisták Lapja* az útikönyv mellett a szerző személyére is kitért: „Székely Géza, a kiváló erdélyi turista és lapszerkesztő mindent összegyűjtött, amit erről a vadregényes, ezernyi szépséget sugárzó hegyről turistának tudnia kell.”³¹

23 Kacsó 1974, 31. p.

24 Halász 1967, 187. p.

25 Kacsó 1974, 47. p.

26 Székely 1936.

27 Önéletrajzi adatok. Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye, v03.

28 H.: Nagykőhavas. *Ellenzék*, 1937. április 27. 4. p.

29 Önéletrajzi adatok. Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye, v03.

30 Uo.

31 Uo.

1940-ben Székely részben barátja, Vámszer Géza hívására, részben pedig Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása miatt Csikszeredába költözött, ahol rövidesen az OMIH helyi kirendeltségének vezetőjévé, továbbá az EKE csíkszéki ügyvezetőjévé választották. 1941-ben néhány mondatban, amely nemcsak Csík vármegyére, hanem egész Erdélyre vonatkozóan érvényes volt, így foglalta össze az idegenforgalom helyzetét: „amit az Isten teremtett Erdélyben, az minden szép, értékes, gyönyörködtető. De van egy nagy baj. Az emberi alkotások nem tartottak lépést az isteni szépségekkel. A remekbe faragott testre nem szabtak megfelelő ruhát, hanem csak amolyan egyszerű, falusias darócruhát, mely a huszonkét éves nyomorúság alatt mindig csak szakadt, új ruhára természetesen nem tellett, s emiatt a változás bizony rongyosan talált.”³² A látogatók egy része nem a Székelyföldön fellelhető egyszerű ellátáshoz – szalmazsákos ágyhoz, a kútból húzott hideg vízhez, petróleumlámpával való világításhoz – szokott. A visszacsatolás utáni első évben még elnézték a vidék elmaradottságát, azonban a következő években már nem lehetett a korábbi kifogásokra hivatkozni. Székely Géza azon volt, hogy valamiképpen javítson ezen a helyzeten, de ugyanakkor a jövőre is gondolt: úgy vélte, a háborús időszak lejártával újból megnyílnak a határok, így nemcsak arra kell fókuszálni, hogy fenntartsák az emberek érdeklődését Csík megye iránt, hanem arra is, hogy ezt az érdeklődést még inkább fokozzák.

IDEGENFORGALMI FEJLESZTÉSEK

„Nagyszabású előkészületek folynak Csík megye idegenforgalmának fellendítésére” – írta a *Székely Nép* 1941-ben.³³ A visszacsatolást követően a megye vezetősége és az idegenforgalmi bizottság három ülést hívott össze, amelyeken az idegenforgalommal kapcsolatos teendőket vitatták meg. Hangsúlyozták, hogy a vármegye különlegessége a sokszínűségben rejlik, hiszen egy helyen hegyek, völgyek, fürdők, ásványvizek és különböző altalajkincsek egyaránt megtalálhatók.³⁴ A következő évet – 1942-ről van szó – átmeneti évként határozták meg, amely során nagy és nehéz feladatokat kell majd megvalósítani. Az

32 Székely Géza: Két hét Csík megyében. Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye, ti16.

33 Ferencz 1941. január 31. 4. p.

34 Oláh 2003, 132–133. p.

elképzelés az volt, hogy olyan desztinációvá alakítsák a térséget, ahol a pihenésre vágyóknak nyugalmat, a betegeknek pedig gyógyulási lehetőséget nyújthatnak. „Csíkból egy kicsi Svájcot kell teremteni” – foglalta össze a *Csíki Néplap* újságírója a jövőre vonatkozó célokat.³⁵ Hogy az idegenforgalomban érintettek szakszerűen láthassák el feladataikat, az idegenforgalmi bizottság elsőként a szakszerű elméleti és gyakorlati felkészítők szervezését szavazta meg. Emellett számos egyéb probléma is megoldásra várt: turistafogadásra alkalmas épületeket kellett építeni, az utakat, fürdőhelyeket korszerűsíteni kellett, valamint szükség volt állandó autóbuszjáratok indítására is. Székely Géza önéletrajza szerint „hol tollal, hol lapáttal” vett részt a különféle idegenforgalmi létesítmények felépítésében.³⁶

A Magyarországhoz történt visszacsatolást követően az első turisztikai létesítmény, amely az EKE csíki osztályának kezdeményezésére készült el, az Uz Bence menedékház volt. Az osztálynak ezenkívül volt egy-egy korábban épített menedékháza az Egyesekő alatt és a Csíkszereda melletti Suta-fenyvesben (az utóbbi az osztály székhelyéül is szolgált), de az újonnan felhúzott épület fontosságát az adta, hogy a visszatérés emlékművének szánták, amely Hargitafürdőn, az ország legmagasabban fekvő fürdőhelyén várja majd a magyar turistákat.³⁷ A építkezéshez a területet a fürdőhelység tulajdonosa, Csíkcsicsó község biztosította, az OMIH kirendeltsége pedig – az EKE csíkszéki osztályának kérésére – 15.000 pengő támogatással járult hozzá a kivitelezéshez. Ezt követően a Magyar Turista Szövetség (MTSZ) és a csíkszéki osztály bélyegakciót szervezett, mely során minden eladott 1 és 5 pengős bélyeg árát a menedékház építésére ajánlották fel.³⁸ Ez az ígéretesnek tűnő akció azonban félbeszakadt: mivel az EKE – gyenge anyagi helyzetére hivatkozva – nem fizetett tagdíjat az MTSZ-nek, a Turista Szövetség megszüntetett minden együttműködést. A helyzet csak 1941 végén rendeződött, amikor az EKE úgy vetette fel magát az MTSZ „A” kategóriás egyesületei közé, hogy vállalta a zsidó tagok kiltiltását.³⁹

35 Oláh 2003, 103. p.

36 Daczó 2016, 25. p.

37 Pál-Pál 2010, 21. p.

38 Egy hirdetés a bélyegakcióról: *Erdély*, 1941. 6. sz. 98. p.

39 Ablonczy 2011, 192. p.

Ez idő alatt a menedékház Szilárd József csíkszeredai mérnök tervei alapján, közös erőből továbbra is épült. Kívülről népies vonásokat kapott: tetőzetét zindelyezték, oldalfalait gerendából készítették, alapját két és fél méter magasan terméskőfal övezte. Szükség esetén – a folyosók hálóhelyiséggé való átalakításával – akár 180 főt is el lehetett szállásolni benne. Felavatására 1942. augusztus 2-án került sor. A nagyszabású beruházást az Országos Sport Központ is támogatta, továbbá a környező településeken gyűjtéseket és jótékonysági bálakat szerveztek, majd minden bevételt az építkezésre fordítottak. Az egyesület tagjai a tervek megvalósítására 25.000 pengős kölcsönt vettek fel, ugyanakkor az 1941. augusztus 21-i közgyűlésen azt is megszavazták, hogy a tagdíjából befolyó összeget is a menedékházra fordítják.⁴⁰ Ugyanezen a gyűlésen mondott le Vámszer Géza elnök (mivel Kolozsvárra helyezték); pozícióját Karsay Sándor vette át, ügyvezető alelnöknek pedig az idegenforgalom hivatal vezetőjét, Székely Gézát nevezték ki.⁴¹

A másik jelentős turisztikai létesítmény, ami ekkor készült el, a csíkszeredai Városi Szálló volt. Az épületet, akárcsak a máramaroszigeti szállodát, Bardon Alfréd tervezte.⁴² A munkálatok megkezdését az 1941. december 9-én megtartott törvényhatósági közgyűlésen jelentették be, ahol dr. Ábrahám József alispán arról is beszámolt, hogy Dávid Károly építőmester kapott megbízást a kivitelezésre.⁴³ A szállót igyekeztek a legmodernebb követelményeknek megfelelően kialakítani. Erről a *Székely Nép* a következőket írta: „külsője nem a legszerencsésebb, de belső része Erdély-szerte a legkorszerűbb.”⁴⁴ Az új épületben 36 szoba kapott helyet, amelyekben akár 80 személyt is el lehetett szállásolni. A szobákat központi fűtéssel és telefontal szerelték fel, egy részükben pedig fürdőszoba is helyet kapott – ez a tárgyalt korban luxusnak számított. A földszinten egy hall, ebédlő, söröző és egy nagy terem fogadta a látogatókat.⁴⁵ A népies stílusú berendezést háromszéki, udvarhelyi, marostordai, valamint csíki kisiparos mesterek készítet-

40 Székely 1942, 166–167. p.

41 Györffy 1941, 138–139. p.

42 P. G. J. 1943, 71. p.

43 Oláh 2003, 91. p.

44 N. N. 1943. március 9. 4. p.

45 Székely Géza: A csíkszeredai városi szálló. *Csíkvármegye leírása*. Daczó Katalin gyűjteményéből.

ték.⁴⁶ Az építkezés fő támogatója a Magyar Királyi Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium volt. A megnyitóra 1943. június 21-én került sor.

A városfejlesztési elképzelésekben a szálló építésének hatására a reprezentatív terek és a szimbolikus helyek iránti igény is egyre fokozódott. Ennek következtében rendezték a városi utakat, restaurálták az épületeket, illetve ekkor kezdték el a vármegyeháza és a Mikó-vár közötti tér kialakítását.⁴⁷ A további teendők főként a Csíkszereda mellett található három fürdőhely fejlesztésére irányultak. A város közvetlen szomszédságában lévő Zsögödfürdő elsősorban gyógyfürdőként volt ismert, de különféle sporttevékenységek folytatására vagy pusztán üdülésre is alkalmas volt. A zarándokhelyként híres Csíksomlyó ásványvize és fürdője által egyaránt hozzájárult az idegenforgalom növekedéséhez. A harmadik üdülőhely az ország legmagasabban fekvő fürdőhelye, Hargitafürdő volt, ahol a gyógyturizmus mellett élénk síturizmus is zajlott. A megfelelő természeti adottságokkal rendelkező kisebb községek fejlesztésére szintén odafigyeltek: például a Csíkszentimre melletti Búdösfürdő borvizes medencefürdőjének kiépítésére 2000 pengő támogatást kapott.⁴⁸

Az átmeneti időszak alatt, 1942-ben épült meg Magyarország első idegenforgalmi országútja a Tolvajostető–Hargitafürdő útvonalon. Építésének előzménye egy Székely Géza által kalauzolt hargitafürdői látogatáshoz köthető, amikor Székely Varga József miniszternek mutatta be a magasan fekvő desztinációt. A látogatás során megállapították, hogy az út minősége nem megfelelő semmilyen közlekedési eszköz számára, így néhány hét elteltével Bakó Gábor műszaki tanácsos tervei alapján megkezdték az ország legmagasabb gépkocsiútjának kiépítését. Felavatását a miniszter augusztus elsejére tűzte ki, az Uz Bence menedékház átadását megelőző napra.⁴⁹ A közlekedési lehetőségek további javítása, illetve a vármegye attrakcióinak jobb elérése érdekében ekkor szervezték meg az első autóbuszjáratot, korabeli elnevezéssel társasgépkocsijáratot, amely a Tölgyes–Békás–Gyilkostó–Gyergyó-

46 N. N. 1943. június 29. 5. p.

47 Oláh 2003, 200. p.

48 Oláh 2003, 133. p.

49 Székely 1942, 166–168. p.

szentmiklós–Csíkszereda–Tusnádfürdő útvonalon haladva érintette a vármegye fontosabb turisztikai célpontjait.⁵⁰

Ezzel párhuzamosan a Vámszer Géza által megalapozott sutai síbázison is jelentős fejlesztésekre került sor. A síugrósánc átépítésére a Magyar Turista Szövetség 1500 pengőt adományozott. Az ugrósánchoz vezető út megvásárlásához a város, a sutai menedékház teljes berendezésének beszerzéséhez az EKE kolozsvári központja nyújtott anyagi támogatást. A berendezés a térségre jellemző népies stílusban készült, a menedékház külseje pedig a székely házakra jellemző tornácot kapott, továbbá felállítottak egy székely kaput is; az idelátogatók ez alatt áthaladva érkeztek meg a Sutába. A korszerűsített síbázison az ország második legnagyobb síugrósáncát hozták létre. A gyakorta szervezett versenyek a helyi jelentőségű megmérettetésektől (Csaba Kupa, Székelyföld Kupa) egészen az országos bajnokságokig („Erdély visszatért” országos serlegverseny) terejtek. E megmérettetéseket rendszerint az EKE, az OMIH és a Magyar Sí Szövetség is támogatta.⁵¹

IDEGENFORGALOM AZ ÁTMENETI IDŐSZAKBAN (1942)

Ebben az átmenetinek nevezett időszakban, amikor az említett beruházások megvalósultak, az OMIH csíki kirendeltsége nagy előkészületekkel várta az anyaországból tömegesen érkező látogatókat. Székely Géza kirendeltségvezető már 1941-ben különféle fél- és egynapos kirándulásokat állított össze, továbbá kidolgozta a *Két hét Csík megyében* című programot, amely során az érdeklődők a vármegye fürdő- és üdülőhelyeit, valamint legszebb kirándulóhelyeit kereshették fel. Az útvonalat – figyelemfelkeltés céljából – az *Erdélyi Gyopár* hetedik lapszámában is közzétették.⁵²

A túra Budapestről indult, és Kolozsvár, valamint Szászrégen érintését követően érte el a vármegye területét. Az első három nap során Borszékfürdő, Marosfő és Gyergyószentmiklós volt a célpont, a Gyilkos-tó és a Békási-szoros bemutatásával. Ezután Csíkszereda következett: a város, Csíksomlyó (amely fürdő- és zarándokhelyként is ismert volt), a Suta-fenyves és Zsögödfürdő megismerésére két napot szántak

50 Ferencz 1941, 4. p.

51 Pál-Pál 2010, 20–26. p.

52 Székely Géza: *Két hét Csík megyében. Székely Géza hagyatéka*. Daczó Katalin gyűjteménye, t116.

a szervezők. Ezt követte egy hargitafürdői, majd egy tusnádfürdői kirándulás, ahonnan aztán a Szent Anna-tóhoz, majd Bálványosra és a torjai Büdös-barlanghoz vitték el a látogatókat. A program második felében Tusnádfürdőről Madéfalvára vezetett az út, ahol a madéfalvi veszedelem emlékoszlopa, Csicsó vára, illetve a csíkrákosi gótikus stílusban épült templom szerepelt a látnivalók között. A kilencedik napon a Gyimesek vidékét mutatták be, majd újabb csíkszeredai nap után a Kászoni medencét. Ezt követően Balánbányán át az Egyeszkőre vitték a turistákat, ahol az EKE menedékházában szálltak meg. Tulajdonképpen ez volt a túra utolsó szakasza: az Öcsém és a Nagyhagymás magas csúcsainak megtekintése után a csíkszentdomokosi vonatállomáson lehetett vonatra szállni Budapest irányába.

Székely Géza jól ismerte a Csíkvármegye látványosságait, amit nemcsak a kirándulás megtervezése bizonyít, hanem az azt követően kiadott útikönyv is, mely *Csíkvármegye leírása* címmel, több mint húszezer példányban jelent meg az OMIH támogatásával. Székely ebben részletesen bemutatja a vármegye fontosabb településeit, történelmi nevezetességeit, valamint üdülő- és sporthelyeit, és azt is, hogy ezeket hogyan lehet megközelíteni, de a szakszerű leírásokat tartalmazó anyagot a gazdag képmelléklet teszi igazán látványossá. A többek között Andory Aladics Zoltán, Erdélyi János és Szöllősy Kálmán felvételeiből összeválogatott, mesébe illő képsorozat – akárcsak a korban felerősödő idegenforgalmi propaganda – egyértelműen az idilli miliő érzékeltetésére helyezi a hangsúlyt.

A túraútvonal részletes kidolgozása mellett az idegenforgalmi hivatal vezetője a vármegye kiadó szálláshelyeiről is listát készített, amely a bérelhető szobáktól egészen a villákig a szálláshelyek számos típusát felölelte.⁵³ Ez az összeírás azonban soha nem jelent meg nyomtatásban; valószínűleg csak az idegenforgalmi kirendeltség szakemberei használták. A többnyire hirdetésszerű leírásokból készült összesítés átfogó képet nyújt a korszak szálláshelyeinek bérlési módjáról és feltételeiről. A jegyzékben Maroshévízről és a Gyimesekből egy-egy, a csíkszentimrei Büdös-fürdőről és Hargitafürdőről három-három, Marosfőről öt, Gyilkostóról tizenhat, Borszékről harminchárom, míg Tusnádfürdőről har-

mincöt szállásadó neve szerepel. Amint a következő példából láthatjuk, egy-egy szállásadó több szobát vagy villát is birtokolhatott:

„Tusnád: Kemény Sándorné Katica villája a fürdő és az erdő közelében, 14 szobával. Villanyvilágítás, kútvíz. Csak szobát ad ki, étkezni a közeli Poók étteremben lehet. Egész éven át nyitva.

Borszék: Szatmáry Istvánné Napsugár üdülője, Telefon: 8. 10 egyágyas, 20 kétágyas szoba, villanyvilágítás, kályhafűtés, fürdőszobák. Egyágyas szoba 8.-P, kétágyas 14.-P. Napi pensio ár egyágyasban 16.-, kétágyasban 31.-P. Egész éven át fogadnak keresztény vendégeket.

Gyilkostó: Kölönte József tanító vendégek részére 6 szobát ad ki. A házban petróleumvilágítás, W.C. szabadban. Junius 15-től-szept. 20-ig fogad keresztény vendégeket. Szoba ára: egyágyas 5.-, kétágyas 8.-pengőtől. Idény utáni címe: Gyergyószentmiklós, Gábor Áron u 12.”⁵⁴

A szálláshelyek hirdetéséből kiderül, hogy az adott szállás téli vagy nyári időszakra ajánlott, azaz fűthető volt-e vagy sem. Világítás szerint is két kategóriába osztották a szálláshelyeket, hiszen gyakori volt még a petróleumvilágítás, viszont egyes esetekben már villanyvilágítás is előfordult. A szállásokat illemhely szempontjából is osztályozták, ugyanis előfordult, hogy a kiadó szobához csak kinti illemhely tartozott, míg máshol már a külön kialakított, angol WC-vel ellátott fürdőszobát is találunk. Az összeírásban feltüntetett 97 szállás közül 79-nél szerepelnek olyan adatok, amelyekből hozzávetőleges képet kaphatunk a korszak csíki szálláshelyeinek felszereltségéről: 19 esetben (ez a 79 szállás 24%-át tette ki) petróleumlámpával világítottak, míg a többi 60 szálláshelyen már volt villanyvilágítás. Megfigyelhető továbbá az is, hogy mintegy 46 helyen (58%) volt bevezetve a víz, és e 46 szállásból 21 (27%) fürdőszobával is rendelkezett. Ami a bérlés feltételeit illeti, eléggé szemebtűnő, ahogyan a politika rányomta bélyegét a turizmusra, ugyanis a szállásadók gyakran elvárták, hogy a birtokukra érkező vendégek keresztények legyenek.

1943-ban Székely Géza feldolgozta az előző év – tehát 1942 – idegenforgalmi adatait. Ezekből az derült ki, hogy a még zömében korszerűtlen szállások és közlekedési lehetőségek ellenére Csík vármegyében több mint 50 000 vendég fordult meg, akik 2 millió 362 ezer pengőt költöttek el. Borszéket 6216 vendég kereste fel, akik összesen

47 296 éjszakát töltöttek a fürdőhelyen. A Gyilkostónál megközelítőleg 30 000 vendéget és 19 025 éjszakát, míg Tusnádfürdőn 10 258 vendéget és 30 000 éjszakát jegyeztek. Hargitafürdőt 3550 vendég látogatta meg – ez összesen 6900 éjszakát jelentett –, Marosfőn pedig 1050 vendég járt, akik 7041 éjszakát töltöttek ott.⁵⁵

NE BUDAPESTEN, HANEM ITT PANASZKODJANAK

A beruházások utáni első nyári idény során több budapesti hírlap bírálta a székelyföldi desztinációk által biztosított ellátást és ezek árait. A negatív visszhangok eredményeként 1943 nyarán a kirendeltég vezetője úgy döntött, hogy rajtaütésszerűen ellenőrzi a különféle idegenforgalmi létesítményeket.⁵⁶ A vizsgálatok eredményéről a *Székely Nép* hasábjain is beszámoltak.

Elsőként a városi szálló került sorra, ahol a kereskedelmi minisztérium és a város illetékes szervei arra a meggyőződésre jutottak, hogy a bérlő, Renner Artur nem teljesítette a szerződésben vállalt kötelezettségeket, így a szállót vendégfogadásra alkalmatlannak minősítették. Maga Székely Géza is tűrhetetlennek ítélte az itt uralkodó állapotokat, olyannyira, hogy Renner iparjogának azonnali felfüggesztését kérte.⁵⁷ A minisztérium elfogadta a javaslatot, és már július 24-én – azaz az idény közepén – elrendelték a bérlő kilakoltatását és a szálló 48 órán belüli kiürítését.⁵⁸ Újbóli megnyitására augusztus 18-án került sor: amint a korabeli sajtóból kiderül, Venesz János és Balogh János bérlőknek viszonylag rövid idő alatt minden szükséges engedélyt sikerült beszerezniük, és az első üzemi napon házi ünnepellyel tették emlékezetessé a működés újbóli megkezdését.⁵⁹

A vizsgálatok a megyeszékhely mellett a Gyilkos-tói és borszéki vendéglátó üzemekre is kiterjedtek. Ábrahám József vármegyei alispán és Székely Géza megállapították, hogy az alacsonyabb jövedelmű látogatók nem tudnak fizetésüknek megfelelő étkezéshez jutni, ugyanis a vendéglősök egy része megtagadta a kötelező menürendszer bevezetését. A szabályzat szerint minden vendéglátó egységnek kötelessége lett

55 N. N. 1943. március 9. 4. p.

56 N. N. 1943. augusztus 10. 3. p.

57 N. N. 1943. július 23. 5. p.

58 N. N. 1943. július 24. 4. p.

59 N. N. 1943. augusztus 18. 7. p.

volna 12 és 14, illetve 19 és 21 óra között a megszabott áron napi menüt szolgáltatni. Ezenkívül egyes helyek köztisztasági szempontból sem bizonyultak megfelelőnek; a vizsgálatot követően egy borszéki vendéglőt azonnal be is zártak. Székely hangsúlyozta, hogy a kirendeltség és a város vezetősége arra törekszik, hogy a helyi vendéglátásban mindenhol megfelelő ellátást biztosítsanak. Hogy ez megvalósulhasson, arra kérték a látogatókat, hogy észrevételeikkel „ne Budapesten, hanem itt panaszkodjanak”.⁶⁰

A kirendeltség még az 1943-as, júliusból és augusztusból álló főidény megkezdése előtt táblákat helyezett ki minden vendéglátóipari egységben, amelyben felhívta a kliensek figyelmét, hogy a felmerülő kifogásaikkal a helyi OMIH-irodához forduljanak, de ezzel együtt is csak nyolc panasz futott be, amelyet a hivatalnak sikerült is orvosolnia. Székely meglátása szerint a turisták meggondolatlan magatartását bizonyította, hogy egy részük megfélemedezett a háborúról. Dulakodásra, káromkodásra is akadt példa, amikor nem volt elegendő hely a ritkábban közlekedő autóbuszokon. Előfordultak meglehetősen ellentmondásos esetek is: például a hegyekben lévő esztenák felkeresése alkalmával a látogatók bármennyi pénzt kiadtak a helyben készült tejtermékekért, majd utólag kifogásolták azok túlságosan magas árait.⁶¹

Amíg egyes budapesti lapok a székelyföldi idegenforgalmat bírálták, a *Magyar Rádió* a térség sajátosságairól szóló adásokat közvetített.⁶² Udvarhely és Háromszék bemutatása után Csanád György költő, a rádió munkatársa két hetet töltött Csík vármegyében. Az első hét során bebarangolta a megye különböző pontjait, amelyek közül néhányat a második héten felvételeinek helyszínéül választott. Felkereste többek között a térség jelentősebb üdülőhelyeit (Hargitafürdő, Tusnádfürdő, Gyilkostó, Borszék), és ellátogatott a hagyományaira büszke Csíkmenaságra és Csíkszentdomokosra, valamint a fazekasságról híres Csíkdánfalvára, végül pedig a megye ismert zárandokhelyére, Csíksomlyóra is.⁶³ Az első adás 1943. augusztus 4-én hangzott el *Hegyen tó, völgyben tó* címmel, és a Szent Anna-tóról szólt. A második felvételt Borszékéről

60 N. N. 1943. augusztus 10. 3. p.

61 Uo. 3. p.

62 Ferencz 1943, 3. p.

63 Uo.

sugározták *Borvizek országa* címmel, majd ezt követte a csíkszögödi Nagy Imre festőművész birtokán készült *Ecset és eke* című közvetítés.⁶⁴

Az 1943-as fődényben a vármegye idegenforgalma az előző évhez viszonyítva az ország háborús részvétele ellenére is megkétszereződött. A kirendeltség adatai szerint az említett periódusban Borszéken 4300 vendég fordult meg, mintegy 65 000 éjszakát töltve ott, a Gyilkos-tónál pedig 4400 vendéget és 23 000 éjszakát, míg Tusnádfürdön 6100 látogatót és 67 000 éjszakát jegyeztek. Hargitafürdön 1100 látogatóra 7000 éjszaka jutott, Marosfőn pedig 530 vendég üdült, 7600 éjszakát töltve ott. További adatok szerint Borszéken hárommillió, Gyilkos-tónál másfél millió, Tusnádfürdön két és félmillió, Hargitafürdön negyedmillió és Marosfőn 200 000 pengőt költöttek el az emberek. A fürdővárosnak számító Csíkszereda, a csíkszentimrei, sötétpataki, kászoni és más fürdők forgalma ugyanebben az időszakban megközelítőleg tizenhárom millióra tehető. Az adatok összegzését követően további fejlesztések terve is szóba került, főként a Gyilkos-tó és Hargitafürdő esetében, ezek megvalósítására azonban már nem kerülhetett sor.⁶⁵

ÖSSZEZÉS

Az 1942–1943-as évekhez hasonlóan az 1944-es idény előtt is komoly előkészületekre került sor, hogy megfelelő módon lehessen fogadni a térségbe látogató turistákat, azonban a frontvonal közeledése jelentős mértékben kihatott a turizmusra is. A kolozsvári kirendeltség jelentései szerint az idény elején még voltak érdeklődők, azonban számuk augusztus második felére jelentősen megcsappant. Brandenstein Gyula, az OMIH elnöke szeptember 14-én utasítást adott a kirendeltség evakuálására, Sopront jelölve ki felvevőterületként az evakuálandó munkatársak számára. Az ellenséges csapatok közelsége miatt a kitelepítést már nem lehetett végrehajtani.⁶⁶ Észak-Erdély október végére szovjet–román közigazgatás alá került, így az OMIH kirendeltségei megszűntek, ugyanakkor a Vámszer Géza által vezetett EKE és vidéki osztályai sem működhetek tovább.

Székely Géza, bár korábbi tisztségeitől megfosztották, továbbra is folytatta az idegenforgalom, valamint különböző sportrendezvények

64 N. N. 1943. augusztus 10. 3. p.

65 N. N. 1944. január 20. 5. p.

66 Ablonczy 2008, 527. p.

szervezését. 1946-tól a Székelyföldi Idegenforgalmi Bizottság titkáráként tevékenykedett, ahol Demeter András elnökkel közösen tervezeteket dolgoztak ki egy idegenforgalmi hivatal felállítására és a háború alatt károsodott turisztikai létesítmények helyreállítására. A fürdők újjáépítésére, a közlekedési lehetőségek javítására állami kölcsönt szerettek volna igénybe venni, de kéréseik között szerepelt például a román–magyar határ átlépésének megkönnyítése is.⁶⁷ Székelyék lényegében az 1940–1944 közötti állapotokat próbálták újratemetni, ehhez pedig egy OMIH-hoz hasonló támogatóra lett volna szükségük. Terveiket memorandum formájában az illetékes, Bukarestbe székelő hivatalhoz is benyújtották, arról azonban, hogy akciójuk eredménnyel járt-e, nincs tudomásunk.⁶⁸

Székelyt 1946-ban a Megyei Népsport Szervezet elnökévé választották, majd 1950-től a Megyei Testnevelési Sportbizottság felelőseként is munkálkodott. Ezek mellett rendszeresen jelentek meg ismeretterjesztő írásai a *Vörös Zászló* nevű folyóirat *Turistautakon Csík rajonban* című rovatában. 1968-tól a *Hargita* hírlap *Turistakalauz* rovatát, valamint az *Informația Harghitei* című napilap *Itinerarii turistice harghitene* című rovatát szerkesztette. Utolsó cikke 1973-ban jelent meg a *Hargitában Csak csörgedez... Elmélkedés a turisztikáról* címmel, amelyben meglehetősen nyíltsággal számol be korábbi évtizedek eredményeiről, a természetjáró mozgalom és a negyvenes évek sikerességéről, majd az azt követő kudarcokról. 1940 és 1944 között az idegenforgalmi fejlesztésekkel ugyan szép eredményeket értek el, azonban 1945-től állami támogatás hiányában gyakran akadályokba ütköztek. Székely egy hosszú és eredményes élet után, 1987. szeptember 12-én hunyt el Csíkszeredában. Csík turisztikai fejlesztésében és a sísport meghonosításában döntő szerepet játszott; érdemei elvülhetetlenek.

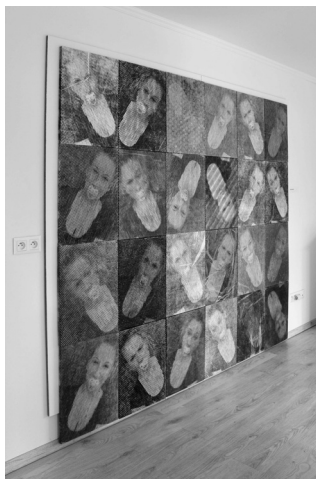
67 N. N. 1946. május 5. 2. p.

68 A szövegből nem derül ki, hogy pontosan milyen hivatalhoz is fordultak.

BIBLIOGRÁFIA

- Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, 2011, Jaffa Kiadó.
- Ablonczy Balázs: Védkunyhó. Idegenforgalmi fejlesztés és nemzetépítés Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között. *Történelmi Szemle*, 2008. 4. sz. 507–533. p.
- Barazsuly Viktória Adrienn: Templom, hegyek, vállfús ing: Erdély képi reprezentációja 1941-es turisztikai plakátokon. In P. Kovács Klára – Pál Emese (szerk.): *Képváltás. Tanulmányok a fiatal művészettörténészek V. konferenciájának előadásából*. Kolozsvár, 2017, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 249–274. p.
- Daczó Katalin: Helytörténeti évfordulók. Száztizenöt éve született Székely Géza. *Origo Szereda*, 2016. 2. sz. 25. p.
- Ferencz Gyárfás: Milyen feladatok várnak a székelyföldi idegenforgalmi kirendeltségekre? *Székely Nép*, 1941. január 31. 4. p.
- Gidó Csaba: *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print Kiadó.
- Györffy István: Az Erdélyi Kárpát Egyesület Csíkszéki Osztályának 1941. évi közgyűlése. *Erdély*, 1941. 9. sz. 188–189. p.
- Halász Gyula: *A századik év küszöbén. Emlékek*. Bukarest, 1967, Irodalmi Könyvkiadó.
- Hankó Vilmos: *Csikmegye fürdői és ásványvizei szóban és képekben*. Budapest, 1890, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedés.
- Hankó Vilmos: *Székelyföld*. Budapest, 1896, Az Erdélyi Kárpát Egyesület kiadása.
- Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap. Önéletrajzi visszaemlékezések*. 2 köt. Bukarest, 1974, Kriterion Könyvkiadó.
- Nádudvary György – Soós Gábor – Szász Ágnes – Kovács Lehel István: Erdélyi Kárpát Egyesület – Brassó. *Encián*, 2014, 1. sz. 3–56. p.
- Oláh Sándor: *Kivizsgálás. Írások az állam és társadalom viszonyáról a Székelyföldön, 1940–1989*. Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó.
- Oláh Sándor: Vidékfejlesztés Csík és Udvarhely megyékben 1940–1944 között. *Székelyföld*, 2003. 7. sz. 95–111. p.
- Pais Ágnes – Olasz Gabriella: Az intézményes kisebbségi magyar műemlékvédelem kezdetei. A csikdelnei templom 1935. évi felújítása. In Boér Hunor – Wolf Tamás (szerk.): *Acta Siculica. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves jubileumára*. 2. köt. Sepsiszentgyörgy, 2002, T3 Kiadó, 21–38. p.
- Pál-Pál Előd: *A csiki sűskola. A csíkszeredai alpesi-sí története 1934–2010*. Csíkszereda, 2010, Csíkszereda Kiadóhivatal.
- P. G. J.: A máramarosszigeti városi szálló. *Építészet – A Magyar Mérnök- és Építész Egylet negyedévi szemléje*, 1943. 3. sz. 71–77. p.
- Székely Géza: *A Nagykőhavas Piatra-Mare leírása*. Brassó, 1936, a szerző kiadása.
- Székely Géza: Ünnepnapok a Hargitán. *Turisták Lapja*, 1942. 9. sz. 166–168. p.

- Tóth Szabolcs Barnabás: *Az Erdélyi Kárpát Egyesület Háromszéki Osztályának története 1892–1945 között*. Sepsiszentgyörgy, 2017, Háromszék Vármegye Kiadó.
- N. N.: A korszerű követelményeknek mindenben megfelel a csíkszeredai új szálloda. *Székely Nép*, 1943. június 29. 5. p.
- N. N.: A Csík megyében múlt évben megfordult vendégek 2 millió 362 ezer pengőt költöttek el. *Székely Nép*, 1943. március 9. 4. p.
- N. N.: Rajtaütésszerű vizsgálatot tartottak a gyilkostói és borszéki vendéglátó üzemekben. *Székely Nép*, 1943. augusztus 10. 3. p.
- N. N.: Bezárták a nemrég épített csíkszeredai városi szállodát. *Székely Nép*, 1943. július 23. 5. p.
- N. N.: A volt bérlőnek 48 órán belül ki kell költöznie a csíkszeredai városi szállóból. *Székely Nép*, 1943. július 24. 4. p.
- N. N.: Megnyitották a csíkszeredai városi szálló üzemeit. *Székely Nép*, 1943. augusztus 18. 7. p.
- N. N.: Csík a rádióban. *Székely Nép*, 1943. augusztus 10. 3. p.
- N. N.: Új beruházások nélkül fürdőink nem tudják fokozni az idegenforgalmat. *Székely Nép*, 1944. január 20. 5. p.
- N. N.: Olcsó állami kölcsönt, fürdővonatokat és határmegnyitást kér a Székelyföldi Idegenforgalmi Bizottság. *Világosság*, 1946. május 5. 2. p.
- Magángyűjtemény: Székely Géza hagyatéka. Daczó Katalin gyűjteménye. Digitalizált formában elérhető a Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében.

Kaleidoszkóp, 2023
(220 x 240 cm, linómetszet)

Balogh László

NAPLÓ III.

A huszonegy éve elhunyt Balogh László író, újságíró, könyvtáros (Csíktaploca, 1946. május 21. – Sepsiszentgyörgy, 2003. február 5.) 1989-től haláláig vezetett – hosszabb-rövidebb megszakításokkal – naplót. Írása részben a kommunizmus és rendszerváltás kordokumentuma is, ugyanakkor egy alkotó ember belső vívódásának lenyomata. A kéziratot felesége, jogörököse, Molnár Lídia bocsátotta a Székelyföld folyóirat rendelkezésére. E naplóból közöltünk részleteket a Székelyföld 2023/4., illetve 2023/11. számában, folytatásként itt következik még néhány fejezet. (A szerk.)

2000. január 5. (szerda)

Olyan furcsa leírni ezt a dátumot. Na persze, nem a körülötte keringő általános hisztéria, az ezred és századvég miatt. Na, nem! Mindez engem már rég hidegen hagy, jobban mondva már kezdetben sem dobogtam miatta. Bennem az kelti a furcsa, megfoghatatlan érzést, hogy olyan, mint egy beteljesült álmom, elég volt csupán rágondolni, és már itt van. S hogy itt van, nem tudom, mit kezdjek vele. Vajon én akartam ezt igazán? Mert hányszor elképzeltem, hogy mi lesz majd kétezerben. Fenét képzeltem, hiszen tudta a fene elképzelni. Inkább tudni szerettem volna, hogy mi lesz, azon túl, hogy 54 éves leszek. Csak ennyit tudtam, és a többi is érdekelt volna. Nos... Sokkal többet talán most sem mondhatok, amikor itt állok kétezer, egy új század és ezred küszöbén, és rövidlátó szemmel hiába keresem az út elején álló srácot, azt, aki tudni szeretne volna, hogy majd milyen lesz kétezerben, de a ködlő idő mögött, mintha senki sem lenne, akárha én találtam volna ki az út elején álló srácot, s most csak pusztán azért keresem, mert öngigazolásra van szükségem a pontos és következetes elszámolás helyett, amit semmiképpen nem tudok megejteni. Nem sikerül, mert ha józanul tudomásul is veszem az eltelt 2000 évet, az 54-el sehogy sem tudok elszámolni, és az a srác, ott az idő ködén túl, nem mondja el, hogy mit is várt. Vártam én valamit egyáltalán? Vagy elég volt a megélés dicsősége?

Kétezer végül is úgy jött el, ahogy Tóth Árpád is mondja: „Mindegy már minékünk / Szerda vagy csütörtök, / A nagyságos angyal vagy a / Tekintetes ördög!”

Egyébként nem véletlen, hogy Tóth Árpádnak ezekkel a soraival példázódom, mert az utóbbi időben, minden látszólagos javulási jelek ellenére is gyakran nyugtatom magam Tóth Árpádnak az előzőeket megelőző soraival: „Lobogni lélekkel / Haszontalan próba, / Míg mi élünk, nem lesz más e / Veszett Európa.”

Hát így valahogy. Úgy látom – s ez egyre többet foglalkoztat –, hogy az emberi fejlődés többirányú; amíg a tudomány és technika fejlődik, az emberi tudat lemarad. Vagyis hát az erkölcs, az etika elmarad e fejlődés mögött. És a legfőbb baj, hogy ez tudatosan, egyfajta cinikus tudomásul vétellel történik, hiszen olyan erkölcsi, etikai kódok lazulnak fel, amelyek meghatározóak az emberi kapcsolatokban. Ha csak arra gondolok, hogy egy gyilkost, aki kiolt egy emberi életet, 5-6 évre ítélnék... A háborús bűnösökből nemzeti hősök lesznek, utcákat neveznek el róluk...

Az emberiség nagykorúsításához, az atombomba és a számítógép ellenére sem elég 2000 év. Ez igazán csak akkor következhet be, ha nem betartjuk, hanem éljük a mózesi törvényeket. S ma még hol vagyunk ettől! (...)

Eltelt karácsony. Karácsony este azt hittem, az én karácsonyom a várakozás, kivárni a más örömeinek a pillanatát. De nem így történt, mert a karácsonyba fényt, sziporkázó csillagszórót és fenyőillatot hozott az újabb Wass Albert-kötet, *A funtineli boszorkány*. Egy hét sem telt el, és felfaltam mindhárom kötetet. És Molnár is jött a nyomomban óriási léptekkel. Mondhatni, szinte nem is éltünk, amíg nem olvastuk el. Wass Albert itt sem tagadja meg önmagát. Eléggé elverte a port az urakon, talán ezért is jelenhetett meg ez a regénye a kommunista érában. Itt még a románokhoz is másként viszonyul, noha a hegyi betyárok, nyomorultak mind románok. De ennek ellenére is rokonszenvenvel ír róluk, észreveszi a nyomorukat.

A másik ajándékkönyvnek is örvendek (már azt is elolvastam): *Szentgyörgyi séták; történet képekben*. Vágytam rá, sok olyan dolgot tudtam meg, amit eddig nem tudtam, sok dolgot juttatott eszembe, ami mára már kiment az emlékezetemből. Már-már kétségeim voltak a Köpködőt illetően, és voltak pillanatok, amikor attól tartottam, hogy a

Szellemindulóval felsülök. Örvendek, hogy könyvben leírva is igazolni láttam, a Gábor Áron volt a Köpködő, és valóban ott állt, ahol én tudtam.

[...]

Karácsony előtt úgy nézett ki, hogy befejeztem a drámát. Elég volt újraolvasni, és az álom nyomban szertefoszlott, nem jó a vége. A harmadik felvonás és főleg a befejezés rossz. Éreztem eddig is, hogy nem lenne tisztességes dolog egyszerűen csak ejteni a dráma előterében álló *Ozonyádot*. Így aztán, hosszas töprengés után, megváltoztattam a második felvonás végét. Egy hirtelen ötlettől vezérelve kerítettem egy pisztolyt, és az a második felvonás végére el is sült. Sokat töprengtem, amíg eldöntöttem, hogy kit találjon el. Először Vaksira gondoltam, de aztán lemondtam róla, hiszen nem volna illendő az egyetlen, pozitívnek látszó szereplőt feláldozni. Aztán meg gondoltam *Ozonyádra* is. De ha őt így pusztítom el, kivonom a bűnhődés alól. Végül Kandúrt áldoztam fel. Ő kevésbé fontos üzenetek hordozója. Egyébként, ez a fránya bűnhődés rettenetesen megnehezítette a dolgomat. Csak nehezen, és mint valami sugallatra, állt össze a vége. Elvégre maguk az események és a kor maga sem lezárt; ezért nem pusztult el az öreg. És azért, mert létét naponta hosszabbítja maga a mai kor. Hát valami súlyosabb és mégis lengőbb befejezésre volt szükség: a dolgok nem értek véget, noha az öreg el is tűnt, vagy esetleg felszívódott belénk, még mindig itt kering körülöttünk, mint valami szörnyűséges járvány, aminek majd sorra mind, kivétel nélkül áldozatul esünk. Így most visszanezve rá, jónak találom ezt a befejezést, és remélem, a fésülésen kívül nem írom át.

Vasárnap este felhívott A. E., az, aki a nyáron interjút készített velem az *Elite magazin* számára, és arra kért, hogy hétfőn fogadjam. Arra volt kíváncsi, hogy mi történt nyár óta. Örvendtem neki is, és a kérdéseinek is, mert már úgy láttam, megszűnt a *Szelleminduló* dicsősége, és vele együtt megszűnőben a munkára serkentő impulzus is. Én vagyok a hibás, készülhettem volna, hiszen ő szölt, de én... Ugyan mit is mondhattam volna mást? Más lett volna a helyzet, ha ismeri a *Szellemindulót*.

[...]

(2000) Január 7.

Elkerülhetetlen, hogy az új év kapcsán mérleget készítsek, annál is inkább, hogy furcsa módon ez a mérleg egyre inkább versbe követeli magát. Én viszont ahhoz túlságosan elnehezültem. Hol vannak már a

karcsú gondolatok, a sejtelmes fordulatok és a szakasz végéről újra meg újra elröppenő ígéret?... Hát nem! Akkor inkább prózában egyezzünk ki, öregesen, nehézkesen döcögve, csupán a hazugság közelében hirtelen... (olvashatatlan szó).

Talán még soha nem voltam annyira üldözött és meghajszolt, mint az elmúlt év elején. És ehhez még hozzájött a saját gyávaságom tudata, meg az önként vállalt vereség érzete. Nehezen és nagy-nagy döccenésekkel indult az év. Ma már önkínzás vagy talán kéjelgés lenne mindent feleleveníteni. Maradjunk annyiban: Isten velem volt, és túl vagyok rajta. Szerencsém az, hogy volt ahová menekülnöm, az írásba. És ez egyáltalán nem volt rossz menedék, mert eddig még soha nem tapasztalt szerencsés és gazdag évet zártam. Ha kínnal is, ha néha vért izzadva is, de sikerült az általam kitűzött határidőre befejeztem a *Maroknyi Székelyt*, amit, most már bevallhatok magamnak, a ráfogásaim ellenére is a *Szellemindulóval* egyenrangúnak tartok. Csak éppen akkor még nagyon kevés volt az önbizalmam. [...] . Ebben igaza volt G. Gy.-nek (persze, ő még nem olvasta a *Maroknyit*), hogy végre sikerült maradék nélkül hoznom önmagamat. Mint minden jellemzés, ez is kegyes túlzás, mert én jószerevével még néhány évet el tudnék piszmozni rajtuk, s talán még akkor sem mondanám, hogy a mű kész, az alkotó pihen. Mert az alkotó nem pihenhet.

És aztán ott van a *Szelleminduló*. De erről többet fölösleges, mivel már elkezdte vagy rövidesen elkezdi az egyéni életét, és akkor úgyis lesz még szó róla.

És még ott vannak az apróbb írásaim: a *Laci bácsi felemás bakancsa*, az *Ismétlődő történet*, stb. és köztük *A Hétnék* írt szerbiai útinapló, amit különben szintén fontosnak és meghatározónak tartok.

Meg aztán egy kis csalással – miért ne, hiszen egyszer már befejeztem az elmúlt évben – ott van még *Ozonyád*. A dráma... Kész! Azaz, hogy majdnem. Félttem tőle, főleg a harmadik felvonástól, mert attól tartottam, hogy nem sikerül majd megbirkóznom a felvetett problémákkal. De hála Istennek, rájöttem; nem az én dolgom megoldani a társadalom, a világ gondjait. Hadd dobjuk a néző ölébe, és vigye haza magával, hogy tudatosodjon benne, mindez tulajdonképpen az ő gondja, neki kell megoldania. Hát ez az *Ozonyád*... Most azt hiszem, kiírtam magamból az ilyenfajta gondjaimat, de azt hiszem, csak álltatom magam. Ezek velem maradnak mindvégig, amíg élek. Az *Ozonyád* még csak így, a

számítógépben *Ozonyád*, de én, ha más soha nem is, sikert előlegezek számára, mert ebben a sikerben igazolva látom a kudarcomat, amiért hiába pályáztam pár évvel ezelőtt a *Lovas tengerész* kiadására, valamint azt a bibliai idézetet, ami azzal vigasztalt, hogy a „te sikertelenséged a te sikered.” Így lesz, Uram! Vagy én értettem rosszul? Én mindenesetre megtettem a magamét, megírtam az *Ozonyádot*, és ebben megpróbáltam a legjobbat kihozni magamból.

[...]

A szándék megvan bennem, verset kellene írni, csak éppen nem állnak össze a sorok bennem. Talán egyszerűen félek a tarka pillangók nyomába szegődni...

Kétezer előtt
pontosan emlékszem
talán pont szerda volt
talán egy csütörtök
amikor váratlanul
és kéretlen
nevemen szólított
a történelem
Engem...
Akárha sors-
és büntársa lennék
vagy talán vállalnám
érdekében a tanúvallomást...

Hát ez csak akkor száll fel, ha ágyúval szétlövik, vagy pernyeként, ha elég a napló.

A vers mellett ott ül, akár a fülbemászó az ember fülében, a megkezdett napló, vagyis a *Magyaroknál, otthon*, és azzal követel létjogosultságot magának, hogy szemrehányóan mondja, és egyre bizonygatja nekem: A város a ködben-re se mondja ma már senki, hogy nem regény. (Elolvasni a *Puszták népét!*)

[...]

(2000) Január 29. (vasárnap)

Napok óta úgy érzem magam, mintha felelőtlen mulasztást követnék el, vagyis hát az idő értelmetlenül telik, mivel én nem csinállok semmit. Pedig ez nem igaz, most is reggelente 5 órakor kelek, elvégzem a napi penzumot. Csak hát ez a penzum nem alkotás, még nem irodalom, hanem mechanikus, már-már gépies munka – L. bácsi szalagjait másolom –, ami pont úgy nem tűnik számomra munkának, mint családom számára mindaz, ami nem volt fizikai munka. Egyszóval dolgozom, hogy esek keresztül a fejemen, és mégis kínoz a mulasztás érzése. Emiatt aztán néha megjön a pánikszerű félelem is, hogy ha majd kell, nem fogok tudni irodalmat csinálni. Hát, ami azt illeti... nem is alaptalanul gondolom vagy érzem ezt, ugyanis megkínzott a nemrég postázott Adjon Isten jó reggelt! – szólt a kakas, hogy felkelt. Ez egy rész a *Lovas tengerészből*, kissé átfésülve, csinositva elküldtem a *Magyar Szónak*.

Mindez, amit itt fent elmondtam, nemcsak ennyiből áll. Hozzájön még az is, hogy a templomban már többször megkeresett a *Magyaroknál, otthon*, és eldöntöttem, hogy vele veszek részt a V. Z.-ék pályázatán. Megírom és pályázok! Hát nem egyszerű? A következő lépésben már a pályadíjat is elnyerem. Így hamar mennek a dolgok, csupán akkor távolodik el minden és lesz olyan valószerűtlenül távol, mint Amerika volt, amikor Pusztaiék még rendőrökre és katonákra lőttek a hegyekben, az erdőkben meg párttitkárra és erdészre vadásztak. Szóval elfog a pánik, mint írás előtt mindig, hogy ezt a feladatot nem az én méretemre szabták. Az idő pedig sürget. Átkozottul sürget. Igen ám, csak ez a *Befejezetlen forradalom*, amit én csak olyan másodlagos időtöltős munkának fogtam fel, már rég fő munkának lépett elő, legalább is bennem azt tartja magáról, és nem ereszt. Tessék egyszer befejezni! És valóban jó volna legalább begépelni a szövegeket egyelőre. Jó volna megcsinálni is, de a baj, hogy annyi kérdés és buktató van benne, rengeteg. És az öreg... meg kell találnom a módot, hogy ne váljak az öreg kicsinyes bosszúállásának az eszközévé, mert nem kevés adag van benne belőle...

Hát így állok per pillanat. Így? Nem éppen ilyen rosszul, mert van Véletlen – inkább Gondviselés –, ami mindig taszít egy keveset óvatosan a mérlegen. Most ő adta a kezembe Márait. Ennekem Illyés

jutott eszembe, de úgy alakult, Márait kezdtem el olvasni. És azt hiszem, a sorrend is a legszerencsésebben alakult, amennyiben elsőnek az *Egy polgár vallomásai*-t kezdtem el olvasni. Olyan érdekes ez az egész, az ember töményen érzi, hogy vigyáznak rá, és nagy baj nem lehet, mert a sorsát irányítják. Ott állok a Márai-kötettel a kezemben, és azon töprengek, mennyire igaza volt K.-nak, amikor műveletlennek nevezett, mert hiszen Márairól azon túl, hogy emigrációban élt és ott is halt meg, nem tudok semmit. És akkor előbb megtalálom a róla írt oldalt a *Pannon enciklopédiában* (azóta már el is felejtettem), majd a kezembe veszem a könyvet, és ahogy kinyitom, úgy tárul ki nyomban a kapu, és minden lépéssel, ahogy beljebb haladok, tágul a világ és egyre oszlik a szűk kapuboltozat alá beült sötét, és látszik meg Márai sziluettje, előbb a gangon túl, majd Pesten, aztán Németországban, Párizsban, aztán Olaszország és ismét Párizs. Érdekes. Számomra teljesen idegen ez a polgári világ. Én, tudja az ördög, mindig éreztem valami vonzalmat az irányába, de ha számot kellene vetnem és pontosan körülhatároljam az érzelmek térképén, nem tudnám eldönteni, hogy tulajdonképpen vonzalom volt vagy irigység a polgári jólét iránt. Mert kétségtelen, hogy olyan irigység élt bennem, mint általában a szegényben a gazdagok jóléte iránt.

Ma már nehéz pontosan összerakni, talán nem is sikerül, mert a részletek elmosódtak, esetleg az idő feloldotta a szoros válaszfalakat azáltal, hogy éppen Márai olvasása közben döbbsentem rá, addig irtóztam, féltém tőle, és irigyeltem, hogy végül ott vagyok ebben a polgári világban, és azt sem szégyellem hangosan bevallani, mindig is ez volt a cél, anélkül, hogy tudtam volna, vagy bár egyszer megfogalmazódik bennem. Érthető, hogy értetlenül, és a Mándi zsidó zavarával állok, noha én nem az indulási pontra jutottam vissza, mint ő, hanem... És ez itt megint a Gondviselés. Ő íratta ezt így velem, mert így igaz, visszaértem, mint Mándi zsidó, aki csak rá akart gyújtani a szélben, és aztán megfélelkezett az eredeti menetirányról. Vágytam rá. Ide akartam jutni, csak mert féltém, esetlennnek, ügyetlennek, ügyefogyottnak, zavartnak éreztem mindig magam abban a világban, ezért igyekeztem megvetni őket, rögtön a hibájukkal kezdeni mindig az ismeretséget. Puhányok, képmutatók, hazugok és... de sorolhatnám akár estig is (most kezd virradni éppen). Aztán idővel, a fehér-fekete mellett már az árnyalatok is megjelentek, a szürke... világosszürke... a piszkosfehér,

de én akkor még vagy már jó harmincévesen ott jártam valahol a válaszvonalon, ahonnan aránylag elfogulatlanul jobbra is, balra is beláttam jól. Ahhoz még hosszú évek, évtizedek teltek el, míg rájöttem, az ész, a humánus és okosság nem függ össze az egyetemi végzettséggel. Ahhoz a '89 utáni eseményekre van szükség, azok nyitották csak fel a szememet.

De a polgári világ... Csak most látom, milyen mélységek és csúcok közelében éltem. A *Szelleminduló* hozta felszínre belőlem őket, vagy, ahogy most a *Magyaroknál, otthon-ra* gondolok. Elég, ha G. néniék jutnak eszembe, a K.-N. család. Ez volt a régi polgári család, az igazi, némi vagyoni háttérrel, meg társadalmi pozícióval. Az övök volt a nagy ház, és itt bérelt lakást a J. család, az új polgár, akik mögött még mindig csupán a kérdőjelek kandikálnak elő. A férfi, J., lengyel volt. Én szerintem besszarábiai zsidó; a nő, R., nem magyar. Semmijük sem volt, bútorozott szobát béreltek G. néniéktől, és valamikor a hatvanas évek végén költöztek el.

Akkor nem értettem, hogy G. néni – aki különben intenzív társadalmi életet élt, ha jól emlékszem, minden kedden meglátogatott, és egyedül ő szólította anyut Katókámnak – miért kezeli őket sorstársként, velünk más volt a helyzet, mi is háztulajdonosok voltunk, és ott állt mögöttünk az elveszített jólét, amivel én már csak Anyu emlékeiben találkoztam, mert Apu csak igazán ritkán beszélt róla, mintha ezzel annak az úri grandezának adna hangot: eltelet, ne beszéljünk róla.

Most jövök rá, hogy G. néninek jobb szeme volt, mint nekem, pedig hiúságból nem viselt szemüveget. Ő érezte, hogy sorstársak, mert hiszen azok is voltak, még annak ellenére is, hogy pillanatnyilag a J. család a sors kegyeltjének tűnt velük szemben, de ez csak átmeneti állapot volt, mert az a világ nem kedvezett a polgárságnak. Annyira nem, hogy J.-ék egyáltalán nem emelkedtek ki. Beleolvadtak az új világba, pedig a proletárvilágból akkoriban eléggé kitéűntek, udvariasak, kedvesek voltak, de nem vegyültek senkivel, az egy G. nénit leszámítva, akit nem tudtak amúgy sem elkerülni. Aztán elköltöztek s rá nemsokára a férfi meghalt, s mert gyanítom, R. néni katolikus, ott nyugszik valahol a katolikus temetőben. Néha látom R. nénit, alig öregedett, feketében jár, azóta is gyászol, kendője alatt befont és szlávosan felrakott haja kirajzolja a formát, és mögötte ott a titok... G. néni... az új és a régi polgári világ, és az én rövidnadrágos gyermekkorom.

Vagy ott volt K. néni... Az öreg doktor özvegye, nem olyan szigorú frekvenciával, mint G. néni, de rendszeresen járt nagyanyámhoz... Ki érti ezt? Ebben a nemzedékben az osztálykorlátok még szigorúan éltek, hányszor hallottam nagyanyám szigorú osztályozását: azok!? Mit akarsz velük, hiszen azok egyik napról a másikra élnek csak! Ez jelentette, hogy fizetésből élnek. Vagy ott volt a hangosabban koppanó: Annak az apja még napszámos volt nálunk! Valószínű, ez a góg sokat elmosott az osztálykorlátokból, és melléje még valami egyéb is kellett legyen – az özvegyi lét? Ki tudja... – mert másképpen érthetetlen, hogy egy jól menő főorvos özvegye órákat töltsön el az én tanulatlan, volt dohánygyári munkás nagyanyámmal, és ez alatt mindkettő jól érezze magát.

Most, miután újra előkaparom a dolgokat az idő rárakódott kupaca alól, úgy tűnik, hogy ezek az öregasszonyok fontosabb szerepet játszottak az életemben, mint gondoltam volna. És erről ezelőtt két évvel győződtem meg Vásárhelyen, amikor D. néni elővette az I. néni hagyatékából megőrzött versemet, amit szegény nagyanyám halálakor írtam. Ki gondolta volna, hogy ez a vers ilyen messzi régiókba is eljutott, és megboldogult nagynéném hagyatékából bukkan elő egy napon?

Valószínű, hogy K. néni meg G. néni avatott költővé a Vasút utcában (ők soha nem neveztek Lenin utcának), ők terjesztették a versemet és olyan önzetlenül, hogy hamarabb lettem költő, minthogy verseim nyomdafestéket láttak volna...

De egy dolog volt, ha G. néni vagy K. néni eljött hozzánk, és más dolog volt, ha nekem kellett hozzájuk mennem. G. néniékhez irtóztam menni, összezsúfoltan élt az anyjával, és mindig olyan áporodott, rossz levegő volt a lakásukban, hogy én, aki a szagokra érzékeny vagyok, biza sokszor nehezen tudtam felülkerekedni a hányingeren.

Ijedten kapom fel a fejem, és nézek szét: mi ez? Itt a naplómban kezdem el a *Magyaroknál, otthon-t*? Vagy talán azt írom meg, ami kimaradt Máraiból? Tudja az ördög! Nehéz eldönteni, viszont lassan már ezek a dolgok is helyükre kellene kerüljenek.

Egyébként ennek a nagy menekülésnek, amivel igyekeztem minél hamarabb kikerülni a polgári lakásokból, az volt talán az oka, hogy én, az Anyu visszaemlékezése nyomán valósággal száműzöttnek éreztem magamat ebből a világból, innen tehát a sértett büszkeség, a száműzött mártíromsága, amivel menekül attól, amit elvettek tőle, s ezt olyan

látványosan csinálja, hogy az egész világ hadd érezze a mögötte meglapuló vádat, és benne a számonkérést.

Most, hogy közben megálltam egy keveset, reggeliztem és megfürödtem, hirtelen eltűnődök azon: jórészt szinte mind munkaproblémákkal foglalkozom a naplóból(ban), és jómagam teljesen hiányzom belőle. Nem igaz! Mert ez az életem. Végre itt vagyok én, ebben találtam magamra. Ezek a gondjaim, céloom és feladatomban. Most már minden más – leszámítva a családomat – olyan távolinak és fölöslegesnek tűnik. Ha visszagondolok arra, hogy egy évvel ezelőtt mennyi keserűség volt bennem, úgy érzem, hogy Isten engem a tenyerén hordott. A szándék már rég élt bennem, csupán nem tudtam elszánni magam. Valamikor a kilencvenes évek közepe táján rájöttem, hogy hibázik a mérleg, nem az én utamon járok. Az a munkakör mindig idegen volt számomra, és legfőképpen azok az emberek. Nem érdekelt, idegen volt a munkakör és állandóan nyomasztott, hogy naponta megcsaljam az irodalmat. Hazudtam magamnak, mert én magam is hinni akartam, hogy a napi munka mellett, romlott egészséggel is megállom a helyem az irodalomban. Mekkora tévedtem! Sok a bepótolni valóm, nem fog maradék nélkül sikerülni, de végre a magam útját járom, megszabadultam a nehezen járható úttól, amelyiken irtózáttal indultam el reggelente. Ezért jött kapóra a most egy éve kialakult vészhelyzet, és kapaszkodtam meg már első pillanatban a szándékban: elmegyek betegnyugdíjba. És az elmúlt év termése mindenképpen, mennyiség és minőség terén is engem igazolt.

(2000) Január 30.

Folytatom, mert nem mondtam el mindent. Nem is tudom... Tulajdonképpen rosszul mértem fel az erőtartalékomat, ezt ma már tudom, hiszen így, amikor minden erőmet ma már „magamra” fordíthatom, úgy mond vannak napok, amikor már maga a szándék kifáraszt; magyarul szólva, nem értem, hogy bírtam eljárni munkába is. Azzal a csekély erőtartalékkal ma már képtelen lennék két urat szolgálni, hisz köztük az irodalom néha még másfél emberrel sem elégszik meg.

Az is időbe telt, amíg megtanultam, hogy nem én vagyok a fontos, hanem a munka. Eddig hosszú hetekig vártam az ihletet, amikor megjött, hosszan megküzdöttem az anyaggal, de ezek már annyira igénybe vettek, hogy a minőségre is már nem voltam képes vigyázni.

Különben is, ennyi erőbefektetés után már erősen vágytam a feltöltődésre, a sikerre, a visszajelzésre. Jöttem, mentem, forogtam a világban, és ha netalán valahonnan mégis rám hullott egy kis dicsőség, azért olyan boldog voltam és hálás, mint a koldus a nagyobb címletű alamizsnának.

Meg kellett tanulnom folyamatosan dolgozni. Ez így van, mert eddig, ha elkészültem valamivel, megálltam és vártam, hogy vegyék észre, s a mennyországból eresszék le értem a létrát. Nehéz volt leszokni erről és nyomban elfelejteni a munkát, a beleölt energiával együtt, és főleg elfelejteni a nem létező, de várt dicsőséget.

Dolgozni nap mint nap reménytelenül, mint a bányász a bányában, és még örömet is lelni a munkában. A munkában, és nem a várt és szűkön mért dicsőségben. Persze, az sem baj, ha befut, de végül ez már nem több mint a munka igazolása, elégtétele.

Jó volna már túl lenni ezen a bénító *Befejezetlen forradalom*-on. Beletettem magam, hajtom magam, hogy leírjam, és mégis lelkiismeret-furdalásom van miatta, mivel ez „nem munka”. Nem tartom annak, és naponta szemrehányást teszek magamnak, hogy csak butulok mellette. Mindezt valószínű, a bizsergő ujjak sugalmazzák, mert mint a hegedűsnek, ki eltunyult és nem gyakorolt már hosszú ideje, lázadoznak az ujjaim. Ebben a tétlenségben azért próbálom helyére tenni már előre a *Magyaroknál, otthon* dolgait. Haladgatok is vele, azt hiszem, hiszen ebben kimondhatatlan nagy segítséget kaptam Máraitól. Nemcsak a mottón kívül, amit azonnal ide is másolok: „Az út, amely a világból önmagunkhoz vezet, hosszú és bonyolult s tele van ilyen kínos kitérőkkel, melyeknek értelmét, jelentőségét sokára ismerjük csak fel.” Kicsit döcög ez a mondat, na nem a Máraié, hanem az enyém, és lényegében azt próbálja elmondani, hogy Márai, a mottón túl is nagy segítségemre volt és van. Ma reggel fejeztem be a könyvet, és nem csalódtam benne, pontosan anélkül, hogy kalkulálna, számíthatna, helyére teszi a dolgokat, vagyis hát azt teszi, amit mindig irigyeltem: pontosan azt mondja, amit kell, és ami ennél is több, amit akar. De azzal a nyelvtudással meg gyakorlattal nem is csoda! Most várom, hogy Molnár egy újabb Márai-kötettel térjen meg a könyvtárból. Én pedig végre csak megtalálom a megfelelő szót a *Befejezetlen forradalomra*: kielégít. Erről van szó, az eddig belefektetett munka, ha el is fárasztott, de nem elégitett ki. Ezért volt és van szükségem sorozatos pótcselekvésre. Ilyen pótcselekvés és

egyben vezeklés volt a rossz vízcsapok megjavítása (már megint felfedeztem kettőt), csemperagasztás, kaputelefon, meg egyébek. De pótcselekvés a *Magyaroknál, otthon* latolgatása is. És pótcselekvés az *Írj valami szépet* is. Ez különös erővel ma reggel ült mellém és ösztökélt, hogy szinte felugrottam, és belevágtam. Hogyisne, amikor először karácsony táján jelentkezett, vagyis hát találkoztam a volt főmérnök titkárnőjével, G.-vel (csak most látom, mennyi G. van az életemben), aki, amíg együtt dolgoztunk, állandóan halódott, alig mozgott, felpuffadt, és ha valamire válaszolt, csupa szemrehányás volt a tekintete, amiért beszélnie kell. Most pedig lesóványodott, szemei megnőttek, fűrge és eleven, egy perc alatt kéretlenül elmondta az életét; elvált, de továbbra is együtt él az urával, kidobott minden gyógyszert a lakásból, és két háztartást lát el. Jól van! És akkor megkérdi tőlem, hogy még írok-e, és a válaszat meghallva azzal biztat, nem is biztat, hanem kér, hogy írjak valami szépet, mert a mi nemzedékünknek nem igazán jutott ki sok szép az életből. Valóban, adom hozzá gyorsan az ő életéhez az enyémet, és szinte hiányát érzem a meg nem írt szépnek. Ezt meg kellett volna írnom karácsonyra, majd újévre, új századra, új millenniumra, csak akkor éppen az *Ozonyádba* voltam úgy belefelejtkezve, mint most a *Befejezetlen forradalomba*, és nem volt energiám rá, noha időm még bizonyára került volna. Most nemrég újra találkoztunk, és a jelenet hajszálpontosan megisméltődött, és ezelőtt egy órával, amíg pihentem, gyorsan összeálltak bennem a képek, csak úgy maguktól elkezdtek rajzani a gondolatok, remélve, hogy majd csak felkap az örvény és meg sem áll velem csak Zsanett (a számítógép) előtt. Türelem, csendesítem magam, még pár nap, és leülök megírni. Megírom, mondom, és közben szeretném hinni, hogy ígéret ez és nem hazugság.

Egyáltalán nem furcsák ezek a gondolataim, ha elgondolom, hogy a múlt héten Csodaországban éltem. Első alkalommal akkor eszméltem rá erre a csodavilágra, amikor levelet kaptam Cs.-től. Cs. levelet írt azok után, hogy elvittem a díjat az orra elől. Most már szégyellem magam, amiért ilyen rossz emberismerő vagyok. Még Molárnak is azt mondtam, Cs. ezek után többet nem fog közölni tőlem a (olvashatatlan szó)! És tessék, megcáfol. Nemcsak közöl (talán január 25-én), hanem még azon melegében el is küldi a *Szilvásgombócomat* (lehetne javítani rajta, vannak egész homályos részei). Válaszolnom kellett volna, de valahogy nem állt rá a tollam, mert mindezt nem mondhattam el neki is.

Aztán levelet kaptam a *Székelyföldről*; a világ etikai súlypontja felborult, előtérbe helyeznék a tízparancsolat törvényét: áprilisban kezdenék az első parancsolatot, és írást kérnek hozzá. Jólesik, hogy rám is gondoltak, ugyanakkor mélyen zavarba is ejt, mert az idő elég rövid, s nem tudom, mivel rukkoljak ki. (...)

A legigazibb csodát viszont nem az irodalom, az élet szolgáltatta. Látószemüvegem szárából már rég útnak indult egy sróf. Próbálgattam visszacsavarni a helyére, de nem engedelmeskedett nekem. Egyik nap aztán amúgy is arra jártunk Molnárral, visszavittük a szemüvegeshez. A kisasszony megnyugtató, semmi gond, azonnal a helyére teszi a rakoncátlan, megszökni vágyó srófit. De úgy látszik, ő is csak a hittel maradt, akárcsak én, mert csakhamar segítségül hívta a társát, aki, azt hiszem, már ismerte az alattomos jószágot, mert nem nagyon bizakodott a sikerben, noha mindazonáltal kézbe vette a dolgot. Aztán megjött a harmadik hölgy, ő is megpróbálta, mert a magyar mesében három az igazság, de a rakoncátlan kis, de kajánul villogó sróf neki is ellenállt. És ekkor aztán intézkedett. Az egész még mindig olyan bizarr és hihetetlen, hogy borzongva nézek vissza, immár a történet innenső partjáról, hogy vajon igaz-e, nem-e csak az én csodát áhító képzeletem találta ki. Igaz, mert még most is ott cseng a fülemben a szó, amivel a hármas számú kisasszony az egyes számút beküldte a raktárba a dobozért. És itt meg is tántorodok, mert nem tudom, szabad-e csak így per doboznak neveznem a csodadobozt, ami a csodát tartalmazta. Talán a szellem, aki a csodát elkövette, megérti, tudja, hogy én olyan kevés csodával találkoztam az életben, hogy a viselkedési tájékozatlanságaim abból fakadnak, hogy nem volt sem időm, sem alkalmam megismerni a csodák természetrajzát. A dobozt, pardon, a csodadobozt ott előttünk bontotta ki a kettes számú kisasszony. Kisasszony? Elvárásolt királykisasszony, Jótündér, és olyan biztos kézzel, mint amilyenel sebész veszi ki a vakbelet, vette ki az egyetlen, enyémhez hasonló szemüvegeretet, majd néhány percig még elidőztek a függöny mögött. Ez alatt, mi abban a jeges északi szélben, ami erővel támadt ránk, megpróbáltunk talpon maradni. Szóljál nekik, hallottam a jeges szél süvítésén túlról Molnár kétségbeesett kiáltását. Most nincs pénzünk új szemüvegeretre. Nem tudjuk kifizetni. Én szólni akartam. Egyszerre Molnárnak is, és az elvárásolt kisasszonyoknak is, de ahogy a számat kitátottam, a szél rögtön betömte hóval és hideg félelemmel, hogy szólni sem

tudtam tőle. Mi még mindig ott tántorogtunk jeges kétségbeesésünk örvényében, és próbáltunk talpon maradni, amikor jött a hármasszámú kisasszony vagy egyes számú Jótündér mosolyogva, és átnyújtotta a szemüveget: Tessék felpróbálni – gondolom, jó lesz –, és mire feltettem a szemüveget, ott álltam a trópuson, ragyogtak a fények, mindennek tiszta, éles kontúrja volt. A kisasszony helyén ott állt a Jótündér, és mosolygott. Nem hittem a varázslatnak. Levettem a szemüveget, mert azt hittem, akkor eltűnik a Jótündér. De nem! Ott volt, csak egy kicsit sejtelmesebb, elmosódottabb volt, viszont a szavait egészen tisztán hallottam: Viselje egészséggel, és ha valami baj van, tessék visszajönni... Az nem igaz, hogy nem lehet egyszerre érezni a monszont és a sirokkót, mert én egyszerre éreztem; gerincemen csorgott a víz, és nyelvem forró levegőben forgott, mint malom jár üresen. Viselje egészséggel, mondta a Jótündér, és igazi tündérhez illően tűnt el a függöny mögött, hogy az ostoba hálálkodással ne alázzam meg sem őt, sem magamat...

(2000) Február 7.

Nem volt ma szándékomban naplót írni, de már öt óra előtt felébredtem, idáig húztam, de most már elég. Valószínű, ez a hülye idő az oka, meg a tegnapi nap. Itt járt a *Székelyföld*, találkozójuk volt a múzeumban, bemutatták Papp Kincses Emese könyvét: *Virrassz velem!* (...) Nem részletezem, annyit csupán, hogy tévedtem Papp Kincses Emese megítélésében. Noha már olvastam a *Székelyföldben* megjelent részletet; eddig azt hittem, hogy olyan, mint a többi önjelölt író, aki a visszaemlékezések ürügyén akar a dicsőség útján poroszkálni. Nem így van. Nemcsak a történet, hanem a működő jelrendszer is érdekes és izgalmas, és ilyen szintű gépezet beállítására nem lenne képes egy amatőr, vasárnapi modellező.

A mezőnyt itt is, akárcsak a *Látó* decemberi számában, M. V. uralta. Messze magasan fölülmúlt mindenkit. A költöket is, pedig nem voltak azok rossz versek. Egyik sem.

[...]

G. Szabó Ferenc

ÉTFALVA HÍRES SZÜLÖTTE:
DR. IMREH DOMOKOS,
AZ ÉPÍTŐ SEBÉSZPROFESSZOR

Székelyföldön az 1800-as évek végén az egészségügyi ellátás és beteggondozás lényeges átalakuláson ment keresztül. Korszerűsítették a kórházakat, újakat építettek, a városokban gyógyszertárak jöttek létre. Az 1870-es években Marosvásárhelyen országos, Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön és Székelyudvarhelyen pedig megyei kórház működött. A későbbiek folyamán más székelyföldi városokban is létesültek kisebb kórházak: a kézdivásárhelyi 1880-ban, a gyergyószentmiklósi 1890-ban nyitotta meg kapuit. Ezek közül azonban nem mindegyik képviselt azonos színvonalat. Kozma Ferenc miniszteri titkár és tanácsos például egy ellenőrzés során úgy vélekedett, hogy a marosvásárhelyi, a csíkszeredai és a sepsiszentgyörgyi kórház rendeltetésének megfelelően látja el feladatát, a székelyudvarhelyiről viszont olyan elmarasztaló jelentést írt, hogy azt 1877-ben a minisztérium majdnem bezáratta. Udvarhely vármegye akkori illetékeseinek erre lépniük kellett valamit, de végül csak 1885-ben írtak ki pályázatot egy új kórház terveinek elkészítésére. A két épületből álló együttes 1887 szeptemberére készült el, és ugyanabban az évben már fel is avatták.

Amint az előbbiekből kiderül, a miniszteri tanácsos jelentése és az új kórház építésének megkezdése között nyolc év telt el. A késedelem egyik oka az volt, hogy a város meglehetősen nehezen tudta előteremteni azt az összeget, amire egy ilyen beruházáshoz szükség volt. Az egyik épületet az átadás után nem is használták beteggondozásra: helyett bérbé adták, az így befolyt összeget pedig a kórház működésére fordították. Ilyen áldatlan állapotok uralkodtak Udvarhelyen 1889-ben, mikor az étfalvi születésű dr. Imreh Domokos meghívást kapott a városvezetéstől, hogy vállalja el a városi kórház igazgatását.

Az eseményről a Marosvásárhelyen megjelenő *Székely Lapok* 1900. augusztus 18-i számában a következőket olvashatjuk: „Hollaky székelyudvarhelyi főispán a vármegyei közkórház igazgató főorvosi állására

dr. Imreh Domokost nevezte ki. Az új igazgató hosszú időn keresztül a kolozsvári »Vörös kereszt« kórháznál mint dr. Brandt tanár I-ső asszisztense működött.” Az akkor harmincéves kolozsvári tanársegéd elvállalta a felkérést, és egészen nyugdíjazásáig töltötte be az említett állást.

Igazgatósága alatt a kórház hatalmasat fejlődött. Abból az épületből, amelyet a város vezetése korábban kiadott, eltávolíttatta a bérlőket, azt a betegek gondozására rendezte be, és fokozatosan az ily módon kibővített kórház felszerelését is modernizálta, jelentősen megemelve ezzel az elérhető szolgáltatások színvonalát. Sebészeti osztályt hozott létre, felülvilágító műtöt rendezett be, és elsőként végzett olyan sebészeti műtéteket Székelyudvarhelyen, amelyeknél kloroformnarkózist alkalmaztak. Azt vallotta, hogy egy kórház fejlődése nem kizárólag az anyagiakon, hanem a személyzet felkészültségén is múlik.

Amikor Imreh átvette a kórház irányítását, 613 beteg kezelte magát az intézetben. Ezzel szemben 1903-ban már 1203 betegről tudunk, és az is ismeretes, hogy az utóbbi év folyamán mintegy 272 sebészeti beavatkozást hajtottak végre. Szakmai és vezetői hozzáértésének köszönhetően az udvarhelyi kórház alig néhány esztendő alatt széles körű elismertséget, tekintélyt vívott ki magának a város és a megye lakosságának körében. 1905-ben beszereztek egy, a műszerek sterilizálásához szükséges készüléket, továbbá egy fényképezőgépet is vásároltak, hogy az érdekesebb műtétek bizonyos részleteit megörökíthessék (az utóbbi eljárás ebben az időszakban még meglehetősen ritkának számított). Az épületbe bevezették a vizet – a meleg vizet a pincébe beépített kazánház biztosította –, a kórház előtt pedig egy közkutat létesítettek, amit a város lakossága évtizedeken keresztül használt.

Jaklovszky Alfonz gyermekorvos, aki 1948-ban azzal a megbizatással került a székelyudvarhelyi kórházba, hogy ott gyermekosztályt hozzon létre, az *Udvarhelyszéki Hetilap* 2000. január 26-i számának *Mosolygó*

Dr. Imreh Domokos

medicina című rovatában így emlékszik dr. Imreh Domokosra: „A száz év előtti kórházigazgató sebész-főorvos, dr. Imreh Domokos szervező munkájának gyümölcse volt a kórház első vízvezetéke is. Ez nemcsak az intézmény igényeit elégítette ki, hanem egy közkút révén, amit a »Kórház kútjának« hívtak, a város közönségét is ellátta higiénikus ivóvízzel, így aztán a város nélkülözhetetlen közintézményévé nőtte ki magát, sőt belekerült az udvarhelyi folklórba is. Gyermekkoromban előszeretettel énekelték »ad notam« *Udvarhelyi utca, jaj de sáros*, hogy:

Udvarhelyi lányok, mit csináltok?
Kórház kútján vizet nem találtok!
Kórház kútja befagyott,
A szeretőm elhagyott, az a csalfa!
Sej-haj, az a csalfa!

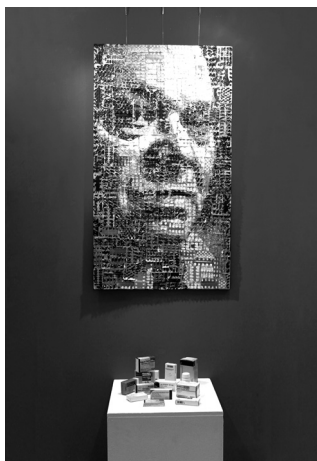
Nem tudom, volt-e arra példa, hogy egy köztisztelőben álló főorvos valamely művének emléke bekerült volna a helyi folklórba. De minden éremnek két oldala van: Udvarhelyen egyesek – főként a gyengébb nem tagjai – nem voltak teljesen kibékülve dr. Imreh mütéti technikájával. Azt nehezményezték, hogy a beavatkozások során igen nagy mütéti metszéseket végez. Állítólag egy emiatt panaszkodó hölgypáciensét imígyen világosította volna fel dr. Imreh főorvos: »Drága asszonyom, ugye ha a kedves férje telefüstöli a szobát, maga nem várja meg, míg a bűz a kulcslyukon távozik, hanem jól kitarja az ajtót. Hát így vagyok én is, szeretem, ha minél áttekinthetőbb képet kapok a mütetre kerülő területről! Ezért csinálom a kissé nagyobb metszést!«

A kórház külső környezetének kialakítása a korszerűsítési munkálatokkal egy időben valósult meg, és szervesen illeszkedett az intézmény életébe. A vadon tenyésző fákat és bokrokat eltávolították, helyükbe parkot létesítettek: fenyőcsemetéket ültettek, virágos csoportokat hoztak létre, majd olyan portást alkalmaztak, aki egyben kertészként is dolgozott.

Az első világháború alatt sok sebesültet ápoltak a közkórházban. Imreh Domokos végül 1930-ban ment nyugdíjban, majd 1936-ban magánszanatóriumot hozott létre, melynek épülete az Eötvös József utcában ma is áll. Az ingatlant 1948 nyarán államosították; a fennmaradt forrásokból tudjuk, hogy mikor a professzor értesült erről, agyvérzést kapott, és így halt meg. Halálhíre a *Szabadság* hetilap 1948. július 20-i számában jelent meg: „Folyó hó 14-én Székelyudvarhelyen meghalt

Dr. Imreh Domokos, a székelyudvarhelyi állami kórház ny[ugal-
mazott], igazgató főorvosa. Az elhunytat orvosi működése révén távo-
labbi vidékeken is sokan ismerték, több ezer embernek mentette meg
az egészségét, adta vissza életét biztos sebészi tudásával. Ezenkívül erős
alkotó, építő hajlam is volt benne, nagy része volt a kórházépület és
vízvezetéke létesítésében, s így élete jó részét példaadásra is alkalmas
közérdekű, hasznos munkában töltötte el, mondhatni utolsó napjáig.”

Dr. Imreh Domokos 1870. október 13-án született és 1948. július 14-én
halt meg. Szülei Imreh Zsigmond és a gelencei származású Kádár
Mária, testvérei: Berta, Vincze, és Irma Mária voltak. Harasztosi Mezey
Ibolyát (1885–1963) vette feleségül, házasságukból nyolc gyermek
született: Klára, Kornélia, Ibolya, Mária, Domokos, Ilona, Gábor és Éva.
Halálát követően először a székelyudvarhelyi nővérképzőt nevezték el
róla; ma a sebészeti osztály és egy alapítvány viseli a nevét. Emlékét
szülőfalujában, Étfalván kopjafa őrzi, amelyet Barabás Béla helyi
lelkipásztor áldott meg és avatott fel 2017-ben a Háromszéki Vitézi
Rend Állománya, a határon túlról érkező családtagok és helybeliek
jelenlétében. A székelyudvarhelyi kórház parkjában szobrot állítottak
az egykori sebész-főorvosnak (a szobor Zavaczki Walter szobrászmű-
vész alkotása).

*Dimitrovka, 2018
(installáció)*

Böjthe Pál

APRÓLÉKOS MUNKA AZ IGAZSÁG FELTÁRÁSÁRA

Azok a történelemkönyvek, amelyek mindenkire szólnak, általában nagy ívekben taglalják az eseményeket, tíz-húsz, vagy akár százéves szakaszokban mérve az időt. Ha figyelembe vesszük egy-egy kor eseményeinek sokaságát, érthető a nagyobb léptékek használata. Amire viszont lehet, hogy kevesebben gondolnak: a vaskos, akár évezredekbe magukba foglaló történelemkönyveknek is nagyon meg kell alapozni a tartalmukat, hogy a végeredmény egységes, logikus és megbízható legyen. Arról van szó, hogy összefoglaló műveket csak úgy lehet írni, ha abban minden kijelentés, tétel kellő áttekintéssel dokumentált. Ezt az elvet szolgálják többek közt az olyan kiadványok, dolgozat-gyűjtemények, mint az Oláh Sándoré is, aki a *Felügyelet és alávetettség*¹ című munkájában egy viszonylag rövid időszakra (1945–1970) és földrajzi szempontból a teljes érintett területnek csupán egy nagyon szűk szeletére korlátozódó történelemformáló eseménysor – a kommunisták térnyerésének – kielemezésével, leírásával foglalkozik. A könyv, amint alcíme is mutatja – *Intézmények, eszközök, emberek a kommunista uralomgyakorlásban* –, nagyon súlyos kérdést taglal, ugyanis ezek teljes generációk sorsát határozták, nem ritkán pecsételték meg. Hatása pedig – a társadalmi mentalitás szintjén – a mai napig érezhető.

1 Oláh Sándor: *Felügyelet és alávetettség*. Csikszereda, 2024, Pro-Print Kiadó.

Maga a munka nem kevés türelmet, logikát és pártatlanságot feltételez, hiszen a fennmaradt használható dokumentumok szövegei újabb elemzéseket igényelnek. Vagyis, van egy elsődlegesen elolvasható szöveg. De ez, a hivatali fanyelv, cenzúrázás és szándékos torzítások miatt újabb olvasatot igényel. Úgy kell ezeket az úgymond helyi érdekű eseményeket elemezni, hogy közben egy pillanatig sem veszíthetők szem elől az országra, sőt a teljes Kelet-Európára jellemző politikai folyamatok. Izgalmas események bontakoznak ki szemünk előtt. Nem a krimiolvasás hatására kell gondolnunk, hanem egy lassúbb, de sokkal pusztítóbb folyamat felkavaró és nemritkán visszafordíthatatlan eredményeire számíthatunk. Ezek alapvető összetevői az emberi tartás; a közösségi összefogás; a bomlasztó erők hatása; az emberi gyengeség; a hatalom féktelensége és emberromboló természete. Oláh Sándor konkrét példákból indul ki, átalunk jól ismert települések eseményeit eleveníti fel, olyan emberekkel, akiket szüleink, nagyszüleink személyesen ismerhettek. Ennél kézzelfoghatóbban történelemkönyvet nem lehet írni.

Érdekes szemrevételezni, milyen hivatalos dokumentumok maradtak fenn, amelyekből nemegyszer az a nagyon ijesztő tény köszön vissza, hogy az elnyomást szervezők és a hétköznapi embereket megfigyelők egyáltalán nem voltak ostobák. Helyőrségi szinten is nagyon jól tudták, mit, kiket és hogyan kell követniük. Ami számomra kérdés marad, de ez egyáltalán nem a könyv hiányossága, sőt, egyáltalán nem hiba, hiszen erre nincs ahogy választ kapni, az az, hogy vajon a helyi hatóság részéről nem volt olykor szimpátia a megfigyelték irányába? Vajon olykor, mindenféle felső nyomás ellenére, nem hunytak szándékosan szemet az úgynevezett be nem hódolók esetében? Ugyanis ismerve a könyv alaposan dokumentált eseménysorait, majdhogynem lehetetlen, hogy ne tudták volna akár a körzeti milícia képviselői, kik lehetnek egy-egy pap védői, vagy azok az „azonosítatlan” személyek, akik éjszaka rendszerellenes feliratokat mázolnak a kerítésekre. Minderre nem nagyon kaphatunk már választ, de azért ezt is föl kell vetni, mert a könyvben levő dokumentumok ilyesmit is sugallnak, amelyek végeredményben azt mutatják, hogy az akkori helyzet nem fehér-fekete képet mutatott, hanem meglehetősen árnyalt volt. Sikerül tehát Oláh Sándornak megmutatnia, hogy bár a kommunisták rendszere vitán felül egy kíméletlen találmány volt, hatalmuk nem volt oly elsöprő, mint azt

próbálták évtizedeken át az újabb és újabb generációkba sulykolni. Az emberek nem voltak válogatás nélkül oly megalkuvók, mint az az előző megjegyzésből következne. Az viszont, bármilyen fájdalmas, szépen körvonalazódik a könyvből, hogyan darál be – még ha lassabban is – mindent a túlerő. Főleg, ha a hagyományos értékeket képviselők eszköznélküliek maradnak.

A kötet előzőleg különböző helyeken megjelent cikkek gyűjteménye. A taglalt témák változatosak. Ezzel együtt, a könyvnek van egy egységes jellege, amelyet az írásokban rendszeresen felbukkanó, a kommunista hatalomnak az emberek megtörésére tett igyekezete, és az áldozatnak szánt másik oldal különböző védekezési módszerének együttese ad. A szerző a politikai harc több csataterét mutatja be, sikeresen domborítva ki nemcsak az áldozatok megnyomorításának módszereit, hanem a teljhatalmában bízó kommunista politikum félelmeit is. Oláh Sándor kötetbe összegyűjtött írásai nem olyasmiről akarják lerántani a leplet, ami amúgy is köztudott. Nem azt tárják fel, hogy tudniillik abban az időszakban, amikor a kommunisták hatalomra kerültek, és mindent megtettek a hagyományok eltörlése érdekében, azok sötét évtizedek voltak. Apró mechanizmusokat hoznak felszínre, amelyek azt mutatják meg, hogyan lehetett az akkori körülmények között túlélni, amelyek egyszersmind gyorsabban vagy lassabban, de megállíthatatlanul felőrölték az egyenes embereket.

A kommunista uralomgyakorlás eszközeit vizsgálják a különböző dolgozatok. Mivel az elnyomásban, jogtiprásban és más emberellenes megnyilvánulásokban élen jártak, a kommunisták jól tudták, hogy az ellenállás felszámolása érdekében az embereket első sorban lelkileg kell megtörniük. A lelkiség egyik tartóoszlopa pedig a vallás, az egyház. A hatalomnak az egyház ellen indított alattomos támadásáról szól az első dolgozat, amely a „...*Speciálisan a katolikus községekben teljes nyugalom volt*” címet viseli. Ebben a hatalomnak a vidéki, pontosabban néhány Székelyudvarhely környéki faluhoz köthető egyházellenes tevékenységéről olvashatunk. Közvetve képet kapunk a Csíksomlyói Búcsú elorsvasztása, majd betiltása érdekében tett első súlyosabb lépésekről is.

A második fejezet egy olyan három részből álló hosszabb írás, amely elsősorban a Siménfalván 1947 és 1959 között szolgáló Gellérd Imre unitárius lelkész írásos hagyatékára alapoz. A *Diktatúra a mindennapokban* címet viseli, és többnyire Gellérd Imre szemszögéből követhet-

jük, milyen formában és mennyi ideig tart ki a belső ellenállás; honnan lehet erőt meríteni a mindennapok sorvasztó hatása ellen; hogyan kell naponta újból és újból fogalmazni a túléléshez, de főleg az emberi méltóság megőrzéséhez szükséges prioritásokat. Ez a dolgozat részletesen elemzi Siménfalva hétköznapijait az 1950-es években. Utána Gellérd Imre hétköznapijairól kerül szó. Végezetül előbukkan a kor kikerülhetetlen terméke, a mindennapi félelmek.

A szocializmus idejében titkolt, illetve mindenféle negatív minősítésekkel ellátott 1956-os forradalom erdélyi hatásait, illetve az abban résztvevőkre vonatkozó következményeket elemzi az *1956-ra alapozott vādkonstrukció Erdélyben, 1961-ben* címet viselő fejezet. Ma már talán nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy az 1956 októberi történelmi események nemcsak Magyarországon zajlottak, hanem, jóval kisebb mértékben ugyan, de Erdélyt is érintették. A kommunista hatalom mérhetetlen cinizmusának is tükrö ez a dolgozat. Arról van szó, hogy egy homoródalmási cipészt koholt vádak alapján állítottak bíróság elé, és ítélték hét év börtönbüntetésre. De a cinizmus nem minden, hiszen ha figyelembe vesszük, hogy a mesterember kálváriája a tulajdonképeni események után öt évvel kezdődtek, rávilágít a szélsőbaloldali hatalom bosszúállásra való kényszeres hajlamára is.

A *Hatalmi eszközök és társadalmi részvétel a székelyföldi kollektivizálásban* jóval szélesebb spektrumban elemzi az elsősorban Udvarhely rajonban lezajló társadalmi változásokat, mint ahogy azt a fejezetcím érzékelteti. Szó van benne természetesen magáról a szövetkezetesítés kényszerfolyamatáról is, de azáltal, hogy górcső alá kerül az úgynevezett osztályharc kérdése, tulajdonképpen átfogó tanulmányt olvashatunk, hiszen az osztályharc a korra jellemző és mindenre rátelepedő varázsszó. Tönkretett sorsok, elprédált, mások által kemény munkával megteremtett javak, és a székelységnek a magántulajdonhoz való ragaszkodásáról olvashatunk itt. Nem mítoszrombolás, hanem tények bemutatása, hogy hitvány emberekből bőven akadt azon az oldalon is, ahol esetleg tartást várt volna az események követője.

Kényszer és szűkösség cím alatt egyéni sorsról olvashatunk, melyhez a szerző teljességgel kisémmizett, a termelőszövetkezetből is eltávolított, Paál Sándor rugonfalvi egykori gazda önéletírását használta fel. Mint minden ilyen esetben, itt sem csupán egyéni sorsról olvashatunk, hiszen a fejezet főszereplője nem elszigetelten élt a pusztítás korában.

Vele együtt sok más embert ért igazságtalanságról, törvénytelenségről szerezhetünk tudomást.

Jó bőven bele kell ásnunk magunkat a könyvbe, mire a bajok forrásához érkezünk. Már a fejezetcím – *Szovjet minta a Székelyföldön* – elárulja, honnan származott ennek a kegyetlen, emberhez méltatlan modellnek az eredeti verziója. A másolatok természetesen mindig valami mást is eredményeznek, mint az eredeti, sohasem lehet teljességgel beültetni egy másvalahol megfogant modellt. Ezekkel a helyi sajátosságokkal színezett bolsevizmust tárja fel a dolgozat. Mint említettem, az átültetés sohasem megy gondmentesen, amiről a következő, a „...*Nem tudtuk diadalra vinni, mert nem voltak meg a kellő feltételek...*” című, *A szovjetizált adminisztráció kudarcai egy székely faluban a kollektivizáláskor* alcímet viselő dolgozatban olvashatunk.

A könyvbe beszerkesztett utolsó dolgozat a „*Köztulajdon, egyéni érdekek az Udvarhely rajoni kollektív gazdaságokban a hatvanas években*” is Udvarhely környékéhez köthető. Azt elemzi, hogyan tette tönkre a kommunista politika a családokat. A javak elkobzásával hogyan váltak gyakorlatilag földönfutóvá addig módos gazdák, és ennek következtében hogyan vándorolt el a megélhetés céljából egy-egy félfaluyi ember.

Összességében elmondható, hogy hasznosak az ilyen, aprólékos munkával összeállított írások. Még nagyobb szerencse, ha sikerül ezeket egységes köteté szerkeszteni. Nagyon sokan vannak, akik tudnak a 20. századi kelet-európai jog- és vagyonfosztás koráról, de a rendszer belső működését nem ismerik. Egyre többen vannak azok, akiknek már a közelmúlt is – mint a különböző történelmi korokkal lenni szokott –, megfoghatatlan távolságba csúszik. Mindenkinek jót tesz, ha nem feledi, illetve megismeri azt a világot, melynek mását senki nem kíván(hat)ja vissza. Ennek a kötetnek a tanulmányozása, a belőle levonható tanulságok sokat segíthetnek a józan ész megőrzésében, a szélsőségek elkerülésében.

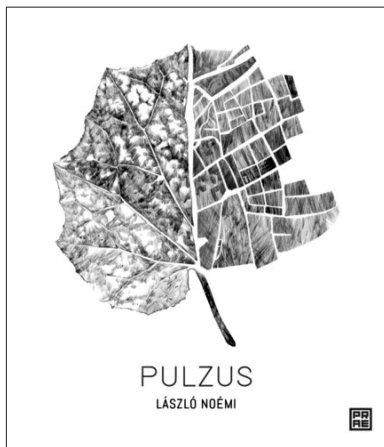
Zsidó Ferenc

A LEGBÁTRABB TETTEK: A KIMONDOTT SZAVAK

A kortárs verseket többnyire nehéz befogadni, gyakorta olyan magánmitológiákat építenek ki a költők, amelyet nehéz dekódolni; László Noémi új kötete¹ esetében viszont a városleírások, az azokból kibomló minisztorik megfoghatóvá teszik a kötetet, eleve van egy közös hivatkozási alap. Utazási élményekből születtek ezek a versek, de nyilván, nem útleírást készít a szerző, hanem a líra eszköztárával közelíti meg ezeket a városokat, tereket, utcákat és lakóit: úgy ír verset róluk, hogy igazából önmagáról vall. Az utazások, a látvány generálta benyomások inkább csak kiindulópontok, ürügyek, igazából lelki utazásról, avagy időutazásról van szó, az én-időben való utazásról, ami általánosabban véve az emberi életben való utazás is. Ezt tematizálja a nyitó, *Az idő bogárlábakon / Kolozs-*

vár című vers záró része: „Az idő bogárlábakon/borzongva elszaladt”. Mintha a városok öröklétnék szánt épületei is csak azt üznének a szemlélődőnek: „Nem vagyok végleges”. Ahogy beljebb haladunk a kötetben, úgy válik egyre nyilvánvalóbbá, hogy a terek bemutatása révén az idő megragadása a tét: „Ki-be, ki-be, így lélegzik a van / Létem az idő orrlukaiban”, hangzik el a *Kegyelem / Börzsöny utca* című versben.

Az első ciklusban erdélyi városok jelennek meg, a másodikban Budapest, a harmadikban világvárosok, avagy városok a világ bármelyik szegletéről. Ezeket a tereket mind bejárta/belakta a lírai én, tehát személyes élményből születtek a versek, de nem az élmény frissességé-

1 László Noémi: *Pulzus*. Marosvásárhely – Budapest, 2023, Lector Kiadó – Prae Kiadó.

ből, hanem retrospektíven. Konceptkötetről beszélhetünk, de a koncepció utólagos: nem azért kereste fel a szerző ezeket a helyeket, hogy verseket írjon róluk, hanem utólag realizálódott: e terek többsége meghatározó volt életútja alakulására, ezért is foglalkozik velük, egyúttal önmagát, sorsának alakulását is számba véve. Épp ezért, mivel a lírai én személyiségfejlődésének/alakulásának bemutatása is tét, van egyfajta linearitása a verseknek, így epikus műként, egyfajta fejlődésregényként is lehet olvasni ezt a verseskötetet.

Az egyes városokat, azok lakóit, a hely szellemét néhány találó szóval jellemzi a szerző, hangulatokat, életérzéseket megidézve, de olyan vers is van, amelyben a személyesség másodlagos, amely a leírás részletessége következtében már-már pamfletszerű. Például a *Helyrajz / Csíkszereda* című: „Munkál itt valami zsigeri büszkeség / Pusztán önmagában semmi sem elég. / Nem elég nagy, se súlyos, sem igaz. / Fonják, faragják, festik, akkor az.”

A fülszöveg szerint összegzés, számvetés ez a kötet, a kiadói marketing felől érthető, hogy szükség van címkézésre, de ez tényleg nem légből kapott, hisz a lírai én reflektál egész eddigi életére, és arra is, ami ezután jöhet („maradék életem”); megpróbálja összefoglalni a külső világot, Erdélyen-Magyarországon át a nagyvilágot, számot vet a létezés céljával és értelmével. Tudjuk, az Odüsszeia óta az utazós könyvek mindig a számvetés, önmagunk megismerésének könyvei is...

Például a *Verőfény / Brassó* című vers záró részében a lírai én a Cenk tetején ülve, felülről tekint rá – nem csupán a városra, hanem egész eddigi életére. Az eltávolítás gesztusát erősíti fel az is, hogy a versbeszéd az első részben személyes mi-beszéd, a zárlatra viszont átvált megszólító, te-beszéddé: „Ülsz fenn a Cenken, bámulod / a kőből rakott, vaskos házakat. / Miért gáncsolod szép futásod el, / miért torzulsz, miért bántod önmagad?”

A Budapest-ciklus versei a legelégikusabbak és rezignáltabbak (olykor önironikusak). Ezekben a városrész/utcaleírások tényleg csak ürügyként szolgálnak egy-egy életérzés megszólaltatásához. A magány és céltévesztettség élménye meghatározó, a versek mégsem lehúzóak, mert lappang bennük az elengedés bölcs derűje is: „Három-négy év, idegen ég alatt, / jobbról beépült, balról kiszakadt. / Egyszerre voltam felelős és gyáva, / eveztem árvaságból árvaságba.” Mindvégig érezzük a kimondás, a pöre őszinteség megtisztító, terapeutikus erejét.

László Noémi gyakorta reflektál a költőszerepre, relativizálva annak jelentőségét, elítélve a fontoskodó díjhajszolást, fájdalmasan állapítja meg, hogy talán több tetre és kevesebb szóra lett volna szükség. Ugyanakkor tudjuk, érezzük – pont ezek kimondása, megfogalmazása révén – hogy a költő legbátrabb tettei a kimondott szavak.

A harmadik ciklusban, a világvárosokéban a személyesség, önreflexió háttérbe szorul, többnyire primer úti élményekkel maradunk: ezek is izgalmasak így versbe sűrítve-tömörítve, de az első két ciklus „pokoljárásai” után némiképp felületesebbnek hatnak. De itt sem maradunk hiányérzettel, mert a ciklus utolsó verse (*Egy kör*) kilóg e sorból, új dimenziót hoz be, összegzi és lezárja a kötetet. Alcíme: *Föld* – igen, ahová kerülünk; ez a vers eljátszik az elmúlás gondolatával, kacérkodik a halállal: derűsen, várón, elfogadón: „De hát igen. Halálom olyan, mint ez a mondat. / Ige sincs benne, mégis iszonyú sokat ronthat / a helyzeten. Vagy éppen kiugazítja azt, / háborgó koponyámból kikericszet fakaszt.”

László Noémi költészetéről azt szokták írni, hogy alanyi: nos, ebben a kötetben a külső tárgyi valóság leírása némiképp elkendőzi az alanyiságot, de, amint láthatjuk, a vallomásosság mégis minduntalan előtör: nyersen, egyenesen, emiatt olykor megdöbbenően, meghatóan. Érezhető, hogy a lírai én nem akar takargatni semmit, úgy érzi, nincs veszítenivalója: őszintén beszél hibákról, tévedésekről, meghasonlásokról, tévutakról. Emiatt olykor szívszorító a könyv, de a megtisztulás lehetősége, a gyónás megkönnyebbülése is benne van.

László Noémi kedveli a rímeket, versei többsége a ritmizáltságnak köszönhetően gördülékeny, lüktető. Mintha ellensúlyoznák is a súlyos gondolatokat (erre, játékos módon a záróversben is reflektál: talán még a halál is szereti a rímeket).

A kötetet Orosz Annabella illusztrációi gazdagítják: nem stilizált városképeket kapunk, melyek egyszerűen csak rájátszanának a tematikára, hanem művészeti absztrakciókat, amelyek új dimenzióba helyezik a versek képi világát.

Néhol kissé „elfárad” a könyv – ez a konceptkötetek gyenge pontja általában –, összességében azonban egy mély és torokszorító, szenvedélyes tér-idő-utazás ez, mely úgy tapintja ki a külvilág pulzusát, hogy egyben az egyénét is méri. László Noémi zsigeri költő, nem steril, nem megúszós; a hitelesség révén versei erős érzelmi hatást keltenek, és úgy vélem, ez a legtöbb, mit lírától kaphatunk.

Nyeste Emőke

A KŐVÉ ZSUGORODOTT ORSZÁG ÉS AZ ORSZÁGGÁ GYARAPODOTT KŐ

„Hogyha rád talál / a fény a kékes utcazaj mögött, / hadarni kezdenek megtört kereszték” (28.). Hadarnak az otthonról és hazáról, hadarnak szeretetről, ragaszkodásról, veszteségről, félelemről... Kopriva Nikolett nemrég megjelent második kötete, a *Kővé zsugorodott ország*¹, váratlan érzékenységgel és összetettséggel közelít meg olyan megválaszolhatatlan kérdéseket, melyek az otthonkeresés, a hovatartozás, a kívülállás, az emberi kapcsolatok és az énkeresés témáit feszegetik. És még ennél is sokkal többet.

Ha a kötetet egészsként akarjuk megközelíteni, a lírai ének egy olyan belső történésekből kirajzolódó ívét figyelhetjük meg, amely nem ebben a kötetben kezdődött, és nem is ebben a kötetben ér véget. Talán azért is igyekszünk összefüggő történetet keresni a kötet darabjaiban, mert a legtöbb alkotás erőteljes epikai jelleggel bír, több ismétlődő szereplőt vonultat fel, akiknek cselekedetein, érzésein elmereng a megszólaló én.

Számos művet egy olyan harmóniavágy (vagy -élmény?) hat át, amely ember és természet egy századokkal ezelőtti múltját idézi. Ez nem csupán múlt és jelen szembefordításából fakad, mint ahogy az például a *Térkép a határon* című versben kirajzolódik („Őzek, szarvasok bámultak / a háromszáz éves tölgyek és szomorúfűzek / mögül. De a vadakat állatkertbe / vitték, a fákat kivágták, / helyükre fenyvest ültettek” –

1 Kopriva Nikolett: *Kővé zsugorodott ország*. Budapest, 2024, Előretolt Helyőrség Iróakadémia.

10.), hanem abból a mélynek és archaikusnak ható természetközelségből (vagy ismét csak, talán annak vágyából) is születik, amelyet ember és természet egysége, összeolvadása jelent: „Hadd sodródjak a folyóval, létezzek együtt az éggel” (*Együtt az éggel*, 9.). Ezek a versek gyakran talán épp emelkedett hangnemük vagy akár ritmikájuk által egyfajta sámáni világot rajzolnak ki elénk, és így sokszorosan is egy ősi létformát idéznek meg. Ezt az élményt számomra az a panteisztikus világlátás is erősíti, amely képes Istent vagy templomot megérezni természeti jelenségekben. A természeti elemek tehát nemcsak a látható világot és a valóságot képviselik, hanem egyszersmind túl is mutatnak azon, s úgy a transzcendencia, mint más elvont, szimbolikus jelentés hordozói lesznek.

Ez a mindenre kiterjedő együttéléselemény egy különös közösségvállalás kiindulópontjává válik, amely összeköt múltat és jelent, állat- és embervilágot, képzetet és valóságot. Gyakran jelenik meg arra való kísérlet, hogy megpróbáljunk egymás szemével nézni, egymás tapasztalatait érezni. A *Napraforgók és hóesés* című alkotásban például már a felütésétől kezdődően fokozódnak a megosztani kívánt élmények: „Neked adom a szemem, / lásd, felém nyúlnak a fák reggelente” (25.). Ez a meg nem nevezett megszólított szereplő visszatérő eleme a műveknek, de sem vele, sem a többi visszatérő szereplővel nem képes elérni azt az egységet, amit meg tud teremteni az ő képzeletben megalkotott másával. A *Labirintus a kertben* pontosan ezt a fantáziaalakot kelti életre: a fényképekből előjövő alak közösen éli éjjeli életét az énnel, „Azt hisszük, itt vagyunk, de ez is csak / emléke valaminek, ami nem történt meg.”

A versek érzelmi alapon működő képzeletvilágában és – megkockáztatom – mágikus realizmusában az idősíkok összemosódásának és az emberek közötti tapasztalatcserének semmilyen külső akadály nem szabhat végső határt. Az álom bizonyul, kimondatlanul is, a korlátok lebontásának terévé, hiszen itt jön létre legteljesebben az ősszel való egység: „látom magam dédapám álmában”, majd a következő strófában „dédanyám álmában” (*Transz*, 15.), s ugyancsak az álmokban jöhet létre az, hogy az állatvilággal is közös tapasztalatok alakuljanak ki. A *Transz* című versben, például, angyalok által dobált békák lepik el az ént, és „emlékeik emlékeimbe forranak” (15.).

A versbeszédre jellemző személyesség úgy fonódik össze társadalmi problémákkal, hogy az alkotások nem válnak sem közéleti, sem politikai

felhívó szövegekké. A háborút felidéző képek belesimulnak az amúgy is nyugtalanságot és otthontalanságot, fájdalmat sugalló sorok közé. A füstölő házból fegyveresek rohángálása közepette is mintha a természet nyújtana menedéket: „A földbe fúrom magam, / mint egy féreg” (*Transz*, 15.) – mondja az én, s ebből a részletből is kisejlik, hogy a természet nem idealizált, hanem valós (akár naturalisztikus), testközeli lényegében van jelen, amely menedéket jelenthet a mindennapi és nem mindennapi nehézségek előtt.

A kötet egyik kiemelkedő jellemzője, hogy egy-egy sor önmagában is külön élményt nyújthat az olvasók számára. S itt leginkább azokat a megfogalmazásokat emelném ki, amelyek – akár csak a címek – különös fordulatokat varázsolnak eléink, pár szóban tömörítenek súlyos gondolatokat. Az egyszerű, köznapi jelenségek ilyenfajta megfogalmazása új, filozofikus síkba helyezi ezeket, és meghökkentő módon nyit teret új értelmezési lehetőségeknek. Zárásként pedig egy ilyen sort emelnék ki, amely számomra majdnem teljességgel tükrözi azt az élményt, amelyet a versek olvasásakor éltem át: „Napfény fuldokol a bent rekedt ködben” (*Október hét, öt óra harmincyolc perc*, 37.).

Identitás, 2023

(50 db. 150 x 100 cm, grafikai installáció)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Maroszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia - Gyergyóditró
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely

- Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csíkcsicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hadnagy Géza - Farkaslaka
Halász Péter - Gyimesközéplak
Haller Béla - Marosvásárhely
Hantz András - Kolozsvár
Hegyí Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Incze Szabó László - Marosvásárhely
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Maros-
vásárhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kacsó Elemér - Temesvár
Kacsó József - Hármásfalu
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Kánya József - Csíkszereda
Katona Gizella - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplak
Kelemen Hunor - Csíkszereda
Kémenes Bernadette - Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárad
Keresztes Éva - Brassó
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásár-
hely
Király Gyöngyi - Marosvásárhely
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolumbán-Antal József - Zetelaka
Kolumbán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé - Cernavodă
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Eszter - Gyergyószárhegy
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Méréfalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köllő Éva - Borszék
Kristó Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre -
Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
László Csaba - Csíkszereda
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Loghin Gizella - Brassó
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Luka Klára - Sepsikőröspatak

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Pénzes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely

- Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiabíbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiabíbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

- Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlök
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyáradmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva

- Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterszébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágona
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dénes Balázs – Szeged
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazakas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Vecseger
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedüs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest

- Dr. Kiss Ferenc – Cserseztomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosztá Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császárvár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miaich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd

Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Paráds
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dönes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin

Gaál Julianna – Aalen

Haáz Katalin – Braunschweig

Juliana Johrend – Buchen

Kisslaki László – Steinbach

Schultz Orsolya – Rostock

Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf

Szakács-Konnerth Mihály –

Friedrichshafen

Száva Péter – Krefeld

Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby

Csata Attila – Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya

Benda Török Livia – Moholgunaras

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta

Csáki Edina – Topolya

Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – MagyarakanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Lengyel Emese – Topolya

Nagybecskereki Gimnázium –
Nagybecskerek

Nagy Majláth Ágota – Topolya

Nyirádi Hajnalka – Topolya

Pressburger Kucor Blanka – Topolya

Rancz Károly – Pancsova

Surányi Roland – Óbecse (4 darab
egyéves előfizetés)

Tari István – Óbecse

Vajda Annamária – Topolya

Vastag Gázsó Hargita – Topolya

Zolcer Andrea – Topolya

Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

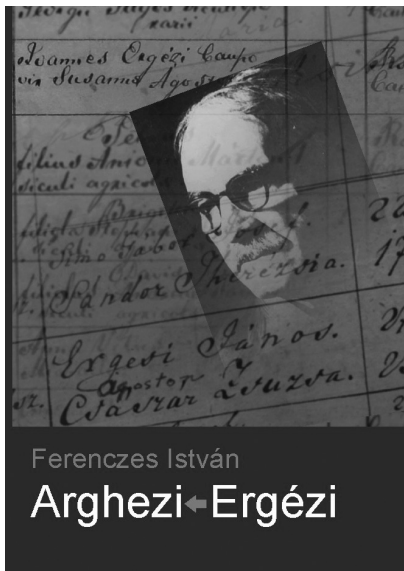
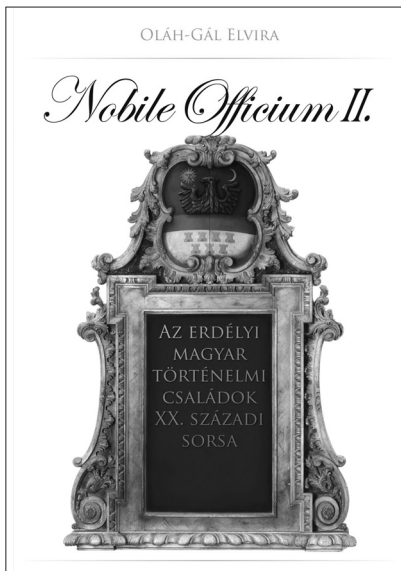
Fehér István – Komárom

Kiss Mónika – Órös

Pallér Péter – Komárom

Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb kötetekünk:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor: <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.